

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AVRUPA TOPLULUKLARI (ULUSLARARASI İLİŞKİLER)

ANABİLİM DALI

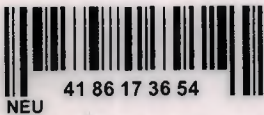
**AVRUPA BİRLİĞİ GÜVENLİK VE SAVUNMA
POLİTİKASI'NIN GELİŞİMİ**

Gifted By
Mesut Yalvaç

Yüksek Lisans Tezi

Burak Tangör

Ankara - 2001

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AVRUPA TOPLULUKLARI (ULUSLARARASI İLİŞKİLER)

ANABİLİM DALI

**AVRUPA BİRLİĞİ GÜVENLİK VE SAVUNMA
POLİTİKASI'NIN GELİŞİMİ**

Yüksek Lisans Tezi

Burak Tangör

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Haluk Günuğur

Ankara - 2001

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iv
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM: İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA BATI AVRUPA'DA GÜVENLİK VE SAVUNMA YAPILANMASININ GELİŞİMİ.....	8
A) Batı Avrupa'da Ortak Bir Güvenlik ve Savunma Yapılanmasına Yönelik Atılan İlk Adımlar.....	9
1. İki Kutuplu Uluslararası Sistem ve Avrupa'nın Siyasal Ortamı.....	9
2. Brüksel Antlaşması.....	11
3. NATO.....	16
a. NATO Organları.....	18
b. NATO'nun Kurulmasının Sonuçları.....	20
4. Pleven Planı ve Avrupa Savunma Topluluğu Girişimi.....	22
a. AST Projesinin Ortaya Çıkışı.....	23
b. Pleven Planı ve AST Antlaşması.....	26
c. AST Projesinin Hayata Geçirilemeyeşi.....	29
5. Batı Avrupa Birliği	31
a. BAB Antlaşması.....	32
b. BAB'ın İşlevleri.....	37
B) AET'nin Güvenlik ve Savunma Politikası Oluşturma Girişimleri.....	44
1. Avrupa Siyasî İşbirliği Çerçevesinde Güvenlik ve Savunma Politikası Oluşturma Girişimleri.....	46
a. Fouchet Planı ve Elyseé Antlaşması.....	46

b. Davignon Raporu.....	49
c. Kopenhag Raporu ve Londra Raporu.....	51
ç. Genscher-Colombo Planı.....	52
2. Tek Avrupa Senedi Çerçevesinde Güvenlik ve Savunma Politikası Yaklaşımı.....	54
II. BÖLÜM: SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA AVRUPA'DA ORTAK GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASI OLUŞTURMA ÇABALARI.....	59
A) Soğuk Savaş'ın Sonu ve Avrupa'nın Siyasal Ortamı.....	59
1. Doğu Bloku'nun Çözülmesi ve Varşova Paktı'nın Sona Ermesi.....	59
a. Sovyetler Birliği'nin Dağılması.....	59
b. Doğu Bloku'nun Dağılması.....	61
2. Berlin Duvarı'nın Yıkılması ve Almanya'nın Birleşmesi.....	62
B) Maastricht Antlaşması Işığında Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası.....	65
1. 1990-1991 Siyasal Birlik ile İlgili Hükümetlerarası Konferans Çerçevesinde Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası.....	67
2. Maastricht Antlaşması ve Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası.....	73
a. Maastricht Zirvesi ve Antlaşması.....	73
b. Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına İlişkin Düzenlemeler.....	75
C) Maastricht Antlaşması Sonrasında Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası Uygulamaları.....	77
1. Batı Avrupa Birliği'nin Değişen Kimliği.....	78
2. BAB-NATO İlişkileri.....	82
3. Bosna-Hersek Krizi.....	88
a. Avrupa Birliği'nin Etkisizliği.....	89

b. Birleşik Müşterek Görev Gücü.....	91
4. Avrupa Birliği-BAB İlişkilerindeki Yakınlaşma.....	94
BÖLÜM III: AVRUPA GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASININ	
DERİNLEŞTİRİLMESİ.....	101
A) Amsterdam Antlaşması Işığında Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası.....	102
1. Amsterdam Antlaşması'nın Hazırlanması ve 1996-1997 Hükümetlerarası	
Konferans Çerçevesinde Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası.....	103
2. Amsterdam Antlaşması ve Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası.....	104
B) Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği.....	110
1. Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'nin Oluşturulması.....	110
a. Tarihsel Süreç.....	110
b. Fransa ve ABD'nin AGSK Yaklaşımı.....	118
2. Kosova Krizi.....	119
C) Avrupa Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasının Derinleştirilmesi.....	123
1. Saint Malo Bildirisi.....	124
2. Köln AB Konseyi.....	126
3. Helsinki AB Konseyi.....	128
4. Feira AB Konseyi.....	133
5. Nice AB Konseyi.....	134
6. AB'nin Diğer Güvenlik ve Savunma Politikası Uygulamaları.....	136
D) Türkiye ve Avrupa Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası.....	140
SONUÇ.....	153
KAYNAKÇA.....	162

KISALTMALAR

AAET	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
a.g.e.	: adı geçen eser
AGİK	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilâtı
a.g.m.	: adı geçen makale
AGSK	: Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği
AKÇT	: Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
AKKA	: Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması
AKKUM	: Avrupa Konvansiyonel Kuvvet Müzakereleri
AOGSP	: Avrupa Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası
ASİ	: Avrupa Siyasi İşbirliği
AST	: Avrupa Savunma Topluluğu
AT	: Avrupa Topluluğu
AÜ	: Ankara Üniversitesi
B.	: Baskı
BAB	: Batı Avrupa Birliği
BBSÖ	: Batı Birliği Savunma Örgütü
bkz.	: Bakınız

BM	: Birleşmiş Milletler
BMGG	: Birleşik Müşterek Görev Gücü
C.	: Cilt
CFSP	: Common Foreign and Security Policy
CJTF	: Combined Joint Task Force
COMECON	: Council of Mutual Economic Assistance
COMNAVSOUTH	: Commander of Allied Naval Forces Southern Europe
çev.	: çeviren
der.	: derleyen
DSACEUR	: Deputy of Supreme Allied Commander Europe
EC	: European Community
ed.	: editor
eds.	: editors
ESDI	: European Security and Defense Identity
EU	: European Union
GATT	: General Agreement on Tariff and Trade
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasılâ
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasılâ
HAK	: Hükümetlerarası Konferans
I.	: Issue
IEPG	: Independent European Program Group
İKV	: İktisadi Kalkınma Vakfı
MAPE	: Multinational Advisory Police Element

MSB	: Milli Savunma Bakanlığı
NAC	: North Atlantic Council
NACC	: North Atlantic Cooperation Council
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
ODGP	: Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası
PHARE	: Pologne, Hongrie, Assistance a la Rstructuration Economique
s.	: sayfa
S.	: Sayı
SACEUR	: Supreme Allied Commander Europe
SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
TAS	: Tek Avrupa Senedi
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
V.	: Volume
WEAG	: West European Armaments Group
WEU	: Western European Union
WEUDAM	: Western European Union Demining Assistance Mission

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa bütünleşmesi yolunda atılan adımlar günümüze kadar çok önemli aşamalardan geçmiş ve bir siyasal birlik olma hedefine yaklaşılmıştır. "Siyasal birlik" için olmazsa olmaz koşullar (*sine qua non*) olarak gösterilen ölçütler, tek bir merkez bankası, tek bir para birimi, tek bayrak, Avrupa vatandaşlığı gibi unsurlar aşamalı biçimde yerine getirilmektedir. Bu hedefe ulaşmak için gereken ölçütlerden biri olan "ortak bir güvenlik ve savunma yapılanması"nın da bir süreç olarak gelişme kaydettiği gözlenmektedir.

Avrupa Birliği Antlaşması ile Birlik yetki alanı içine alınan ortak dış politika ve güvenlik politikası bu alanda atılmış çok önemli bir adımdır. Maastricht'te imzalanan Antlaşma sonucunda 1954'ten beri varlığını sürdüren Batı Avrupa Birliği'ne, Avrupa Birliği'nin savunma unsuru içeren politikaların geliştirilmesi ve uygulanması görevi verilmiş, Avrupa Birliği ve Batı Avrupa Birliği birbirlerine bağımlı iki kurum olarak gelişme göstermiş ve Amsterdam Antlaşması ile Batı Avrupa Birliği, Avrupa Birliği'nin, yani Avrupa bütünleşme hareketinin bir parçası olmuştur.

1997 yılında imzalanan Amsterdam Antlaşması, Avrupa Birliği'nin güvenlik ve savunma alanındaki sorumluluklarına daha önce 1992'de Batı Avrupa Birliği için tespit edilen "Petersberg görevleri"ni (insani kurtarma operasyonları, kriz yönetimi, barışı koruyucu ve barışı sağlayıcı operasyonlar) dahil etmiş, Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası alanında Birliği temsil edecek bir Yüksek Temsilci (*High Representative*)'nin atanmasını hükme bağlamıştır.

Avrupa Birliği dünyanın en büyük ticaret varlığı olarak, kendini diğer alanlarda da gösterme ihtiya ı hissetmekte, siyasal alanda da girişimlerde bulunmaktadır. Birlik, güvenlik ve savunma politikası alanında özellikle 1999 yılından itibaren önemli adımlar atmış ve Petersberg görevlerini yerine getirebilecek kapasiteye sahip olacak bir "Acil Müdahale Gücü (*Rapid Reaction Force*)" oluşturma girişimini başlatmıştır. Öte yandan, Avrupa Birliği'nin silahsızlanma ve silahların yok edilmesi çabalarına da destek verdiği görülmektedir.

Çalışmamızın bütününde, "ortak güvenlik ve savunma politikası" düşüncesinin aslında yeni bir şey olmadığı, bu düşüncenin Avrupa bütünleşme hareketinin başlangıcında da varolduğu; ancak çeşitli unsurlar nedeniyle Soğuk Savaş sonrasında ivme kazandığı açıklanmaktadır. Avrupa bütünleşmesini açıklayan yaklaşımlardan biri olan yeni-işlevselcilik (*neo-fonctionalism*), siyasal birlik kurulmasını amaçlayan bütünleşme hareketlerinin başarıya ulaşması için, öncelikle ekonomik bütünleşmenin uluslarüstü bir örgüt yapısı altında sağlanması gerektiğini vurgulamaktadır. Buna göre, ekonomik bütünleşmeden siyasal bütünleşmeye geçiş kendiliğinden gerçekleşecek bir süreç içerisinde olacaktır. "Ortak güvenlik ve savunma politikası" alanındaki gelişmeler bu yaklaşımı desteklemektedir.

Gerçekten de, Avrupa bütünleşme hareketi, temeli 1950'lerde atılan Avrupa Kömür ve  elik Topluluğu (AKÇT), Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) ile yani ekonomik altyapı entegrasyonu ile başlamıştır. AET ve AAET kurulmadan önce AKÇT modeline göre bir Avrupa Savunma Topluluğu ve Avrupa Politik Topluluğu girişimi olmuş, ancak siyasal üstyapı

entegrasyonu başlamadan noktalanmış, daha sonra AET, AKÇT ve AAET'nin ekonomik altyapı entegrasyonunda gösterdiği ilerleme sonucunda siyasal alanda da adımlar atılmaya başlamıştır. 1970'li yıllarda gayriresmî olarak başlayan Avrupa Siyasî İşbirliği, 1986'da imzalanan Tek Avrupa Senedi ile resmiyet kazanmış ve daha sonra Avrupa Birliği Antlaşması ile siyasal üstyapı entegrasyonu hız kazanmıştır.

Çalışmada “güvenlik” ve “savunma” kavramları bir arada kullanılmış, ancak bu iki kavram arasındaki farklılık ihmal edilmemiştir. “Güvenlik” kavramı, bir devlet için tüm tehditlerden korunma, yani siyasal, ekonomik, coğrafi, askerî hatta kimi zaman çevresel tehditlere karşı önlem alma ya da bu tehditlerden korunma anlamı taşıırken, “savunma” kavramı daha çok askerî tedbirleri belirtmektedir. Bir başka deyişle, “güvenlik”, “savunma”yı kapsamaktadır. Çalışmamızda esas itibariyle savunma alanı üzerinde durulmuşsa da, savunma yapılanmalarının genel olarak güvenlik arayışı ile oluşturulması, Avrupa Birliği'nin “kriz yönetimi” ve “çatışmaların önlenmesi” görevleriyle sorumlu tutulması ve bu görevlerin daha ziyade askerî tedbirler yerine siyasal tedbirlerle yerine getirilmesi dolayısıyla güvenlik ve savunma kavramları beraber kullanılmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. “İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Batı Avrupa'da Güvenlik ve Savunma Yapılanmasının Gelişimi” başlığını taşıyan birinci bölümde, İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan uluslararası sistem incelenmiş ve Avrupa'nın siyasal yapısı ortaya konmuştur. Avrupa'daki siyasal ortama uygun olarak, Batı Avrupa devletleri kendi aralarında ittifaklar kurma girişimlerine hız vermişler, bu amaçla örgütlenme yoluna gitmişler ve 1948 yılında İngiltere, Fransa,

Hollanda, Belçika ve Lüksemburg Brüksel Antlaşması'nı imzalayarak Soğuk Savaş sonrasındaki ilk güvenlik ve savunma amaçlı örgütü, Batı Birliği'ni oluşturmuşlardır. Bundan bir yıl sonra Batı Avrupa devletleri, Brüksel Antlaşması devletleri ile Danimarka, İtalya, İzlanda, Norveç, Portekiz, ABD ve Kanada'nın da katılımıyla Kuzey Atlantik İttifakı, NATO kurulmuş, böylece Avrupa güvenliğine Atlantik boyutu katılmıştır. Çalışmamızda NATO etrafıca ele alınmamış, organları ve kurulmasının sonuçlarına değinilmiştir. Çalışmamız açısında önemli olan husus, NATO'nun varlığının Avrupa'da ayrı özerk bir yapılanmanın gelişmesine olanak tanımamış olmasıdır. Avrupa bütünleşme çabalarının önce siyasal birlik oluşturma girişimleriyle başladığını Pleven Planı ve Avrupa Savunma Topluluğu girişimiyle görmekteyiz. Çalışmamızda Avrupa Savunma Topluluğu projesinin ortaya atılması, imzalanan antlaşma ve Fransa Ulusal Meclisi'nin antlaşmayı onaylamaması süreci ve bu girişimin altında yatan "ortak bir Avrupa ordusu" ve "politik topluluk" düşüncesi detaylı bir biçimde incelenmiştir. Batı Avrupa'da ortak bir güvenlik ve savunma yapılanmasına yönelik atılan ilk adımlardan biri olan Batı Avrupa Birliği de bu bölümün bir konusunu oluşturmuş, 1954 yılından beri varlığını sürdüren bu örgütün antlaşması ve işlevleri irdelenmiştir. Soğuk Savaş döneminde Birlik, NATO dolayısıyla Antlaşmasında öngörülen işlevlerini gerektiği biçimde yerine getirememiş, Soğuk Savaş döneminin son yıllarında ise, 1980'lerin ikinci yarısında güvenlik ve savunma alanında bir "Avrupa kimliği" yaratmak amacıyla işlevlerini yerine getirmeye başlamıştır. Çalışmamızın birinci bölümünün ikinci kısmında, Avrupa bütünleşmesi çerçevesinde güvenlik ve savunma politikasına ilişkin girişimler ele alınmıştır. Avrupa Savunma Topluluğu girişiminin başarısızlığa uğramasından sonra Avrupa bütünleşmesi ekonomik alt yapı entegrasyonu

başlatılmış, 1957 Roma Antlaşması'yla oluşturulan altı üyeli (Fransa, Batı Almanya, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg) AET, 1970'li yıllarda Avrupa Siyasî İşbirliği (ASİ) mekanizmasını geliştirmiş ve ASİ çerçevesinde ortak bir güvenlik ve savunma politikası çalışmalarına yer verilmiştir. Son olarak, 1986'da imzalanan Tek Avrupa Senedi'nde yer alan ilgili hükümler belirtilmiş ve siyasî işbirliği mekanizmasının Avrupa Topluluğu çerçevesine girmesiyle ortak güvenlik ve savunma politikası oluşturma girişimlerine yasal dayanak sağlandığı belirtilmiştir.

"Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa'da Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası Oluşturma Çabaları" başlığını taşıyan ikinci bölümde, Soğuk Savaş döneminde, ekonomik bütünleşme yolunda ilerleyen Avrupa'nın, siyasal, dolayısıyla güvenlik ve savunma alanında attığı adımlar ele alınmıştır. Bu dönemde tam bir ekonomik bütünleşmeyi gerçekleştirememiş Avrupa, güvenlik ve savunma alanında güçlü adımlar atamamıştır. İkinci bölümün ilk kısmında Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra ortaya çıkan uluslararası sistem ve Avrupa'nın siyasal ortamı açıklanmış, Sovyetler Birliği'nin ve Varşova Paktı'nın dağılması, iki Almanyanın birleşmesi süreçleri incelenmiştir. İkinci kısımda Avrupa Toplulukları sütununa "ortak dış politika ve güvenlik politikası" ile "adalet ve içişlerinde işbirliği" sütunlarını ekleyen Avrupa bütünleşme hareketine, Avrupa Birliği'ne değinilmiş, Maastricht Antlaşması öncesinde güvenlik ve savunma alanındaki çalışmalar, zirvede alınan kararlar ve Antlaşmanın "Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası" hükümlerinin ilgili yerleri açıklanmıştır. Bu bölümün son kısmında Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası (ODGP) hükümleri uyarınca yapılan faaliyetlere değinilmiş, bu bağlamda Batı Avrupa Birliği'nin değişen kimliği ve Avrupa Birliği (AB) çerçevesinde üstlendiği

görevler, NATO ile olan ilişkileri ele alınmıştır. Bosna-Hersek krizi, ayrı bir başlık altında yazılmıştır, bunun nedeni, bu krizde Avrupa Birliği'nin sahip olduğu politika araçlarının sağlam ve inandır bir politika oluşturabilmesine olanak vermediğinin anlaşılması ve NATO'nun güvenlik politikasındaki rakipsizliğinin apaçık ortaya çıkarması bakımından önemlidir. Bu dönemde NATO, Avrupalı müttefiklerinin daha çok sorumluluk almasını sağlayacak yapılar oluşturma girişimlerinde bulunmuş, bu girişimlerden biri olan Birleşik Müşterek Görev Gücü (*Combined Joint Task Force*) anlatılmıştır.

"Avrupa Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Derinleştirilmesi" başlığını taşıyan son bölümde ise, ekonomik bütünleşmesini neredeyse tamamlamış Avrupa'nın siyasal birlik olma yönünde de adımlar attığı belirtilmiş ve bu çerçevede güvenlik ve savunma politikası alanında Avrupa'da yaşanan somut gelişmeler inceleme konusu yapılmıştır. Bu amaçla, önce NATO'da bir "Avrupa kimliği" yaratma yolundaki çabalar irdelenmiştir. Bu kimliğin daha sonra ana hedefi siyasal birlik olan Avrupa Birliği'nde şekillendirilmesi yolundaki girişimlere değinilmiştir. Bu bölümün ilk kısmında güvenlik ve savunma alanına ilişkin Amsterdam Antlaşması öncesi yapılan değerlendirmeler, zirve ve ODGP hükümlerinin ilgili yerleri açıklanmıştır. Avrupa Birliği'ndeki gelişmelere paralel olarak, NATO çerçevesinde ortaya çıkan "Avrupa kimliği" tartışmaları ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK) girişimi, bu girişim hakkında ayrı görüşlere sahip olan Fransa ve Amerika Birleşik Devletler'in yaklaşımları irdelenmiştir. Kosova krizi de, tıpkı Bosna-Hersek krizi gibi önemli sonuçlar doğurduğu için ayrı bir başlık altında yazılmıştır. Kosova krizi, AB devletlerinin ABD olmadan, dolayısıyla NATO

olmadan operasyonlar gerçekleştirme kapasitesine sahip olma kararlılığını artırması açısından çalışmamızda önemli yet tutmuştur. Üçüncü bölümün son kısmında Avrupa Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'nın derinleştirilmesi, yani somutlaştırılması girişimleri ele alınmış ve sırasıyla Saint Malo Bildirisi, Köln, Helsinki, Santa Maria da Feira ve Nice Zirvelerinde alınan kararlar açıklanmıştır. Çalışmamızın sonunda AB etkinliklerinin yayınlandığı Genel Raporlardan derlenen güvenlik ve savunma politikası uygulamalarına yer verilmiştir.

Tarihsel süreç içinde konu edilen Avrupa için ortak bir güvenlik ve savunma politikası oluşturma girişimlerinin, yeni-işlevselci yaklaşıma uygun olarak, ancak ekonomik bütünleşmede belirli bir aşamaya geçildikten sonra, başarıya ulaştığı çalışmamızda vurgulanmıştır.

BÖLÜM I:

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASINDA BATI AVRUPA'DA GÜVENLİK VE SAVUNMA YAPILANMASININ GELİŞİMİ

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile dünya konjonktüründe iki devlet varlığını etkin bir biçimde hissettirmeye başlamıştır. Bu iki devletten biri Amerika Birleşik Devletleri (ABD), diğeri de onun ideolojik rakibi Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği (SSCB) olmuştur¹. İkinci Dünya Savaşı'nın bu iki müttefik ülkesi, savaş sonrası düzenlemelerinde karşı karşıya gelmiş², ve kendilerine müttefik bulma çabası içine girmişlerdir³. SSCB, Almanya sınırına dek uzanarak, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini çeşitli sebeplerle kendi yanında yer almalarını sağlayarak⁴ güçlenme yolunu seçmiştir. Böylece Avrupa'da bir bölünme meydana gelmiş ve kamplaşma hızlanmıştır. Bu durum, hiç kuşkusuz iki dünya savaşı nedeniyle dünya üzerinde eski güçlerini yitirmiş Batı Avrupa ülkelerini sarsmıştır.

Ekonomileri tahrip olan bu dönün güçlü ülkeleri kendilerini SSCB karşısında siyasî ve askerî tehdit altında hissetmişler ve önce kendi aralarında daha sonra ABD ile ittifak kurarak, bu tehdidi bertaraf etme yolunu seçmişlerdir. Böylece, Batı Avrupa

¹ Konu ile ilgili ayrıntılı çözümleme için bkz. Louis J. Halle, **The Cold War as History**, New York, Harper Collins Publishers, 1991, s. 1-108.

² Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, 4. B., Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 1994, s.172-185. Söz konusu düzenlemeler, Moskova Konferansı (Ekim 1943), Tarhan Konferansı (28 Kasım-11 Aralık 1943), Dumberton Oaks Konferansı (Ağustos 1944) ve Yalta Konferansı (4-11 Şubat 1945)'dir. Bu düzenlemelere savaş sonrasında yapılan Potsdam Konferansı (17 Temmuz-2 Ağustos 1945) de dahil edilebilir. Konferanslar için ayrıca bkz. Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-1994)**, 4. B., İstanbul, Filiz Kitabevi, 1995, s. 618-628.

³ ABD ile Batı Avrupa ülkeleri aynı ideolojiyi benimsediklerinden doğal olarak müttefiktiler.

⁴ Oral Sander, s.199-208. Ayrıca bkz. Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1914-1990**, 1. Cilt., 10. B., Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1994, s. 431-435; Rifat Uçarol, s. 659-665.

lkeleri kendi aralarında işbirliği ve dayanışmayı gerçekleştirmek üzere girişimler başlatmışlar, bu girişimlerde öncelikli olarak güvenliğin sağlanması hususu yer almıştır.

A) BATI AVRUPA'DA ORTAK BİR GÜVENLİK VE SAVUNMA YAPILANMASINA YÖNELİK ATILAN İLK ADIMLAR

1. İki-Kutuplu Uluslararası Sistem⁵ ve Avrupa'nın Siyasal Ortamı

İkinci Dünya Savaşı devam ederken yapılan savaş sonu düzeni ile ilgili konferanslarda ABD ile SSCB arasında huzursuzluklar kendini başgstermiş, bu durum savaş bittikten sonra Prusya devletinin kraliyet merkezi olan Postdam'da Temmuz 1945'te toplanan konferansta iyice su yüzüne çıkmış ve galip devletler arasında güven duyguları tamamen sarsılmıştır. Konferans sırasında en karmaşık sorun, Almanya'nın geleceği idi. Özetle, SSCB, Batı Blokuna katılacak bir Almanya'nın, ABD ise, Doğu Blokuna katılacak bir Almanya'nın dünya g dengesini bozacağını dřnmekteydiler⁶. Sonuç olarak Almanya, ABD, SSCB, İngiltere ve Fransa'ya ait olmak üzere dört ayrı işgal bölgesine ayrılmıřtır⁷.

⁵ İki kutuplu sistem hakkında bilgi için bkz. Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1996, s.49-52; Mehmet Gönlübol, **Uluslararası Politika**, 4. B., Ankara, Atilla Kitabevi, 1993, s. 55-60; Oral Sander, a.g.e., s. 172-174.

⁶ Galip glerin Almanya politikaları için bkz. İbrahim S. Canbolat, **Alman Dış Politikası**, 2. B., İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1999, s. 78-85.

⁷ Almanya'nın söz konusu işgal bölgelerine ayrılmasıyla ilgili olarak bkz. Marshall Dill,Jr., **Germany**, Michigan, The University of Michigan Press, 1970, s. 425-440.

Paris Barış Antlaşmalarında⁸ ise Doğu ve Batı blokları kesin çizgilerle ayrışmaya başlamış, Belarus, Ukrayna, Çekoslavya, Yugoslavya, Polonya, Bulgaristan ve Macaristan SSCB'nin, geriye kalan Avrupa ülkelerinin çoğunluğu ise ABD'nin çevresinde kümelenmişlerdir. Kısacası, 1947 yılına girildiğinde Avrupa, kapitalist ve komünist olarak ikiye bölünmüştü. Bunlardan ABD ve çevresindekiler statükocu, SSCB ve çevresindekiler ise statüko karşıtı davranış içine girmişlerdir.

Aslında, daha Yalta Konferansı'nda⁹ ABD Başkanı Roosevelt, savaşın Avrupa'da bir an önce sona ermesi için, SSCB'nin o zamanki yayılmacı politikalarına ödünlerde bulunmuştu. Konferans'ta Nazi Almanyası'nın işgalinden kurtarılan Doğu ve Orta Avrupa ülkelerinin geleceği hakkında karar vermek SSCB'ye bırakılmıştı¹⁰. SSCB, bu konferanstan kopardığı ödünleri çok iyi kullanmıştır. Üç yıl gibi bir süre içinde Doğu ve Orta Avrupa ülkelerini işgal etmiş ve daha sonra kendine bağlı komünist rejimleri iktidara getirmiştir. Romanya, Bulgaristan, Macaristan, Çekoslavya, Polonya ve Doğu Almanya SSCB'ye bağlı ülkeler haline gelmiştir.

SSCB ve söz konusu ülkeler arasında ikili ittifak antlaşmaları yapılmıştır. Bu antlaşmalar savunmaya yönelik olarak yapılmıştır. Ne var ki, 1947 yılında bu ittifaklar tamamlandığında başta ABD olmak üzere Batı Avrupalılar, bu

⁸ 21 devletin katıldığı konferanslar dizisi, 29 Temmuz-15 Ekim 1946 tarihleri arasında yapılmış ve barış antlaşmaları 10 Şubat 1947'de imzalanmıştır.

⁹ 4-11 Şubat 1945 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

¹⁰ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s. 414-415.

düzenlemeleri kendilerine yönelik saldırı ittifakları olarak yorumlamışlardır¹¹. Aynı yıl, bu ülkelerle SSCB'nin ideolojik birliğini sağlayan Komünform kurulmuştur¹².

Bu gelişmelerden sonra Batı Avrupa ülkeleri güçsüzlüklerini kendi aralarında işbirliği yaparak bertaraf etme çabası içine girmiş, ve o yıllarda öncelikli tehdit olarak gördükleri Almanya ve Doğu Blokuna karşı yapılanma çalışmalarına girişmişlerdir.

2) Brüksel Antlaşması Örgütü

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Avrupa ülkeleri arasında kurulan ilk güvenlik ve savunma girişimi İngiltere ve Fransa arasında gerçekleşmiştir. 4 Mart 1947'de bu iki devlet arasında Dunkirk Antlaşması imzalanmıştır¹³. Antlaşmanın, Almanya'nın gelecekte olası bir saldırısına karşı yapıldığı ileri sürülmüştür. Antlaşmanın, bir yıl evvel İngiltere dışişleri bakanı E. Bevin'in "Batı Birliği" olarak adlandırdığı politikası doğrultusunda imzalandığı anlaşılmaktadır¹⁴.

22 Ocak 1948 tarihinde E. Bevin, Avam Kamarası'na yaptığı konuşmasında Batılı devletlerin Doğu Avrupa'da bir oldu bitti ile karşı karşıya bırakıldığını, Batı Avrupa ülkelerinin bir arada hareket etmelerinin zorunlu olduğunu, kendi hükümetinin Batı

¹¹ Oral Sander, a.g.e., s. 230.

¹² Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Louis J. Halle, a.g.e., s. 145-156.

¹³ Dunkirk Antlaşması hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Timothy Bainbridge, *The Penguin Companion to EU*, London, Penguin Books Limited., 1998, s. 134.

¹⁴ a.g.e., s. 28.

Avrupa'yı bir bütün olarak gördüğünü ve bu ülkeler arasında ittifaklar yapılmasının gerektiğini söylemiştir¹⁵. Bevin, Batı Avrupa'da dayanışma zamanı gelip çatıldığını ve eskimiş denge politikası kavramının devam ettirilemeyeceğini vurgulamış, İngiltere'nin Batı Avrupa'yı bir birlik olarak tasarladığını belirtmiştir¹⁶.

Bu gelişmeler, ve özellikle Şubat 1948'de Çekoslovakya'da gerçekleşen Sovyet yanlısı darbe, Batı Avrupa ülkelerini bir kez daha endişeye düşürmüştür. Bir de bunlara hâlâ varlığını koruyan Almanya'nın yeniden saldırması korkusu eklenmiştir. Amerikalılar tarafından harekete geçirilen Avrupalılar, büyüyen Sovyet tehdidine karşı koyabilmek için savunma ve güvenlik yapılarını göz önünde tutmaya başlamışlardır¹⁷. Böylece kendi ülkelerini korumak amacıyla bazı acil tedbirler düşünmüşlerdir.

17 Mart 1948'de Brüksel'de İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında bir antlaşma imzalanmıştır. Tam adı "Ekonomik, Sosyal ve Kültürel İşbirliği ve Ortak Savunma Antlaşması" olan ve Brüksel Antlaşması olarak bilinen bu antlaşma ile Batı Avrupa Birliği'nin çekirdeği olan Brüksel Antlaşması Örgütü (veya Batı Avrupa Savunma Birliği veya Batı Birliği) kurulmuştur¹⁸. Böylece,

¹⁵ İlder Turan, *NATO İttifakının Stratejik ve Siyasi Sorunları*, İstanbul, Çağlayan Basımevi, 1971, s.7.

¹⁶ Timothy Bainbridge, a.g.e., s. 28.

¹⁷ Reinhardt Rummel and Peter Schmidt, "The Changing Security Framework", *The Dynamics of European Integration*, ed. William Wallace, New York, Pinter Publishers Limited, 1990, s. 261.

¹⁸ Antlaşma, 25 Ağustos 1948'de yürürlüğe girmiştir.

Avrupa'daki Sovyet baskısı ve yayılmasına karşı ilk ortak savunma örgütü¹⁹ oluşturulmuştur.

Brüksel Antlaşması, E. Bevin'in girişimleri neticesinde ortaya çıkmış ve ABD Başkanı Henry Truman tarafından da destek görmüştür²⁰. Zaten ABD, Batı Avrupa ülkelerinin kendi aralarında işbirliği yapmalarına bu dönemde hep destek vermiştir²¹. Zira, güçlü bir Batı Avrupa, ABD'nin güvenlik çıkarlarını gözetten bir unsur olarak bu ülkenin dış politikasında yer almıştır²². Başlangıçta İskandinav ülkeleri de örgüte dahil edilmek istenmiş, ancak SSCB ile komşu olmaları nedeniyle bu ülkeden tehdit algılayacakları için daha sonra bundan kaçınılmıştır²³.

Brüksel Antlaşması elli yıl süreliğine geçerliliğe sahip olacaktı. Antlaşma tarafları, ortak bir savunma sistemi kurmayı, ekonomik ve kültürel bağları güçlendirmeyi taahhüt etmişlerdir. Antlaşmanın 4. maddesine göre, taraflardan biri Avrupa'da silahlı bir saldırıya uğradığı takdirde, antlaşmayı imzalayan diğer devletler ellerinde bulunan tüm olanaklarla, otomatik olarak yardım etmeyi kabul etmişlerdir. Ayrıca, Antlaşmanın 7. maddesine göre, örgütün en üst düzeydeki organı olarak ülkelerin dışişleri bakanlarından oluşan bir Danışma Konseyi ile savunma bakanlarından

¹⁹ Aynı zamanda ekonomik, sosyal ve kültürel işbirliği örgütüdür.

²⁰ Daha sonra anlatılacak üzere Brüksel Antlaşması, gerek NATO'ya gerekse BAB'a bir temel hazırlamıştır.

²¹ ABD'nin Avrupa bütünleşmesine verdiği destek hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Geir Lundestad, **Empire by Integration**, New York, Oxford University Press, 1998, s.13-57.

²² İkinci Dünya Savaşı'nın ardından benimsenen ABD dış politikası hakkında bkz. Louis J. Halle, a.g.e., s.99-108; Klaus Schwabe, "The Origins of the United States' Engagement in Europe, 1946-1952", **NATO**, eds. Francis H. Heller and John R. Gillingham, New York, St. Martin's Press, 1992, s. 161-190.

²³ Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, 2. B., İstanbul, Der Yayınları, 1996, s. 82.

oluşan bir Batı Savunma Komitesi kurulmuştur. Danışma Konseyi aracılığıyla hükümetlerin kendi aralarında danışmalarda bulunması sağlanacaktı. Söz konusu ülkeler, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya'nın silahlanmasına engel olmak istemişlerdir. Zira, Antlaşmanın girişinde, bir Alman saldırısının tekrarı durumunda, ülkelerin ortak hareket edecekleri öngörülmüştür²⁴.

Örgütün kurulmasından hemen sonra Haziran 1948'de Sovyet silahlı kuvvetleri Batı Berlin'i kuşatmaya başlamışlar²⁵, bu kuşatma Batı Avrupa'nın savunma yapılanmasına hız kazandırmıştır. Eylül 1948'de ise, Brüksel Antlaşması çerçevesinde bir askerî organ kurulmuş ve örgüt adını Batı Birliği Savunma Örgütü (*Western Union Defence Organisation*) olarak değiştirmiştir. Örgütün Londra'da daimi bir askerî komitesi, Fontainebleu'da ise ortak bir başkomutanlığı olacaktı. Başkomutanlık kara, deniz ve donanma kuvvetlerinden oluşan üç alt-komutanlıktan meydana gelecekti. Batı Birliği Genelkurmay Başkanlığı (*Western Union Chiefs of Staff Committee*) oluşturulmuş ve ilk başkanlığına İngiliz Mareşal B. L. Montgomery²⁶ atanmıştır.

²⁴ Antlaşma metni için bkz. <<http://www.weu.int/eng/documents.html>> (22 Eylül 2000); Arie Bloed and Ramses A. Wessel, *The Changing Functions of the Western European Union*, Boston, Dordrecht, 1994, s. 1-6.

²⁵ Berlin Ablukası hakkında bilgi için bkz. Oral Sander, a.g.e., s. 212-215.

²⁶ 1948-1951 yılları arasında Brüksel Antlaşması Örgütü'ne başkanlık etmiştir. 1951 yılından vefat ettiği 1958 yılına kadar da NATO'da başkomutan yardımcısı olarak görev almıştır.

Brüksel Antlaşması ayrıca üye devletler arasında silahlarda standartlaşma için bir çerçeve temin etmekteydi²⁷. Örgütün hedefi, silahların geliştirilmesi ve üretilmesinde ortak bir sistem yaratmak idi. Böylece, bu silahlar tüm devletler tarafından herhangi bir sorunla karşılaşılmadan kullanılabilinecekti. Ülkeler belli bir teçhizat üzerinde uzmanlaşacak, bu teçhizatı müttefiklerinin yararına üretecekti²⁸.

Ne var ki, Batı Avrupa devletlerinin gücü, Sovyetlere karşı gerekli dengeyi kurmaktan yoksundu. Zaten, Brüksel Antlaşması Örgütü devletleri, böyle bir antlaşmayı, sağlayacağı savunma gücüne inanarak değil, işi ciddi tuttuklarını gösterdikten sonra, asıl ABD'yi bu tip bir ittifak içine çekmek için imzalamışlardır²⁹. Bu bağlamda, ABD'de Senatör Vandenberg, ABD Dışişleri Bakanlığı'na da danışarak bir rapor hazırlamıştır. ABD Kongresi, 11 Haziran 1948'de Senatör Vandenberg'in sunduğu öneriyi kabul etmiştir³⁰.

Brüksel Antlaşması, İngiltere'nin Batı Avrupa'nın birleşmesine önderlik edeceği yolundaki beklentileri arttırmıştır. Sonuç olarak, bu beklentiler hayalkırıklığına dönüşmüştür. Antlaşmanın ekonomik, sosyal ve kültürel düzenlemeleri hiçbir işlerlik kazanamamış, savunma unsuru ise bir ölçüde NATO'nun kurulmasına zemin

²⁷ Bu husus örgütün niteliğini, daha sonraki yıllarda ve örgüt Batı Avrupa Birliği (BAB) adını aldıktan sonra daha belirgin olarak ortaya koymuştur.

²⁸ G. Wyn Rees, *The Western European Union at the Crossroads*, Oxford, Westview Press, 1998, s. 4.

²⁹ Oral Sander, a.g.e., s. 226.

³⁰ Öneride, "...Birleşmiş Milletler Şartı'nın hedeflerine, ilkelerine ve hükümlerine uygun olarak, tek tek ve topluca bölgesel ve ortak savunma tedbirlerinin süratle alınması; Birleşik Amerika'nın kanuni yoldan, ferdi ve karşılıklı, etkili ve sürekli yardıma dayanan bölgesel veya ortak tedbirlere katılması..." ifadeleri yer almıştır. Bkz. Rifat Uçarol, a.g.e., s. 668'den NATO Belgeler s. 247.

hazırlamış, ve İngiltere'nin uluslararası kurumların³¹ oluşumunda yer almayacağı anlaşılmıştır³². Yine de Antlaşmanın, Avrupa devletlerinin savaş sonu sorunlarını çözmek için biraraya gelmelerini görmek isteyen Amerikalılara cesaret verdiği için psikolojik yararları sahip olduğu söylenebilir.

3. NATO

Batı Avrupa ülkelerinin SSCB'ye karşı koyamayacağı açık seçik ortaya çıkmıştı. Zaten bu ülkeler yeniden kendilerine çeki düzen verebilmek için bir müttefike ihtiyaç duymuşlar ve bu ihtiyaçlarını ABD ile ekonomik işbirliği yoluna giderek temin etmiştir³³. Ne var ki, Batı Avrupalılar bu işbirliğini güvenlik ve savunma alanında da gerçekleştirmek istemişlerdir. ABD, SSCB'nin son müdahalelerinden, hele de Prag Darbesi³⁴ndan sonra, bizzat Avrupa kıtasının işlerine karışmasının kendi çıkarlarına daha iyi hizmet edeceğini öngörmüştür³⁵. Sonunda, ABD ve Kanada, Avrupa güvenlik ve savunma yapılanmasına katılmaya karar vermişlerdir.

³¹ Uluslararası kurumlar için bkz. Haluk Günoğur, **Avrupa Topluluğu Hukuku**, 2. B., Ankara, Tarhan Basımevi, 1993, s.16-19; uluslararası hukukun karakteri için bkz. Ayşe Füsün Arsava, **Avrupa Toplulukları Hukuku ve Bu Hukukun Ulusal Alanda Uygulanmasından Doğan Sorunlar**, Ankara, AÜ SBF Yayınları: 545, 1985, s.11-19.

³² Timothy Bainbridge, a.g.e., s.29.

³³ Bu işbirliği girişimlerine *Marshall* Yardımı ve Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü örnek verilebilir. Konu ile ilgili olarak ayrıntılı bilgi için bkz. Geir Lundestad, a.g.e., s. 29-40; Louis J. Halle, a.g.e., s.123-144; Alan S. Milword, "NATO, OEEC, and the Integration of Europe", **NATO**, eds. Francis H. Heller and John R. Gillingham, New York, St. Martin's Press, 1992, s. 241-250.

³⁴ Prag Darbesi hakkında bilgi için bkz. Oral Sander, a.g.e., s. 207-208.

³⁵ Klaus Schwabe, a.g.m., s. 176-185.

4 Nisan 1949'da imzalanan Washington Antlaşması ile Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (*North Atlantic Treaty Organization* - NATO) kurulmuştur. Kuzey Atlantik İttifakı, kamuoyu tartışmaları ve parlamenter süreçler sonunda ülkelerin Antlaşmaya özgür iradeleriyle katılmaları temeli üzerinde oluşmuştur. Bu tarihten itibaren NATO, Avrupa güvenlik ve savunma sisteminde temel ve merkezî bir rol oynamıştır. Antlaşmayı, ABD, Belçika, İngiltere, Danimarka, Fransa, Hollanda, İtalya, İzlanda, Kanada, Luksemburg, Norveç ve Portekiz imzalamıştır. Antlaşma, saldırıyı önleme ve saldırı olursa, onu püskürtmeyi amaç edinen askerî bir ittifakı; aynı zamanda siyasal, ekonomik ve sosyal alanlarda ortak ve sürekli bir işbirliğini esas almıştır³⁶.

NATO Antlaşması'nın en önemli hükmü 5. maddesinde³⁷ yer almıştır. Buna göre, taraflardan birine yöneltilmiş bir saldırı hepsine yöneltilmiş sayılacak, bu durumda BM Şartı'nın 51. maddesinde³⁸ öngörülen bireysel ya da ortak savunma hakkı kullanılarak, taraflar güvenliği yeniden kurmak amacıyla, silahlı güç kullanmayı da kapsamak üzere, gerekli görecekları harekete, tek başına ya da öbür taraflarla birlikte geçeceklerdir. Durum BM Güvenlik Konseyi'ne de bildirilecektir. Görüldüğü üzere,

³⁶ NATO El Kitabı, Brüksel, Nato Basın ve Enformasyon Bürosu, 1995, s.21.

³⁷ 1949 Washington Antlaşması'nın tam metni için bkz. <<http://www.nato.int/docu/basic/txt/treaty.htm>> (22 Eylül 2000).

³⁸ Maddenin Türkçe'ye çevrilmiş hali için bkz. İsmail Soysal, **Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları Cilt II (1945-1990) Kesim A (Çok Taraflı Bağlılar)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991, s. 50.

Söz konusu madde adı geçen eserde şöyledir: "İşbu Yasanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler Üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya uğraması durumunda, Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya değin, bu üyenin doğal olan kendi başına ya da toplu olarak meşru savunma hakkını zedelemesin. Bu meşru savunma hakkını kullanarak üyelerin aldığı önlemler gecikmeksizin Güvenlik Konseyi'ne bildirilir; bu önlemler Konseyin, İşbu Yasaya dayanarak uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği herhangi bir anda eyleme geçmek yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez". Orjinali için bkz. <<http://www.nato.int/docu/basic/txt/bt-un51.htm>> (22 Eylül 2000).

BM Şartı'nın tam metni için bkz. <<http://www.un.org/Overview/Charter/contents.html>> (22 Eylül 2000).

Antlaşma, BM Şartı'nın ülkelere yüklediği uluslararası yükümlülüklerin yanısıra bireysel hakları da gözetmektedir. Her üye ülkeye, ortak savunmanın faydaları ile birlikte risk ve sorumluluklarının da paylaşılması yükümlülüğünü getirmekte ve onların İttifak ile çelişebilecek herhangi bir başka uluslararası yükümlülüğe girmemelerini zorunlu kılmaktadır³⁹. Atlantik İttifakı tüm üyeler için ortaklaşa savunma ilkesine⁴⁰ dayanmaktadır. Bundan başka, NATO Antlaşması'nı bir yıl önceki Brüksel Antlaşması'ndan ayıran en önemli özelliğinin, otomatik yardımı öngörmemesi olduğu görülmektedir.

a. NATO Organları⁴¹

NATO'nun en üst düzey organı, üye devletlerin dışişleri bakanlarından oluşan Kuzey Atlantik Konseyi'dir (*North Atlantic Council -NAC*). Konsey, müttefikler arasında siyasal danışma ve dayanışma açısından önemli bir forum niteliği taşımaktadır. NATO temelde askeri bir örgüt olmasına karşın, nihai karar merkezi siyasal ve sivil otoritedir. Üye devletler egemen oldukları ve eşit haklara sahip oldukları için Konsey

³⁹ NATO El Kitabı, s. 21.

⁴⁰ Ortaklaşa savunma ilkesi kolektif güvenliği esas almaktadır. Kolektif güvenlik, barışın korunması amacıyla bir uluslararası örgüt çerçevesinde yaptırım konularında uzlaşmayı ifade etmektedir. Kolektif güvenlik ilişkisine giren devletler, birbirlerine saldırmazlık ve kuvvet kullanmama konularında güvence verirken, ortak bir saldırıya maruz kalındığında askerî ve askerî olmayan araçlarla ortak yaptırıma katılmayı temel ön koşul olarak beyan ederler. Taraflar, barışın tesis edilmesini asli ön koşul olarak kabul ederler. Halbuki daha sonra değineceğimiz üzere BAB ve AB'nin öngörmüş olduğu Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası, ortak güvenlik kavramı üzerinde durmaktadırlar. Ortak güvenlik ilkesinde, devletler tek yönlü olarak güvenlik politikalarını oluştururlar, ancak bu politikalar ortakların tümünün siyasal ve askerî tasarruflarının bir ahenk içerisinde biçimlendirilmesi söz konusudur. Ortak güvenlik, aktörler arasında fizikî alanlar dışında da işbirliğini öngören müşterek güvenceler kurulmasını da kapsamaktadır. Bu kavramların tanımlanması, Soğuk savaş sonrasında NATO'nun giriştiği operasyonlarda yapılan tartışmalar ve AB'nin öngördüğü politikanın niteliğini anlaşılmasında yardımcı olacaktır.

⁴¹ NATO'nun örgüt yapısı hakkında detaylı bilgi için bkz. *The North Atlantic Treaty Organisation*, Brussels, Nato Information Service, 1989, s.321-374 ve s. 185-206; NATO El Kitabı, s. 89-176.

tüm kararları oybirliği ile almaktadır. Konsey, üyeler için üretim programlarını saptar, üyelerinin ihtiyaçlarını görüşüp bütçeyi oluşturur, üyelerin askerî katkılarının niteliğini ve niceliğini saptar. Konsey, yılda genellikle iki kez dışişleri bakanları düzeyinde toplanır.

NATO içinde sürekliliği sağlamak amacıyla dışişleri bakanlarına vekâlet eden Daimi Temsilciler vardır. Üye devletlerin büyükelçi düzeyindeki Daimi Temsilcileri, bakanlar düzeyindeki toplantılar arasında toplanırlar. Konsey, haftada bir ya da birkaç kez daimi temsilciler düzeyinde toplanır. Konsey, genel bir kural olarak, savunma sorunlarını ele almaz. Savunma sorunları, Konsey kadar sık ve aynı düzeyde toplanan Savunma Planlama Komitesi tarafından incelenir.

Kuzey Atlantik Konseyi'nin kurduğu komiteler vardır. Bunların en önemlileri arasında, Siyasal Sorunlar, Ekonomik Sorunlar, Nükleer Savunma Sorunları, Bütçe, Savunma, Silahlanma Direktörleri, Altyapı ve İletişim komiteleri bulunur.

Hangi düzeyde toplanırsa toplansın, Kuzey Atlantik Konseyi'ne ve Savunma Planlama Komitesi'ne NATO Genel Sekreteri başkanlık eder. Genel Sekreter, Konseyin, Komitenin ve Konsey tarafından oluşturulmuş komitelerin başkanıdır ve uluslararası sekreterliğin yönetiminden sorumludur.

NATO'nun en üst düzey askerî organı, üye ülkelerin genelkurmay başkanlarından oluşan Askerî Komite'dir. Komite, barış zamanında NATO alanının ortak savunması ile ilgili tedbirleri Kuzey Atlantik Konseyi'ne tavsiye etmekle yükümlüdür. Başlıca

NATO komutanlıkları Askerî Komite'ye karşı sorumludurlar. Komitenin sürekli bir şekilde işlevini yerine getirebilmesi için tıpkı Konsey'deki gibi, üyeler genelkurmay başkanlarını temsilen birer Daimi Askerî Temsilci atar.

NATO alanı üç uluslararası komutanlığa bölünmüştür: Atlantik Okyanusu Komutanlığı, Avrupa Komutanlığı ve Kanal (Manş) Komutanlığı. Kuzey Amerika için bir de Bölgesel Planlama Grubu vardır. Bu komutanlıklara atanan NATO komutanları bölgesel savunma planlarının hazırlanmasından ve üye devletlerin kendilerine tahsis ettiği ulusal kuvvetlerin nasıl kullanılacağından sorumludurlar⁴².

b. NATO'nun Kurulmasının Sonuçları

Bir güvenlik ve savunma sistemi olarak NATO, Sovyet yayılmasına ve tehdidine karşı etkili bir set inşa etmiş, aynı zamanda caydırıcı bir güç meydana getirmiş ve denge kurmuştur⁴³. Bu şekilde bir Batı Avrupa güvenlik sistemi ve Batı Bloku ortaya çıkmıştır. NATO'nun bir başka önemli özelliği ise, ABD'nin barış zamanında Avrupa ülkeleri ile yaptığı ilk askerî ittifak olmasıdır⁴⁴.

Brüksel Antlaşması Örgütü'nün kurduğu organlar 1950-1951 yıllarında NATO'nun organlarıyla birleşmiştir. Montgomery, NATO ve Batı Birliği Savunma Örgütü

⁴² Oral Sander, a.g.e., s.228-230.

⁴³ Doğal olarak, SSCB, NATO'nun kuruluşuna büyük bir tepki göstermiştir. Altı yıl sonra, 14 Mayıs 1955'te Varşova Paktı'nı oluşturdu. SSCB'nin yanında Arnavutluk (1968'de üyelikten çekilmiştir), Bulgaristan, Çekoslovakya, Doğu Almanya, Macaristan, Polonya, Romanya bu ortak savunma örgütünün üyesi olmuşlardır. Varşova Paktı'nın kurulmasıyla iki blok kesin çizgilerle birbirlerinden ayrılmıştır.

⁴⁴ Oral Sander, a.g.e., s. 230.

(BBSÖ) arasında bir yineleme (*duplication*)⁴⁵ yaratmamak için BBSÖ'nün NATO'ya entegre edilmesi hususunda çok ısrarcı olmuştur. Bunun sonucunda, Batı Birliği'nin savunma misyonu işlevsiz duruma düşmüştür. Ayrıca, Batı Birliği çerçevesinde üye ülkelerin savunma bakanlarından oluşmuş savunma kanadı, Genelkurmay Başkanlarından oluşmuş askerî kanadı ve Batı Avrupa Daimi Başkomutanlığı, 1950 yılında NATO çerçevesinde Avrupa Müttefik Başkomutanlığı'nın (*Supreme Allied Commander of Europe* -SACEUR) kurulmasıyla bu örgüt ile faaliyetlerini birleştirmiştir⁴⁶. Brüksel Antlaşması'nın savunma taahhütleri bundan sonra daha geniş ve coğrafi olarak daha yoğun olan NATO çerçevesi aracılığıyla uygulamaya konmuştur. Bu olayla birlikte, Atlantik İttifakı içinde savunmanın "Avrupa ayağı" kavramı (*concept*) resmen başlatılmıştır⁴⁷.

NATO kuruluşunun üçüncü yılında, 1952 yılında, bünyesine Türkiye ile Yunanistan'ı, 1955 yılında Batı Almanya'yı⁴⁸ dahil etmiştir⁴⁹. ABD, atom bombasına

⁴⁵ Söz konusu sorun, günümüzde kendini önce BAB'ın AB'nin savunma örgütü işlevi kazanması sonucunda ortaya çıkmış ve daha sonra AGSK tartışması çerçevesi içinde yeniden ortaya çıkmıştır.

⁴⁶ Mesut Hakkı Çaşın ve Beril Dedeoğlu, "Yeni Avrupa Güvenlik Kimliğinde Stratejik Arayışlar", *Avrasya Dosyası*, Kış 1999, C. 5, S. 4, s.162.

⁴⁷G. Wyn Rees, a.g.e., s. 4.

⁴⁸ Batı Almanya'nın NATO üyeliği ve dolayısıyla yeniden silahlanması konusu çok sorunlara ve tartışmalara yol açmıştır. Mayıs 1949'da ABD, İngiltere ve Fransa tarafından işgal edilen bölgelerin birleştirilmesi ve 5 Mayıs 1955'te ülkenin tam bağımsız bir cumhuriyet ilan edilmesi ile Federal Almanya Cumhuriyeti kurulmuş idi. SSCB'nin işgali altındaki bölgede ise Ekim 1949'da Demokratik Almanya Cumhuriyeti ilan edilmişti. Daha sonraki sayfalarda açıklanacağı üzere Batı Almanya'nın silahlandırılması sorunu Atlantik İttifakı'nın en önemli sorunu olmuş ve bu sorun önce AST çerçevesi içinde sonra da NATO ve BAB çerçevesi içinde halledilmiştir. B. Almanya'nın yeniden silahlanması sorunu için bkz. John A. Reed, Jr., *Germany and NATO*, Washington, D.C., National Defense University Press, 1987, s. 3-56; Louis J. Halle, a.g.e., s. 248-258; İbrahim S. Canbolat, a.g.e., s. 117-119; Werner L. Abelhauser, "The Causes and Consequences of the 1956 West German Rearmament Crisis", *NATO*, s.311-330; Peter Fischer, "West German Rearmament and the Nuclear Challenge", *NATO* s. 381-400; Marshall Dill, Jr., a.g.e., s. 440-453.

⁴⁹ İspanya 1982'de, Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan ise 1999'da NATO üyesi olmuşlardır.

sahip olmanın verdiği üstünlükle Batı Avrupa ülkelerini nükleer şemsiyesi içine almış, SSCB'ye karşı caydırıcı bir güç olmuştur. Batı Avrupalılar, ABD'yi en çok bu sebepten dolayı yanlarında görmek istemişlerdir. 1957 yılından sonra SSCB'nin de silah yarışında ABD ile boy ölçüşmesi⁵⁰ Atlantik İttifakı'nı kısmen sarsmıştır; ancak ekonomik alanda yeniden canlanma süreci içine giren Batı Avrupa, enerjisini silahlanmaya ve savunma harcamalarına yönlentmemiş, bu alanda ABD'ne yaslanmıştır⁵¹. Batı Avrupa, Soğuk Savaş döneminde ABD'nin nükleer caydırıcılığından⁵² istifade ederek, güvenliğini sağlamış, ABD ile olan farklılıkları ve sapmaları Soğuk Savaş süresince göz önüne çıkarmamıştır⁵³.

4. Pleven Planı ve Avrupa Savunma Topluluğu Girişimi

25 Temmuz 1950'de Kore Savaşı'nın ortaya çıkması Avrupa devletlerini ve özellikle de ABD'yi Avrupa'nın güvenliği ve global ideolojik savaşın yürütülmesi konusunda endişeye sevk etmiştir. Kore yarımadasındaki savaş, Avrupa kıtasındaki savunma çabalarına hız kazandırmış, Avrupalı güçler için Batı Almanya'nın yeniden silahlandırılması hususunu gündeme sokmuştur.

⁵⁰ SSCB bu tarihte yapay uydu Sputnik'i başarıyla uzayda bir yörüngeye oturtmuştur.

⁵¹ Bu iddia, ileride AGSK konusu işlenirken ayrıntılı biçimde ele alınacaktır.

⁵² Caydırıcılık kavramı için bkz. Mehmet Gönübol, a.g.e., s. 189-192; Tayyar Arı, a.g.e., s.247-250.

⁵³ Adam Bronstone, *European Union-United States Security Relations*, New York, St. Martin's Press, 1997, s.1.

a. AST Projesinin Ortaya Çıkışı

ABD, Avrupa'da Almanya'nın da yardımına ihtiyacı olduğu kanısına varmış ve Avrupalı müttefiklerine Almanya'nın yeniden silahlandırılması için baskı yapmaya başlamıştır. Amerikalılara göre, Alman birlikleri NATO bünyesine dahil edilmeliydi. Söz konusu durum, Avrupa devletlerini son derece tedirgin etmiş, Almanya'nın yeniden silahlanmasının tehdit oluşturmayacak biçimde yapılması için yöntem arayışlarına girilmiştir⁵⁴. Açıkçası, Avrupa kıtasının savunma derinliği Alman güçlerinin eklenmesiyle olanaklı olabileceği görülmüştür⁵⁵. Batı Avrupalı devletler Almanya'nın silahlanmasını kontrol altında tutabilmek için çözümü, savunma alanında uluslarüstü bir model benimsenmesinde görmüşlerdir.

Avrupa Savunma Topluluğu (AST) projesinin dile getirilmesinin başlıca üç nedeni vardır:

- 1-) İki dünya savaşından sonra Batı Avrupa devletleri arasında askerî bütünleşme yoluyla süregiden bir barış yapısının kurulması,
- 2-) Sovyet tehdidine karşı Batı Avrupa'nın savunulması,
- 3-) Batı Avrupa'nın üçüncü güç haline gelmesini sağlayarak, iki kutuplu bir dünyanın sona ermesinde Batı Avrupa'nın etkin bir rol oynaması⁵⁶.

⁵⁴ Rita Cardozo, "The Project For a Political Community (1952-1954)", *The Dynamics of European Union*, ed. Roy Pryce, London, Routledge, 1989, s. 51.

⁵⁵ G. Wyn Rees, a.g.e., s.7.

⁵⁶ Mathias Jopp, "The Defense Dimension of the EU: The Role and Performance of the WEU", *Foreign Policy of the European Union*, eds. Elfriede Regelsberger, Philippe de Schoutheete de Tervarent, Wolfgang Wessels, Boulder, Lynne Reiner Publishers, 1997, s. 153.

11 Ağustos 1950'de Winston Churchill, Avrupa Konseyi Asamblesi'nde ABD ve Kanada ile işbirliği içinde demokratik denetim mekanizmasına sahip bir "Avrupa ordusu" kurulmasına dair bir önerge vermiştir. Önergede, Avrupa Savunma Bakanı'nın otoritesi altında bir Avrupa Ordusu kurulması ve bu ordunun Assemble'nin demokratik kontrolüne tabii olması yer almıştır. Önerge 89 olumlu, 5 olumsuz ve 29 boş oyla kabul edilmiştir⁵⁷. Ancak bu önerge Bakanlar Komitesi tarafından yürürlüğe konmamıştır⁵⁸. Buna rağmen W. Churchill'in yapmış olduğu konuşma etkisini göstermiş, Eylül 1950'de Pleven Planı içindeki fikirlerin bir parçasını oluşturmuştur.

Tarihsel deneyimleri ışığında Fransa, Sovyet tehlikesinin zamanla azalabileceğini, ancak güçlü bir Almanya'nın Avrupa'nın dengesini yeniden bozabileceğini düşünmekteydi. Fransa'nın endişesini arttıran unsur, Almanya'nın Fransa'ya olan coğrafi yakınlığı idi. Bunlardan başka Fransa'nın İkinci Dünya Savaşı sonrasında Kıta Avrupası'nda egemen bir rol oynaması ve bu rolünü Almanya ile paylaşmak istemeyeceğini de düşünülebilir⁵⁹.

Burada, Avrupa Konseyi'nin bir "Ortak Avrupa Ordusu" kurulması konusunda zaten mevcut olan bir kararı, sorunun çözümü için yol gösterici olmuştur. Fransa'da Planlama Teşkilâtının başına getirilen Jean Monnet tarafından şekillendirilen

⁵⁷ Timothy Bainbridge, a.g.e., s.199.

⁵⁸ W. Churchill, Avrupa ordusunun kurulması ve bunun demokratik kontrolünün sağlanmasını Avrupa Konseyi'nin görevi olarak görmüştü, ancak Avrupa Konseyi hiçbir zaman güvenlik meseleleriyle ilgilenen bir örgüt olmamıştır.

⁵⁹ Gerçekten, Batı Almanya üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması, Fransa'nın bu etkin rolünü ortadan kaldıracaktır. Bkz. Çınar Özen, "Avrupa Bütünleşmesinin Temelleri ve Maastricht Antlaşması", (basılmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), 1994, s. 34-48.

"Avrupa Ordusu" projesi, Fransa'nın Başbakanı René Pleven tarafından 24 Ekim 1950 tarihinde ilan edilmiş,ve böylece "Pleven Planı" ortaya çıkmıştır.

Fransa dışişleri bakanı Robert Schuman, Aralık 1950'de Fransız Meclisi'nde yaptığı konuşmada, ABD'nin talep ettiği askerî gücün Fransa tarafından karşılanmasının mümkün olmadığını ve bu nedenle Batı Almanya'nın yeniden silahlandırılması konusunda ABD baskısına karşı durmanın zorluğunu dile getirmiştir⁶⁰. Böylece Fransa, ABD'nin NATO bünyesinde Batı Almanya'nın silahlandırılması önerisine karşı bir "Avrupa Ordusu" projesini ortaya atmıştır. Bazı ülkeler Batı Almanya'nın katkısını NATO kontrolünde görmek istemelerine rağmen, Fransa ABD olmaksızın Batı Avrupalıların bu işi ele almasını sağlayacak bir çerçeve sunmuştur. Böylelikle, Almanya'nın yeniden silahlanması kurumsal olarak denetim altında tutulması sağlanmış olacaktı. Savaş sonrasında Almanya'da ulusal bir ordunun oluşturulmasından kaçınıldığından Almanya askerî birimlerine sahip olamamıştı. Fransa ve Belçika gibi ülkeler için, böyle bir yaklaşımın mantıklı nedenleri vardı. Bu ülkeler, Avrupa ülkelerinin birbirleriyle olan bağlarını güçlendirerek, aralarında savaş çıkma olasılığını ortadan kaldırmak istemişlerdir⁶¹.

Bu girişim başlangıçta ABD tarafından desteklenmiştir; çünkü SSCB'den bağımsız bir Batı Avrupa gelişiminin bu yolla pekiştirileceği düşünülmüştür. Özellikle Kore

⁶⁰ Timothy Bainbridge, a.g.e., s. 199.

⁶¹ Sözü edilen yaklaşıma uygun olarak, Almanya'nın savaş çıkarma kapasitesini kontrol etmek amacıyla ortaya atılan AKÇT modelini AST adını alacak kurum tamamlayacaktı. Pleven Planı ortaya atıldıktan sonra savunma alanı, Batı Avrupa'da harekete geçmeye başlayan bütünleşme sürecini hızlandırıcı bir mekanizma olarak kullanılmak istenmiş ve AST projesinin ortaya konmasını hemen takiben bir "Avrupa Politik Topluluğu" geliştirilmesine dair tartışmalar başlamıştır. Bkz. Beril Dedeoğlu, *Adım Adım Avrupa Birliği*, İstanbul, Çınar Yayınları, 1996, s.72-75.

Savaşı'ndan sonra Avrupa'daki ülkelerden bu öneriyi destekleyenlerin sayısı daha da artmıştır. Fransa, yeniden silahlanmış bir Batı Almanya'yı da içerecek şekilde Altılılar arasında bir Avrupa Savunma Topluluğu (AST) oluşturulmasını önermiştir⁶². 28 Ekim 1950'de Lizbon'da toplanan NATO Konseyi'nde, Batı Almanya, İtalya, Belçika ve Lüksemburg'un bu plana katıldıkları belirtilmiştir⁶³.

b. Pleven Planı ve AST Antlaşması

Pleven Planı'nda tek bir komutan altında bir Avrupa ordusunun oluşturulması önerilmiştir. Ordunun kurumsal yapısı Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'ndaki yapının hemen hemen aynısıdır. Üye devletlerin bakanlarından oluşan bir Konsey, dokuz üyeli bir Komisyon, bir Parlamento ve bir Adalet Divanı bulunacaktı. Topluluğun başında Bakanlar Konseyi'ne siyaseten sorumlu bir Avrupa Savunma Bakanı atanması öngörülmüştür⁶⁴.

15 Şubat 1951'de, Paris'te bir antlaşma metni hazırlamak üzere Fransız diplomat Hervé Alphan başkanlığında bir konferans toplanmıştır. Konferansa Fransa'nın dışında, Batı Almanya, İtalya, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda katılmıştır⁶⁵.

⁶² Burada Fransa'nın, AST aracılığıyla, Avrupa'daki güvenlik ve savunma konularının merkezini ABD denetimindeki NATO'dan Fransa denetimindeki AST'ye geçirmek istemiş olması hususu dikkate alınmalıdır.

⁶³ Timothy Bainbridge, a.g.e., s. 199-200.

⁶⁴ G. Wyn Rees, a.g.e., s.7-8.

⁶⁵ Pleven Planı'nda ortak bir ordu kurulması öngörülmüştü. Bu husus, açık bir şekilde uluslararası otorite yaratılmasını ve ulusal yetkilerin bir kısmının bu otoriteye devredilmesini gerektirmektedir. Bu nedenden dolayı, daha önce Brüksel Antlaşması Örgütü üyesi olan İngiltere, ulusal egemenliği konusunda son derece hassas davranmış ve katılmayı reddetmiştir. Yine de plana uzaktan destek vermiştir. Bkz. Timothy Bainbridge, a.g.e., s. 199.

Konferans bir yıl sürmüş ve Şubat 1952'de AST Antlaşması hazırlanmıştır. Bu konferansın önemli konularından birini de, oluşturulması planlanan AST'nin demokratik kontrolü olmuştur. Bu bağlamda, ortaya çıkacak organların, daha önce kurulan uluslarüstü organlarla eşgüdümü ve birarada uyumlu çalışması görüşülmüştür⁶⁶. AST Andlaşması, 27 Mayıs 1952'de Fransa, Batı Almanya, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg tarafından Paris'te imzalanmış⁶⁷ ve yürürlüğe girmesi için taraf devletlerin parlamentolarında onaya sunulmaya başlamıştır.

AST Antlaşması'nın içeriğinde, Planda belirtilen hususlardan başka şunlar yer almıştır: Yaklaşık 100 000 personelden oluşacak Avrupa Ordusu, tam 40 tünden (*divisions*) oluşacaktı⁶⁸. Ordunun 14 tümenini Fransa, 12'sini Batı Almanya, 11'ini İtalya ve 3'ünü de Benelüks ülkeleri sağlayacaktı; ancak bu tümenler birbiriyle karıştırılacak ve hiçbir kolordu (*corps*) tek bir ülkenin askerlerinden oluşmayacaktı. Bu ordunun tek bir bayrağı ve tek bir üniforması olacaktı. Her ülkeden bir yetkili seçilecek, bu yetkililer AST organlarına karşı sorumlu olacaklardı. AST'nin kendine ait bir bütçesi olacaktı. Ordunun teçhizatı ortaklaşa temin edilecek ve tatbikatlar

⁶⁶ Bu sorun, Antlaşmaya konulan 38. madde ile daha sonra bu konuyla ilgili bir organ oluşturulması ve bu organ çerçevesinde görüşmelerle çözüm bulunması şeklinde halledilmiştir.

⁶⁷ Antlaşma, bu devletler imzalamadan önce NATO Konseyi'nde onaylanmıştır. Bkz. Timothy Bainbridge, a.g.e., s.200.

Bu bilgi, AST projesinde NATO'nun ve dolayısıyla ABD'nin ne kadar önemli bir rol oynadığını kanıtlamaktadır. Zaten, ABD daha sonraki yıllarda Batı Avrupa devletlerinin tek başına Batı Almanya'nın yeniden silahlanma sorununu bir türlü çözüme kavuşturamayacağına kanaat getirdikten sonra bu projeden desteğini çekmiştir. Bkz. John A. Reed, Jr., a.g.e., s. 3-48.

⁶⁸ Fransa, askerî yapının oluşturulmasında tünden daha küçük askerî birimler oluşturulmasını savunmuştur. Bu sayede, Batı Almanya'nın askerî örgütlenmesini daha çok bölmeyi ve kontrol altına almayı planlamıştır. Ne var ki, askerî açıdan bu konuyu analiz eden teknisyenler, bunun askerî strateji açısından mümkün olamayacağını ileri sürmüşler ve Avrupa ordusunun bölük düzeyinde örgütlenmesine karar verilmiştir. Bkz. Çınar Özen, "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Neofonksiyonist Teori Çerçevesinde Analizi" (basılmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), 1998, s.82-83.

ortaklaşa yapılacaktır⁶⁹. Antlaşmanın 38. maddesi ise, imzacı devletlerin AST'ye yön ve meşrûluk verecek yeni bir siyasi yapı modelini altı ay içinde gözden geçirmelerine hükmetmekteydi.

İtalya başbakanı Alcide de Gaspari'nin önerisiyle, ortak bir dış politika ve gümrük birliği için 38. maddeye bir hüküm konması da gündeme gelmiştir. A. de Gaspari'nin önerisi Avrupa Politik Topluluğu (APT) için, Avrupa Parlamentosu'nca doğrudan oyla seçilen yeni bir "Avrupa Yöneticisi"ni (*European Executive*) içermekteydi. Bu husus özellikle ulusal egemenliklerine karşı son derece hassas olanları, özellikle Fransa'yı ürkütmüştür⁷⁰. Ancak bu konu, daha sonra yeni kurulan AKÇT Meclisine⁷¹ bırakılmıştır. AKÇT Meclisi detayları görüşmek için Avrupa Konseyi Kurucu Meclisi ile yakın işbirliği halinde bulunacaktı. APT için kapsamlı bir antlaşma taslağı hazırlama çabası içine girilmiştir. Bunun sebebi, federal bir ordunun federal kurumlara karşı bir sorumluluk taşıması gerektiği görüşü idi⁷².

AST Antlaşması'na göre, oluşturulması planlanan Batı Almanya'nın silahlı kuvvetleri de Avrupa Ordusu içinde yer alacaktı. Bu ordu Avrupa Savunma Bakanı'nın yetkisi altında olacak, talimatlarını Avrupa Parlamentosu'na sorumlu olacak uluslarüstü nitelikteki Avrupa Bakanlar Konseyi'nden alacaktı. Avrupa Parlamentosu aynı

⁶⁹ Timothy Bainbridge, a.g.e., s.200.

⁷⁰ Anthony Forster and William Wallace, "Common Foreign and Security Policy", **Policy-Making in the European Union**, eds. Helen Wallace ve William Wallace, New York, Oxford University Press, 1996, s. 413.

⁷¹ AKÇT, 25 Eylül 1952'de faaliyete geçmiştir. Bkz. Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 4. B., İstanbul, İMKB, 1996, s. 42.

⁷² Timothy Bainbridge, a.g.e., s.200.

zamanda Avrupa Savunma Bütçesinin onay makamı olacaktı. Batı Almanya'da hiçbir ad ve şekil altında Genelkurmay Başkanlığı kurulmayacak, Avrupa Ordusu da doğrudan NATO komutası altında faaliyet gösteremeyecekti⁷³. Batı Almanya'nın Avrupa Ordusu'na sağlayacağı 12 tümendenden 10'u Alman olmayan komutanların emri altında olacaktı. Ayrıca, Batı Almanya'nın söz konusu 12 tümen dışında başka askerî birlik toplamasına kesinlikle izin verilmemişti. Buna karşılık diğer üye ülkeler Avrupa Ordusu dışında ulusal askerî kuvvetlerini oluşturabileceklerdi. Ayrıca, Batı Almanya'nın nükleer, kimyasal ve biyolojik silahlar yapması söz konusu antlaşma ile yasaklanmış olacaktı⁷⁴.

c. AST Projesinin Hayata Geçirilemeyişi

Benelüks ülkelerinde, Batı Almanya'da ve İtalya'da AST Antlaşması herhangi bir sorunla karşılaşmadan onaylanmıştır. Ancak, Fransa'da Almanlara karşı duyulan güvensizlik, ulusal egemenliğin kaybından duyulan endişelerle birleşince milliyetçi sağdan aşırı sola kadar hemen hemen tüm partiler arasında derin hoşnutsuzluklar yaratmıştır. Fransa hükümeti Fransa'nın çıkarlarını korumak için antlaşmaya bir sürü ek protokol koymuştur. Tüm bunlar Şubat 1953'te Roma'da toplanan bir konferansta tartışılmıştır. Konferansta ABD'nin ve İngiltere'nin AST'ye destek vermesi istenmiştir. Her iki taraf da bu desteği vermemiştir⁷⁵.

⁷³ Bu tartışma günümüzde AGSK ve AB Ordusu bağlamlında bir kez daha karşımıza çıkmıştır.

⁷⁴ Çınar Özen, a.g.e., 1998, s. 83.

⁷⁵ Timothy Bainbridge, a.g.e., s. 200.

AST'nin dağılma olasılığı, üç sorun yüzünden ortaya çıkmıştır. İlk sorun, Sovyetlere karşı oluşturulacak ortak savunma yapısına Batı Avrupalıların gerekli siyasal iradeyi göstereceğine dair şüphelerin olmasıydı. Diğer bir sorun, Almanya'nın yeniden silahlanmasının önü kesilebilirdi. Son olarak, Avrupa'nın dağınıklığı ABD'nin kararlılığını azaltabilirdi. Gerçekten de, ABD dışişleri bakanı John Foster Dulles, Kuzey Atlantik Konseyi'nin Aralık 1952'deki toplantısında ABD'nin, AST Antlaşması'nın onaylanmaması halinde kendi pozisyonu yeniden değerlendireceğini açıklamıştır⁷⁶. ABD, AST Antlaşması'nda belirli düzenlemeler yapılması durumunda destekleyeceğini bildirmiştir. Bu bağlamda, ABD Brüksel Antlaşması'nın Batı Almanya'nın yeniden silahlandırılması konusunu NATO bünyesinde düzenleyecek biçimde değiştirilmesini önermiştir⁷⁷.

AST Antlaşması, Şubat 1953'te Fransa Ulusal Meclisi'nin onayına sunulmuştur. Son bir girişim olarak Ağustos 1954'te Brüksel'de bir konferans düzenlenmiş, konferansta AST Antlaşması'nda bazı değişiklikler yapılması yoluna gidilmiş, ancak bu çaba da sonuçsuz kalmıştır. Sonuç olarak, 30 Ağustos 1954'te Fransa Ulusal Meclisi tarafından Komünist ve Gaullist oylarla 319 ret oyuna karşılık, 264 kabul oyu çıkmış, 43 boş oyla onaylanmamıştır⁷⁸. Antlaşmanın Fransa Ulusal Meclisi tarafından reddedilmesi sonucu, AST hayata geçme şansını yakalayamamıştır.

⁷⁶ ABD, Avrupa'nın birliğini yeniden yapılanma sürecinde gerekli bir unsur olarak değerlendirmekteydi ve bu yüzden sonu gelmeyen kaçamaklarından ümitsizliğe düşmüştür.

⁷⁷ Pascaline Winand, *Eisenhower, Kennedy, and the United States of Europe*, New York, St. Martin's Press, 1993, s.30-54.

⁷⁸ Timothy Bainbridge, a.g.e., s. 200.

Batı Avrupa'nın savunma alanındaki bu başarısızlığı, Soğuk Savaş dönemi boyunca bu devletleri bu alanda hareketsiz bırakmıştır⁷⁹.

5. Batı Avrupa Birliği

AST Antlaşmasının Ağustos 1954'de Fransa Ulusal Meclisi'nde veto edilmesinden sonra Brüksel Antlaşması'nın metinleri, 23 Ekim 1954'te Paris Anlaşmalarıyla kurulan Batı Avrupa Birliği (BAB)'ne temel olmak üzere yeniden ele alınmıştır.

Fransa'nın AST Antlaşmasını veto etmesinden bir ay sonra İngiltere, AST'nin imzacı altı devletinin, ABD'nin ve Kanada'nın Londra temsilcilerini bir toplantıda toplayarak savunma alanında işbirliğinin yollarını aramışlardır⁸⁰. İngiltere'nin desteklediği hükümetlerarası bir alternatif, anlaşmaya varılacak yeni koşullar altında Batı Almanya'nın yeniden silahlanmasını daha gevşek bir çerçeve içinde sunmuştur. Söz konusu alternatife göre, 1948 Brüksel Antlaşması'yla oluşturulan Batı Birliği, BAB içine yönlendirilecek, ve BAB'a orijinal beş imzacı devletin yanına Almanya ve İtalya da katılacaktı. BAB, NATO'nun yürüttüğü faaliyetleri destekleyici bir rol üstlenecekti⁸¹.

⁷⁹ AST'deki başarısızlık Avrupa'nın birleşmesini destekleyenler için ilk ciddi geri çekilme olmuştur, ancak bir yıldan daha az bir süre sonra, Haziran 1955'te Altılar Messina Konferansı'nda ekonomik cephede bir ilerleme kaydedilip kaydedilemeyeceğine dair görüş alışverişinde bulunmuşlardır. Bilgi için bkz. Beril Dedeoğlu, a.g.e., s. 75-76.

⁸⁰ Bu toplantı, Batı Avrupa Birliği'nin kurulmasına yol açan önemli bir girişimdir. Bilgi için bkz. Timothy Bainbridge, a.g.e., s.200.

⁸¹ Anthony Foster and William Wallace, a.g.m., s. 413.

a. BAB Antlaşması

1948 tarihli Brüksel Antlaşması birçok yoldan değişikliğe uğramıştır. Herşeyden önce antlaşmanın imzacı devletlerine Batı Almanya ve İtalya eklenmiştir. Antlaşma, ek üç protokolle birlikte 6 Mayıs 1954'te yürürlüğe girmiştir.

1948 yılındaki Brüksel Antlaşmasının dibâçesinde yer alan Alman saldırganlığının tekrarı deyimi, Birliği ilerletme ve Avrupa'nın bütünleşmesini teşvik etme niyetinin belirtilmesiyle ortadan kaldırılmıştır.

Söz konusu antlaşmanın 1. maddesinde, taraf devletlerin muhtemel en iyi sonuçları doğuracak şekilde ekonomik faaliyetlerini örgütleyecekleri ve bu faaliyetlerin eşgüdümünü sağlayacakları belirtilmiştir. Diğer yandan, bu işbirliğinin, taraf devletlerin üye olduğu ya da olabilecekleri diğer ekonomik örgütlerin çalışmasını aksatacak ya da söz konusu örgütlerin yerini alacak şekilde olmayacağı da taahhüt edilmiştir⁸².

Antlaşmanın 2. maddesinde, daha iyi bir yaşam standardına ulaşma hedeflenmiştir. Ayrıca, BAB, Avrupa'nın bütünleşmesini teşvik eden bir unsur olarak

⁸² Üç yıl sonra AET kurulacak ve BAB'dan çok daha yetkili ve içerdiği alanlar bakımından çok daha kapsamlı bir örgüt olacaktır. 1970 yılında AET ile İngiltere arasında müzakerelerin başlamasıyla BAB Konseyi ekonomik alandaki tüm faaliyetlerini durdurmaya ve bu tür sorunların AET'ye bırakılmasına karar vermiştir.

tanımlanmıştır⁸³. 3. maddede ise, kendi aralarında yapacakları sözleşmelerle ya da diğer araçlarla üye devletler arasında kültürel değişim öngörülmüştür⁸⁴.

Antlaşmanın 4. maddesiyle, her üyenin bir koltuğa sahip olduğu bir BAB Konseyi oluşturulmuş, ayrıca Konseyin altında bir Silahlanmayı Denetleme Ajansı (*Agency for the Control of Armaments*) kurulmuştur. Bu ajans özellikle kendine Batı Almanya'yı hedef almıştır. Batı Almanya'nın atom silahı ya da kimyasal ve biyolojik silahları geliştirmesi yasaklanmıştır. Benzer kısıtlamalar deniz araçlarında ve uzun menzilli toplar konusunda da getirilmiştir⁸⁵. BAB Antlaşması'nın 4. maddesi uyarınca tüm askerî unsurlar NATO'ya aktarılmıştır⁸⁶.

Kollektif savunma ile ilgili 5. madde, BAB'ın en önemli sorumluluğu olarak kalmıştır. Söz konusu maddede BAB üyeleri, silahlı bir saldırı durumunda tüm askerî ve diğer yardımları sağlamakla yükümlendirilmişlerdir. Bir başka deyişle, sadece askerî yardım değil, başka türlü yardımlarda bulunmakla da üye devletler sorumlu tutulmuştur⁸⁷.

⁸³ Avrupa bütünleşmesi katılımcılar arasında siyasal bir hedef olarak benimsenmiştir. Arie Bloed and Ramses A. Wessel, a.g.e., s. xv.

⁸⁴ Bu alanlardaki işbirliği, aslında Avrupa Konseyi'nin faaliyetleri arasında yer almaktaydı. 1960 yılında BAB Konseyi, Birliğin bu alanlardaki yükümlülüklerini Avrupa Konseyi'ne geçirme kararı almıştır. BAB'ın diğer siyasal faaliyetleri de AET çerçevesindeki Avrupa Siyasî İşbirliği nedeniyle 1972 yılında durmuştur.

⁸⁵ G. Wyn Rees, a.g.e., s.9.

⁸⁶ Bu sebepten dolayı, savunma ve güvenlik konuları üzerinde Batı Avrupalıların görüşlerinin koordinasyonunu sağlamak üzere meydana getirilen BAB, önemini çok çabuk kaybetmiştir.

⁸⁷ Arie Bloed and Ramses A. Wessel, a.g.e., s. xvi.

BAB Antlaşması'nın 8. maddesinde, taraf devletlerden birinin istemi sonucunda Konseyin barışı tehdit eden ya da ekonomik istikrarı tehlikeye düşüren bir gelişme nerede ortaya çıkarsa çıksın, üye devletlere danışma olanağı vermek üzere derhal toplanacağı öngörülmüştür. Söz konusu hükümde iki unsur kendini göstermektedir. İlki, taraf devletlerden herhangi birinin istemi sonucu Konseyin toplanarak üye devletlere danışma olanağının tanınmasıdır. İkincisi ise , ki bu unsur NATO ile arasındaki nitelik farkıdır, söz konusu hükmün alanının BAB'a üye devletler ve hatta Avrupa ile sınırlı olmamasıdır.

1954 yılındaki Paris Toplantısı'nda kabul edilen "BAB Kuvvetleri" adlı 2 No'lu Protokol, Avrupa'da kara ve deniz kuvvetlerinin düzeyini sınırlama amacıyla imzalanmıştır⁸⁸.

"Silahlanmanın Denetimi" başlığını taşıyan 3 No'lu Protokol ise, üye devletlerin ve özellikle Batı Almanya'nın silahlanmasının denetimini öngörmektedir. 3 Ekim 1954'te Londra'da Alman şansöyesinin sunmuş olduğu özel bir bildiride, Almanya'nın atom bombası, biyolojik ve kimyasal silahlar, stratejik amaçlar için uzun-menzilli füzeler, savaş gemileri ve bombardıman uçakları üretmeme yükümlülüğü altına girdiğini açıklamıştır⁸⁹. Protokole göre diğer üye devletler de aynı yükümlülüğün altına girmişlerdi; ancak, Konseyde çoğunlukla alınacak karar sonucunda söz konusu devletlerin adı geçen silahları üretmesine izin verilebilecekti.

⁸⁸ Çünkü asıl kuvvetler SACEUR (Avrupa Müttefik Başkumandanı) altında konuşlandırılacaktır. Yani BAB'ın askerî gücü daha baştan sınırlandırılmıştır.

⁸⁹ Söz konusu silahlar protokolün ikinci ekinde tanımlanmıştır. 4 No'lu ekte ise, BAB Silahlanmayı Denetleme Ajansı tarafından denetlenecek silahların listesi çıkarılmıştır.

Antlaşmanın 7. maddesinde taraf devletler, diğer devletlerin aleyhine sonuçlanacak bir ittifak ya da koalisyona girmeme yükümlülüğü altına sokulmuştur. 10. maddede ise, anlaşmazlıkların barışçıl yoldan çözümlenmesi amacıyla Uluslararası Adalet Divanı'na başvurulması gerektiği dile getirilmiştir. Söz konusu maddeler, BAB Antlaşmasının kollektif savunma yönünden başka, üye devletler arasında iç istikrarı temin etme amacı taşıdığını göstermektedir⁹⁰.

BAB Antlaşması 50 yıl süreli bir antlaşmadır⁹¹. Bu sürenin 1998 yılında mı yoksa 2004 yılında mı dolacağına dair tartışmalar olmuştur. Ancak hakim olan görüş 1954 yılındaki antlaşmanın yepyeni bir antlaşma olduğu ve süresinin 2004'te dolacağıdır⁹². Bu yüzden örgüt varlığını halen devam ettirmektedir.

BAB, AST'den daha gevşek bir yapıda örgütlenmiştir. Örneğin, üye devletleri arasında kuvvetlerin bütünleşmesi girişimi hiçbir zaman söz konusu olmamıştır. Her ne kadar askerî teçhizatlarda işbirliğini geliştirme ödevini yüklenmiş bir Daimi Silâhlanma Komitesi (*Standing Armaments Committee*) varsa da, BAB İngiltere'nin AST'ye soğuk bakmasına neden olmuş olan "uluslarüstü" nitelikler taşımaktan kaçınmış, hükümetlerarası olma özelliğini daima korumuştur. BAB ülkeleri sadece askerî ve siyasî alanda değil, ekonomik alanda da işbirliği yapmayı taahhüt etmişlerdir. BAB Konseyi, Antlaşmada öngörülen hedeflere ulaşmayı denememiş ve

⁹⁰ BAB'ın Batı Avrupa devletleri arasındaki uyumu arttırdığı ve Avrupa bütünleşmesine yaptığı katkılar hakkında bilgi için bkz. G. Wyn Rees, a.g.e., s. 15-18.

⁹¹ Bkz. BAB Antlaşması 12. madde.

⁹² Arie Bloed and Ramses A. Wessels, a.g.e., s. xvii-xviii; Timothy Bainbridge, a.g.e., s. 517.

Daimi Silahlanma Komitesi araştırma sonuçlarının değerlendirildiği ve genel sorunların tartışıldığı bir komite haline gelmiştir⁹³.

BAB'ın en yüksek karar organı "Konsey"dir. Antlaşmanın 8. maddesine göre, Konsey, Antlaşmanın, onun protokollerinin ve onların eklerinin yürütülmesiyle ilgili konulardan sorumludur. Konseyin oluşumu Antlaşmada belirlenmemiştir. Bakanlar düzeyindeki Konsey, üye ülkelerin dışişleri ve savunma bakanlarından oluşmaktadır. Yılda iki defa, dönem başkanı olan ülkede toplanmaktadır⁹⁴. Aynı madde uyarınca, Konsey, faaliyetlerini devamlılık gösterecek bir şekilde sürdürebilmesi için iyi örgütlenmelidir. Bu nedenle üye devletlerin temsilcilerinden oluşan bir Daimi Konsey oluşturulmuştur. Bu Konsey, her Salı günü BAB Genel Sekreteri başkanlığında Brüksel'deki BAB Karargâhında toplanmaktadır. Yine aynı madde içinde, eğer gerekli görürse Konseyin alt-organlar oluşturabileceği de öngörülmüştür⁹⁵.

⁹³ G. Wyn Rees, a.g.e., s.10.

⁹⁴ 1984-1993 yılları arasında dönem başkanlığının süresi bir yıldır, ancak 22 Kasım 1993'te Luksemburg'daki Bakanlar Toplantısı'nda Başkanlık süresi Avrupa Birliği'ndeki rotasyonla eş zamanlı olması amacıyla kısaltılmıştır.

⁹⁵ Bu hükme dayanarak hemen Silahların Denetimi Ajansı oluşturulmuştur. Bkz. Antlaşmaya bağlı 4 No'lu Protokol.

Söz konusu ajans hiçbir zaman etkin olamamıştır. 13 Kasım 1989 tarihli Konsey kararı ile oluşturulan BAB Güvenlik Çalışmaları Enstitüsü ise, tersine etkin olmuş, bir Avrupa güvenlik kimliğinin geliştirilmesinde ve 1987 Lahey Platformu'nda belirlenen amaçları izlemekte BAB'a yardımcı olmuştur. Enstitünün merkezi Paris'tedir. Körfez Savaşı, Orta ve Doğu Avrupa'daki ve Akdeniz'deki durum ile Avrupa Konvansiyonel Kuvvet Antlaşması ve Açık Hava Antlaşması'nın sonuçlanması sonucu, Konsey 27 Haziran 1991'de BAB Uydu Merkezi oluşturma kararı almıştır. Merkez, İspanya'da Torrejón'dadır.

Avrupa Birliği Andlaşması'ndan sonra iki yeni organ daha oluşturulmuştur. Planlama Birimi (*Planning Cell*), 1 Ekim 1992'den beri faaliyettedir. Birimin merkezi Brüksel'dedir. Diğer organ ise, Genelkurmay Başkanları Komitesi'dir (*Committee of Chiefs of Defence Staff*).

BAB Antlaşması'nın 9. maddesine göre, Brüksel Antlaşmasına taraf devletlerin Avrupa Konseyi Asamblesi temsilcilerinden oluşacak bir organ oluşturulacaktı. Yaptırım gücü olmayan BAB Asamblesi yılda iki defa Paris'te toplanmaktadır.

b. BAB'ın İşlevleri

1954 yılından sonra BAB'ın güvenlik yönetimindeki rolü giderek çevresel (*peripheral*) olmaya başlamıştır. Üye devletlerin elçileri Londra'da toplanırken, Sekreterliğinin Paris'te bulunması, kurumsal zayıflığını arttıran bir unsur olmuştur⁹⁶. Öte yandan, BAB'ın Saar Bölgesi sorunun çözümüne ilişkin getirdiği öneriler⁹⁷, 1955 yılındaki referandum sonucunda geri çevrilince, örgüt daha bu ilk girişiminde başarısız kalarak, kurumsal zayıflığını açıkça göstermiştir⁹⁸. BAB'ın, Avrupalılar için bir güvenlik ve savunma sistemi oluşturulmasında başarılı olamamasının altında yatan nedenlerden ilki söz konusu kurumsal zayıflığı olmuştur.

İkinci neden olarak, uluslararası konjonktür gösterilebilir. Batı Avrupalılar, güvenlik ve savunma alanında ABD'ye dayanma ihtiyacı duymuşlar, ve bu nedenden ötürü NATO'yu birinci planda tutmuşlardır⁹⁹. Bazı devletler (ABD, İngiltere ve Kanada)

⁹⁶ G. Wyn Rees, a.g.e., s.10.

⁹⁷ Saar Bölgesi sorunun çözümüne ilişkin bilgi için bkz. Marshall Dill, Jr., a.g.e., s. 451-452.

⁹⁸ Timothy Bainbridge, a.g.e., s. 518.

⁹⁹ BAB ülkeleri, özellikle Fransa, Batı Almanya'yı kendi içlerine alarak, AST projesinde olduğu gibi, kendileri için tehdit olmaktan çıkartmak istemişlerdir. Ne var ki, Batı Almanya'nın yeniden silahlanmasının SSCB'yi harekete geçireceğini öngörerek, NATO'nun sağlamış olduğu güvenceye dayanma ihtiyacı duymuşlardır. Bkz. Werner L. Abelhauser, a.g.m., s. 329-332. NATO'nun sağlamış olduğu söz konusu güvencelerin en önemlilerinden biri, nükleer caydırıcılığa sahip olmasıdır.

NATO yapısı içinde Avrupalıları daha çok etkileme yolunu seçerken, diğerleri (Türkiye, Danimarka, İzlanda, Norveç, Portekiz ve Yunanistan) NATO'nun siyasi ve askerî uyumunu güçlendirmeyi amaçlamışlardır. Bu yüzden 40 yıllık bir zaman dilimi içinde güvenlik ve savunma alanında Batı Avrupa'nın bütünleşme dinamikleri kaçınılmaz olarak Kuzey Amerikalıları içeren bir Atlantik İttifakı içeriğine sokulmuştur¹⁰⁰. Yani, BAB, bir yandan üyeleri arasında antlaşma garantisine dayanan özerk bir savunma aktörü, diğer yandan da NATO içinde bir Avrupa devletleri grubu olarak hareket etmiştir. Bu nedenle, BAB, NATO'nun Avrupa'da öncü savunma rolünü oynamasına olanak sağlayan kolaylaştırıcı bir mekanizma işlevi görmüştür¹⁰¹.

BAB'ın en önemli işlevi, NATO çerçevesinde, ancak Avrupa denetimi altında, Batı Almanya'nın yeniden silahlandırılması olmuştur. BAB, 1954-1973 yılları arasında, Batı Almanya'nın NATO'ya katılması, silahların denetimi konusunda Batı Avrupa ülkeleri arasında karşılıklı güven yaratılması alanlarında etkili olmuştur¹⁰². 1963'ten 1970'e, yani Fransa'nın İngiltere'nin AET'ye üyeliğini engellediği süre içinde,

Bundan başka, Batı Avrupalılar ABD'nin üzerine yüklenerek, kendi savunma harcamalarını belli bir düzeyde tutmuşlar ve aşırı harcamalardan kaçınabilmişlerdir. Finansal ve ekonomik bilgiler için bkz. **NATO El Kitabı**, s. 343-356.

NATO'daki ABD varlığı ayrıca, Avrupa içi bölünmeleri büyük ölçüde engellemiştir. Bu husus özellikle, Batı Almanya'nın komşularının güvenliğini temin eden ABD askerlerinin yerleştiği Batı Almanya ile ilgisi bakımından önemlidir. Bkz. G. Wyn Rees, a.g.e., s.11-14.

NATO'nun birinci planda tutulduğunu gösteren dellillerden biri de, Batı Avrupalıların NATO'ya alternatif olmak yerine onu tamamlayıcı yapılar kurmalarıdır. Örneğin, 1968 yılında oluşturulan Avrupa Grubu (*Eurogroup*) NATO'ya Avrupalı üyelerin katkısını eşgüdümlemek ve savunma yükünün bir kısmını yüklenmek istemelerinin bir sonucudur. Bundan birkaç yıl sonra ise, Bağımsız Avrupa Program Grubu (*Independent European Program Group* -IEPG), silahlarda daha ileri bir düzeyde standartlaşmayı sağlamak üzere kurulmuştur. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. G. Wyn Rees, a.g.e., s.12-15.

¹⁰⁰ Reinhardt Rummel and Peter Schmidt, a.g.m., s. 261.

¹⁰¹ G. Wyn Rees, a.g.e., s. 10.

¹⁰² Mesut Hakkı Çaşın ve Beril Dedeoğlu, a.g.m., s. 164.

BAB'ın sağlamış olduğu çerçeve içinde İngiltere ile ekonomik ve siyasal sorunların tartışılmasında da çok yararlı olmuştur¹⁰³. 1973 yılından sonra dışişleri bakanları düzeyindeki toplantılar askıya alınmıştır. Bu nedenle BAB'a bir Genel Sekreter dahi atanamamıştır. BAB 1970'lerde tam anlamıyla uykuya dalmış, kuruluşunda ortaya konan işlevler tamamiyle NATO tarafından yerine getirilmeye başlamıştır. Aktif kalan tek organı, Paris'teki BAB Asamblesi olmuştur. Asamble, savunma konularının tartışıldığı tek platform olarak, üye ülkeler arasındaki iletişim kanalını açık tutmuştur. Söz konusu özelliği BAB'ı, Avrupa'daki Amerikan egemenliği tartışmalarının bir parçası haline getirmiştir¹⁰⁴.

Son olarak, BAB'ın Avrupa bütünleşmesinin bir unsuru olduğu gözlenmektedir¹⁰⁵. 1980'li yıllarda Avrupa Topluluğu (AT) ve Avrupa Siyasî İşbirliği (ASİ) çerçevesinde bir güvenlik ve savunma kimliği yaratmakta zorluklarla karşılaşmıştır. Özellikle Yunanistan, İrlanda ve Danimarka böyle bir harekete karşı direnç göstermişlerdir¹⁰⁶. Bu direncin bir şekilde aşılması için Fransa, söz konusu ülkelerin o tarihlerde henüz üyesi olmadığı BAB'ı yeniden aktif hale getirmek istemiştir¹⁰⁷. Bu

¹⁰³ Reinhardt Rummel and Peter Schmidt, a.g.m., s.266.

¹⁰⁴ G. Wyn Rees, a.g.e., s.10.

Amerikan egemenliği bugün de hararetle tartışılan bir konudur. İleride göreceğimiz gibi gerek AGSK ve gerekse AB Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası bu tartışmalar sonucu ortaya konmuştur.

¹⁰⁵ BAB üyeleri, aynı zamanda AET olan kuruluşa üyeydiler, bu nedenle savunma ve güvenlik konuları daha o dönemde Avrupalılık kimliğinin ön planda tutulması üzerine şekillenmiştir.

¹⁰⁶ Matthias Jopp, a.g.m., s.154.

¹⁰⁷ BAB'ı yeniden etkin hale getirme çabasının nedeni yalnızca söz konusu husus değildir. 1983 yılında ortaya konan Stratejik Savunma Girişimi (*Strategic Defense Initiative* -SDI)) projesi ve ABD'deki Reagan yönetiminin yükün paylaşılması gerekliliğinin altını çizmesi, Avrupa devletlerini Atlantik ilişkilerini gözden geçirmeye itmiştir. Bkz. Oral Sander, a.g.e., s. 416; Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., s. 405; Mehmet Gönübol, a.g.e., s. 517-519.

ABD Başkanı Ronald Reagan, Mart 1983 tarihinde SDI ile ilgili kararını Amerikan ve dünya kamuoyuna açıklamıştır. R. Reagan, dünyanın üzerinde durduğu karşılıklı imha kabiliyeti dengesinin

amaçla Fransa dışişleri bakanı Claude Cheysson, BAB'a yeniden işlerlik kazandırılmasının temellerini hazırlamada aktif bir rol üstlenmiş ve Fransa'nın Dönem Başkanlığı sırasında bu isteğini ortaya koymuştur. Fransa, BAB yoluyla savunma konularında Avrupalıların görüşlerinin uyumlaştırılmasını ve NATO dışında sınırlı bir savunma yeteneğinin geliştirilmesini hedeflemiştir¹⁰⁸. Ayrıca, Fransa'nın kıta savunması ile ilgili önceliklerini yansıtmayı arzulamıştır. Öte yandan, diğer ülkeler de BAB'ı, Fransa'nın kendileriyle daha sıkı bir savunma işbirliği ağı içine çekecek bir araç olarak görmüşlerdir¹⁰⁹.

BAB'a yeniden canlılık kazandırma hazırlıkları 12 Haziran 1984 tarihinde Paris toplantısında yapılmıştır. Bu yoldaki karar ise 26-27 Ekim 1984 tarihlerinde Roma'da

tüyler ürperticiliğine işaret ettikten sonra, Amerikan halkının ve Batı toplumunun böylesi bir yaşamsal istikrarsızlıkta yaşama korkusundan kurtulacağını açıklamıştır.

¹⁰⁸ Aslında, 1982 yılından itibaren Batı Avrupalılar arsında danışma mekanizması daha iyi işlemeye başlamıştır. Şubat 1982 tarihinde Batı Almanya Şansölyesi H. Schmidt ve Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterrand birçok çalışma grubu ve onların alt-gruplarıyla Fransa-Almanya savunma ve güvenliğini geliştirmeye karar vermişlerdir. Siyasal-stratejik çalışma grubu, ve onun alt-grubu olarak Stratejik Savunma İnsiyatifi; askeri işbirliği grubu ve onun alt-grupları olarak, Batı Almanya'daki Fransa Acil Müdahale Gücü'ne lojistik destek sağlama grubu; Fransa-Almanya askerî birimi, genişletilmiş hava savunması sorunlarını çözme grubu, ve son olarak silahlanma işbirliği grubu oluşturulmuştur. 1983 yılında, Almanya Şansölyesi H. Kohl ve Cumhurbaşkanı F. Mitterrand kademe kademe Fransa-Almanya savunma işbirliğini genişletmişlerdir. Bkz. Reinhardt Rummel and Peter Schmidt, a.g.m., s. 268.

¹⁰⁹ G. Wyn Rees, a.g.e., s.27.

1980'li yıllarda Fransa ile Batı Almanya'nın savunma ve özellikle BAB konusunda ortaklık kurmalarının iki ana nedeni vardır. Birinci neden, paylaşılmış fırsatı yansıtmaktadır. Her iki ülke de çıkarlarını temin edecek bir yol olarak Avrupalılar arasında daha yakın işbirliğini görmüşlerdir. Fransa için liderlik imkanı doğmuşken, Almanya için müttefikleri tarafından tehdit edici bir unsur olmaktan çıkmanın yayacağı etki söz konusuydu. Her iki ülkenin de kendi açısından bütünleşme, aralarındaki tarihi düşmanlığın üstesinden gelinmesinde bir araç sağlamakta ve birleştirdikleri güçler, onlara daha geniş olanaklar doğurmaktaydı. İkinci neden ise, paylaşılmış tehdidin tanımlanmasıdır. 1980'lerin başında ABD-Almanya güvenlik gerginliği, Bonn'un kendisini yalnız hissetmesine neden olmuş ve Fransa'nın doğudaki güvenlik bölgesinin çökme tehlikesi altında olduğu korkusuna sevk etmiştir. Bu, Fransa'nın geleneksel özerk durumunu terketmesiyle sonuçlanmış ve Fransa'yı Batı Almanya'ya yakınlaştırmıştır.

alınmıştır¹¹⁰. Roma'daki toplantıya başkanlık eden Alman Dışişleri Bakanı Hans Dietrich Genscher güvenlik politikasındaki Avrupa eyleminin NATO'nun Avrupa ayağını güçlendireceğini açıklamıştır. Genscher'e göre BAB'a yeniden hayat kazandırma girişiminin altında yatan öncelikli hedef, Atlantik İttifakı içindeki Avrupa ülkelerinin güçsüzlüğünü azaltmaktır¹¹¹.

Roma Bildirisi'nde, Konseyin ve Konsey Başkanının çalışmaları durdurulmuş, yeni çalışma grupları oluşturulmuş ve bir Genel Sekreter (Alfred Cahen) atanmıştır. BAB için üç temel alanda sorumluluk belirlenmiştir. Birinci alan, BAB üyelerinin ortak görüşleri benimsenmesini arzularak savunma ve güvenlik konularının tartışıldığı bir platform olmasıdır¹¹². İkinci alan ise, işbirliğinin boyutunu artırmak üzere BAB'ı savaş malzemelerinin geliştirilmesinden sorumlu tutulmasıdır. Daimi Silahlanma Komitesi bu alanda faaliyetlerini NATO'nun Ulusal Silahlanma Direktörleri Komitesi (*Committee of National Armaments Directors -CNAD*) ve Bağımsız Avrupa Programı Grubu ile işbirliği halinde geliştirmiştir. Üçüncü ve son alan ise, silahların denetimidir.

Söz konusu Bildirinin 2. maddesi, BAB'ın amaçlarını belirlemektedir. Buna göre, BAB, barış ve güvenliği sağlayacak, Avrupa bütünleşmesini harekete geçirecek ve diğer Avrupa örgütleri ve onların üye devletleriyle doğrudan işbirliğini

¹¹⁰ Roma Bildirisi için bkz. Arie Bloed and Ramses A. Wessel, a.g.e., s. 53-60.

¹¹¹ G. Wyn Rees, a.g.e., s. 27'den Hans Dietrich Genscher'in basın açıklaması, "Strengthening WEU", Press Department, Embassy of Federal Republic of Germany, London, 12 September 1984. Böyle bir açıklamanın yapılması, ABD'yi endişeye sevketmeme amacı taşıdığı düşünülebilir. Yani, BAB ülkelerinin NATO'ya alternatif olacak ayrı bir örgütlenme yoluna girmedikleri ve söz konusu örgütlenmenin ABD'nin de taleplerini karşılayacağını açıklanması bu bağlamda düşünülebilir.

¹¹² Birinci alan ile ilgili olarak yapılan niyet açıklaması için bkz. Matthias Jopp, a.g.m., s. 153-154.

geliştirecektir. Söz konusu hükümden de açıkça anlaşılabacaktır ki, BAB, Avrupa bütünleşmesinin bir unsuru olarak değerlendirilmektedir.

Bildirinin 4. ve 5. maddeleri NATO ile işbirliği esaslarını düzenlemiştir. BAB, güvenlik ve savunma alanında Atlantik İttifakı ile işbirliği yaparak, NATO'nun Avrupa ayağını güçlendirme yolunu seçmiştir¹¹³.

İran-Irak savaşı sırasında Ağustos 1987'de, BAB uzmanları bölgedeki petrol taşımacılığı hatlarında seyrüsefer özgürlüğünü güvenceye almak için Basra Körfezi'nde ortak eylem konusunu görüşmek üzere Lahey'de toplanmıştır. Ekim 1987'de BAB'a üye devletler, bölgede taşımacılığa yönelik saldırıları takiben, Basra Körfezi'ndeki askerî varlıklarının eşgüdümünü sağlamak üzere bir kez daha toplanmışlardır. Ekim 1987'de Lahey'de toplanan ve üye devletlerin dışişleri ve savunma bakanlarından oluşan BAB Bakanlar Konseyi, "Avrupa Savunma Çıkarları Platformu"nu kabul etmiştir¹¹⁴. Bununla, NATO'nun Avrupa ayağının güçlendirmek ve birleşmiş Avrupa'ya bir güvenlik ve savunma boyutu sağlamak yolundaki kararlılıklarını resmî olarak onaylamışlardır. Platform, BAB'ın NATO ve diğer örgütlerle ilişkilerini, BAB'ın genişlemesini ve Avrupa'yı etkileyen savunma ve güvenlik konularının düzenli olarak görüşüldüğü bir forum olma rolünü geliştirmek

¹¹³ Aynı doğrultudaki görüşler için bkz. Mesut Hakkı Caşın ve Beril Dedeoğlu, a.g.m., s. 168; G. Wyn Rees, a.g.e., s. 27-29.

¹¹⁴ Platform, Ekim 1986 tarihinde Reykyavik'te gerçekleşen süpergüçlerin toplantısından sonra yapılmıştır. Lahey'de nükleer caydırıcılığa duyulan ihtiyaç bir kez daha değerlendirilmiştir; çünkü Reykyavik'te Reagan ve Gorbaçov, on yıllık bir zaman dilimi içinde balistik füzelerin ve nükleer silahların tasfiyesini tartışmışlardır. Bu husus, iki süper gücün Avrupa üzerinde pazarlık yaptığı endişesini doğurmuştur. Bkz. G. Wyn Rees, a.g.e., s. 29-31.

için gerekli koşulları ortaya koymuştur¹¹⁵. Platformda, güvenlik ve savunma alanları dahil edilmeden bütünleşmiş bir Avrupa mimarisinin mümkün olmadığı, Avrupa ülkeleri arasında daha sıkı bir işbirliğinin NATO'yu destekleyeceği ve güvenliğin ancak Kuzey Amerikalı müttefiklerle yakın bir işbirliği halinde sağlanabileceği belirtilmiştir¹¹⁶.

Ekim 1987'deki BAB platformunda, statükoya donük bir eğilim göze çarpmaktadır. Yine de, Kasım 1988'de imzalanan Katılım Antlaşması'nın onaylanmasını takiben, bir önceki yıl Lahey Platformu'nda BAB'ın genişletilmesi yolunda alınan kararlara uygun olarak Portekiz ve İspanya BAB'a üye oldular. Bundan başka, Viyana'daki Konvensiyonel Kuvvet Müzakereleri'nde¹¹⁷ bir Avrupa tutumunun benimsenmesinde söz konusu platform bir rol oynamıştır¹¹⁸. BAB Konseyi'nin Kasım 1989'da Avrupa güvenlik kimliğinin geliştirilmesi ve Lahey Platformu'nun uygulanmasında yardımcı olma göreviyle Paris'te bir Güvenlik Araştırmaları Enstitüsü¹¹⁹ kurma kararı da başka bir ileri adımdır¹²⁰.

Sonuç olarak, Avrupalılar kendi aralarında daha etkin hareket etmenin yollarını aramışlar, ancak her zaman ABD ile ortaklık kurmuşlardır. BAB da NATO'ya

¹¹⁵ NATO El Kitabı, s. 186.

¹¹⁶ Platformda alınan kararlar için bkz. Arie Bloed and Ramses A. Wessel, a.g.e., s. 75-80.

¹¹⁷ Görüşmeler ilk olarak 1989 yılında AGİK'in Viyana toplantısında gündeme gelmiş, 9 Mart 1989'da başlamıştır. Bilgi için bkz. Faruk Sönmezoglu, a.g.e., s. 54.

¹¹⁸ Reinhardt Rummel and Peter Schmidt, a.g.m., s. 268.

¹¹⁹ Enstitü hakkında bilgi için bkz. <<http://www.weu.int/>> (28 Eylül 2000).

¹²⁰ NATO El Kitabı, s. 186-187.

alternatif olarak görülmemiştir. BAB, NATO'nun Avrupa'da öncü savunma rolünü oynamasına olanak sağlayan kolaylaştırıcı bir mekanizma işlevi görmüş¹²¹, bir yandan üyeleri arasında antlaşma garantisine dayanan özerk bir Avrupa savunma aktörü, diğer yandan da NATO içinde bir Avrupa devletleri grubu olarak hareket etmiştir. Soğuk Savaş dönemi, örgütün ilk gelişmesinin belirleyicisi olmuş ve Soğuk Savaş sonrası dönemdeki niteliğini de etkilemiştir¹²². Ekonomik bütünleşmenin yayılma (*spill over*) etkisi¹²³ Avrupa ülkelerini dış politikalarını daha yakınlaştırma cesaretini vermiştir.

B) AET'NİN GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASI OLUŞTURMA GİRİŞİMLERİ

Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), dış politika alanında yetkili bir topluluk değildi¹²⁴. Ancak yetkili olduğu politikaları daha uyumlu bir şekilde yürütmek amacıyla üye devletler arasında dış politika konularının da tartışılması ve

¹²¹ G. Wyn Rees, a.g.e., s.10.

¹²² Daha sonra değinileceği gibi BAB, 1990 yılında iki rolünden birini seçmek zorunda kalmıştır: ya Atlantik dayanışmasını güçlendiren geleneksel işlevini devam ettirecekti ya da yeni ortaya çıkan fırsatlardan istifade ederek Avrupa bütünleşme sürecinde kilit bir rol alacaktı. Daha öncesinde bütünleşme savunma alanında hiç genişlememişti fakat 1990 sonrasında Avrupa'da anlamlı bir savunma kimliği geliştirme arzusu ortaya çıkmış, BAB bu arzuyu gerçekleştirebilecek bir araç olarak görülmüştür.

¹²³ "Yayılma etkisi" ile ilgili bilgi için bkz. Çınar Özen, a.g.e., 1998, s. 36-37; Çınar Özen, "Neo-functionalism and the Change in the Dynamics of Turkey-EU Relations", *Perceptions*, September-November 1998, V. III, Number: 3, s. 34-40; David Mitrany, *A Working Peace System*, Chicago, Quadrangle Book, 1966, s. 89-100; Ernest B. Haas, *The Uniting of Europe*, Stanford, Stanford University Press, 1958, 3-112 ve 283-529; Paul Viotti and Mark V. Kauppi, *International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism*, New York, Mc Millan Publication, 1987, s. 206-207.

¹²⁴ Roma Antlaşması'nın tam metni için bkz. *Official Journal*, C340, 10 November 1997, s. 173-308; <<http://www.europa.eu.int/eur-lex/en/treaties/index.html>> (25 Ekim 2000); ayrıca antlaşmanın içeriği hakkında açıklama için bkz. Haluk Günüğü, a.g.e., s. 169-180; Haluk Günüğü, *AET'yi Kuran Antlaşma*, Ankara, Barışcan Yayıncılık, 1988.

uyumlaştırılması gerekliliğini zamanla hissetmiştir. Bu bağlamda Avrupa Siyasî İşbirliği (ASİ) çerçevesi geliştirilmiştir. ASİ, Avrupa Topluluklarına üye devletlerin dış politika konuları üzerinde tartışmak ve bu konulara karşı takınılacak tavrın eşgüdümünün sağlanması amacıyla 1970 yılından itibaren kullanılan bir yöntemdir. ASİ bünyesinde kararlar, Dışişleri Bakanları Siyasî İşbirliği Konferansında alınmaktaydı. ASİ sistemi Kasım 1993'ten itibaren, yerini Maastricht Antlaşması hükümleri ile belirlenen Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası'na bırakmıştır¹²⁵.

ASİ'nin en çarpıcı özelliği, hükümetlerarası bir özellik taşıması ve Topluluk çerçevesi dışında kalmasıdır. Komisyonun ASİ kapsamına giren konularda inisiyatif kullanma hakkı bulunmuyordu. Öte yandan, dışişleri bakanları Konseyde karar almak için Roma Antlaşması'nda yer alan yönetime bağlı değillerdi, ve alınan kararlar Topluluk Adalet Divanı'nın denetimine sokulmamaktaydı. Bu gibi sorumluluklar taşımamasına rağmen, dışişleri bakanlarının 1976 yılındaki Siyasî İşbirliği Konferansından itibaren Dışişleri Bakanları Konseyi, Avrupa Parlamentosundan gelen soruları cevaplamaya başlamıştır. Bu ve buna benzer gelişmeler sonucunda dış politika ve güvenlik konuları da yavaş yavaş AET çerçevesi içine yerleşmeye başlamıştır.

¹²⁵ ASİ usulü hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Alfred Pijpers, Elfriede Regelsberger and Wolfgang Wessels, *European Political Cooperation in the 1980's*, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1988; Martin Holland, *European Union Common Foreign Policy*, New York, St. Martin's Press, 1995; Panayiotis Ifestos, *European Political Cooperation*, Brookfield (USA), Avebury, 1987; Simon Nuttall, *European Political Cooperation*, New York, Oxford University Press, 1992.

1. ASİ Çerçevesinde Güvenlik ve Savunma Politikası Oluşturma Girişimleri

AET uluslararası ekonomik platformda önemli bir aktör haline gelirken¹²⁶, Atlantik İttifakı çerçevesi içinde Altılar işbirliği halinde bulunduklarından dış politika ve savunma alanlarında varlık göstermemekte idi. Ancak zamanla, bütünleşme doğrultusunda bir ekonomik topluluk ile diplomatik ve askerî topluluğun yokluğu arasındaki çelişki kendini göstermeye başlamıştır¹²⁷.

a. Fouchet Planı ve Elysée Antlaşması

ASİ mekanizmasının Avrupa bütünleşmesi süreci içinde gelişmeye başlaması daha önce değinildiği gibi 1970'li yıllara dayanır. Ancak daha 1959 yılından itibaren Fransa'nın girişimiyle, üye devlet dışişleri bakanları uluslararası sorunları görüşmek üzere üç ayda bir toplanmaya başlamışlardır. Bu toplantılar fiilen yapılmakla birlikte, hukuki bir zemine oturtulmamış ve Topluluk faaliyet alanından bağımsız gelişmiştir. Eylül 1960'dan 1961 yılına kadar Fransa, Roma Antlaşması'nın çerçevesi dışında Altılar arasında bir siyasal birlik yaratma arayışı içine girmiştir. 1961 yılında gerçekleştirilen iki zirvede bu toplantıların devam ettirilmesi kararlaştırılmış ve bu anlaşma temelinde altı üye devletin dış, ekonomi, kültür ve savunma politikalarını uyumlaştırmayı hedefleyen Fouchet planları ortaya konmuştur¹²⁸.

¹²⁶ GATT müzakerelerinde AET olarak yer alarak, üye devletlerin yeknesak davranmaları sağlanmıştır. 1960-1962 Dillon Round ile birlikte AET, taraf olarak müzakerelere katılmaya başlamıştır. Bkz. Şener Büyüktaşkın, *Dünya Ticaret Sistemi*, Ankara, Esbank, 1997, s. 33-34.

¹²⁷ Pierre Garbet, "In Search of Political Union: The Fouchet Plan Negotiations", *The Dynamics of European Union*, ed. Roy Pryce, London, Routledge, 1989, s.106.

¹²⁸ Panayiotis Ifestos, a.g.e., s.147-148.

Birinci Fouchet Planı, üye devletler arasında, Atlantik İttifakı'ndan ayrı olarak, ortak bir dış politika ve savunma politikasının benimsenmesini öngörmektedir. Söz konusu plan, dış ve savunma konuları üzerinde ulusal denetimin kaybına karşı bir oluşum sunmaktaydı. Ortak dış politika ve savunma konularında devlet ve hükümet başkanlarından oluşan bir organın yetkili kılınması öngörülmektedir. Ancak, Fransız kökenli bu teklif, Batı Almanya dışında diğer hiçbir ülkeden olumlu tepki alamamıştır.

İkinci Fouchet Planı ise sonraki yılda sunulmuştur. Söz konusu ikinci planda da, sürecin hükümetlerarası özelliği vurgulanmış, Fransa, kıtadaki ABD üstünlüğüne karşı bir hareket olarak, daha güçlü bir "Avrupa savunma kimliği" oluşturmak istemiştir. Bu yüzden, Fouchet Planının, De Gaulle'ün Avrupa devletleri konfederasyonu vizyonunun bir yansıması olduğu görüşü vardır¹²⁹.

Fouchet Planı, Topluluğun küçük ülkeleri tarafından veto edilmiştir. Aslında Avrupa ülkeleri NATO'yu riske etmeye karşıydılar, aynı şekilde AET'nin rolünü herhangi bir şekilde bozmak ya da karıştırmak istememişlerdir¹³⁰.

De Gaulle, Atlantik İttifakı'nın Batı Avrupa ayağını güçlendirerek örgütü yeniden yapılandırmayı amaçlamakta, İttifak içindeki bu çoğulcu yapının Varşova Paktı içinde de benzer etkiler yaratacağı umudunu taşımaktaydı. Bu sürecin iki süper gücü uzun dönemde zayıflatacağı, ve diğer güçlerin de dünya sahnesinde daha etkin bir

¹²⁹ Timothy Bainbridge, a.g.e., s. 264-265.

¹³⁰ G. Wyn Rees, a.g.e., s. 15.

biçimde rol oynamasına neden olacağı öngörülmüştü. Böylece Fransa, nükleer gücüne dayanarak¹³¹ daha etkili olabilecekti¹³². De Gaulle, Avrupa'nın kimliğini göstermesi gerektiğini, uluslararası ilişkilerde kendi konumunu belirlemesini ve kendi dış politika ve hatta savunma politikasına sahip olması gerektiğine inanmaktaydı¹³³. Ne var ki, De Gaulle bu görüşlerine taraftar bulmakta başarısızlığa uğramıştır. Diğer beş üye ülke statükodan yeterince memnundu. Bir başka deyişle bu devletler, Topluluk çerçevesinde aşamalı biçimde ilerleyen ekonomik bütünleşmenin sürdürülmesi, NATO çerçevesinde dış politika ve savunma politikasının devam ettirilmesi, ve son olarak, ABD ile yakın ilişki içinde bulunmayı istemekteydiler¹³⁴.

Fouchet Planı'nın gözden düşmesiyle, De Gaulle söz konusu görüşlerini iki-taraflı bir Fransa-Almanya temelinde ortaya koyma girişiminde bulunmuştur¹³⁵. 23 Ocak 1963'te imzalanan Elysée Antlaşmasıyla Fransa ile Batı Almanya arasında dış

¹³¹ Fransa 1 Mayıs 1962'de 60 kilotonluk ilk atom bombasını Büyük Sahra'da patlatmış, 1963 yılından itibaren bu bombaların üretimine geçmiştir. Bkz. Fahir Armaoğlu, a.g.e., s. 614-616.

¹³² Reinhardt Rummel and Peter Schmidt, a.g.m., s. 265.

¹³³ AET'nin ekonomik bütünleşmeye ilişkin içsel sorunları, güvenlik arayışlarında Atlantik alt-bölgesi olarak kalınması yolundaki eğilimleri güçlendirmiştir. Söz konusu yaklaşım, yeni bir Avrupa güvenlik kimliği olarak İngiltere ve Hollanda gibi Kuzeybatı Avrupa devletleri tarafından olumlu karşılanmış, ancak ABD ile politika ve savunma konularında anlaşmazlık içerisinde olan Fransa tarafından onaylanmamıştır. SSCB 1960'larda nükleer gücünü tesis etmiş ve bu durum iki tarafı nükleer bir savaşa sürükleyebilecek riskler taşır duruma gelmiştir. Fransa bu noktadan yola çıkarak, ABD'nin SSCB ile rekabetini Avrupa üzerinden sürdürmesinin Avrupa'yı yeniden savaşa sokma riski taşıdığını ve gerginliklerin Avrupa'yı her iki lider tarafından artan baskı altında tuttuğunu ileri sürerek, NATO'nun askeri kanadından 1966 yılında ayrılmıştır.

¹³⁴ Pierre Garbet, a.g.m., s. 108-109.

¹³⁵ Fransa, bir yandan Batı Almanya'daki ABD askerî varlığını güvenlik açısından kolayca reddetmezken, diğer taraftan da bu oluşumun Fransız toplumu üzerindeki siyasal ve kültürel etkilerinden rahatsız olmuştur. Fransa bu dönemde stratejik işbirliği konusunda Batı Almanya'ya öncelik vererek, Anglo-Sakson ilişkileri deneme politikası uygulamıştır. Bkz. Mesut Hakkı Caşın ve Beril Dedeoğlu, a.g.m., s. 165.

politika ve savunma konularında işbirliği oluşturulmuştur¹³⁶. Söz konusu antlaşma, Fouchet Planı'nın tersine, ortak bir organ öngörmemiş, yalnızca düzenli olarak yılda iki kez devlet ve hükümet başkanlarının veya dışişleri ve savunma bakanlarının biraraya gelmeleri konusunu düzenlemiştir¹³⁷.

Elysée Antlaşması, NATO ile ilişkilerin bozulmamasını arzulayanların çoğunlukta olduğu Alman Meclisi tarafından onaylanmamıştır. Fransa'nın Batı Almanya'ya yönelik politikası, AET içerisindeki liderlik konumunu da korumaya yönelik bir politika olmuş, ve AET'nin beklentileri yolunda ortak politikalar geliştirilmediği takdirde sistemi çökertebileceğini de 1965 yılındaki "boş sandalye krizi" ile, özellikle antlaşmayı onaylamayan Batı Almanya'ya göstermiştir. Bunun devamı olarak Fransa, direnç politikasını sürdürmüş ve sivil veya askerî nükleer konuların AET bünyesi içinde ulusal sorunlar olarak kabul edilmesini sağlamıştır¹³⁸.

b. Davignon Raporu

Aralık 1969 tarihinde Lahey'de gerçekleştirilen zirvede Altılar, dışişleri bakanlarının siyasal birlik için öneriler sunmaları hususunda karar almışlardır. Bu önerilerden ilki, Belçika dışişleri bakanı Viscomte Etienne Davignon'un başkanlık ettiği bir komite tarafından (*committee of senior officials*) hazırlanan "Davignon Raporu"dur.

¹³⁶ Fransa ve Batı Almanya, 1963 Elysée Antlaşması'nı değişikliğe uğratarak Ocak 1988'de oluşturulan yeni Savunma Konseyi aracılığıyla Avrupa'da yoğun bir danışma mekanizması meydana getirmişlerdir. Ortak bir tugayın kurulması, yeni bir savunma yapısını işaret etmektedir. Bilgi için bkz. Reinhardt Rummel and Peter Schmidt, a.g.m., s. 270.

¹³⁷ Ercüment Tezcan, "Maastricht ve Amsterdam Antlaşmaları Çerçevesinde AB ve BAB İlişkileri", AÜSBF Dergisi, Ocak-Mart 1999, C. 54, S. 1, s. 145.

¹³⁸ Mesut Hakkı Çaşın ve Beril Dedeoğlu, a.g.m., s.165.

Davignon Raporu ya da "Lüksemburg Raporu" olarak bilinen belge¹³⁹, 27 Ocak 1970'de Lüksemburg'da üye devlet dışişleri bakanlarınca kabul edilmiştir. Söz konusu rapor üye devlet hükümetlerine sunulmuş, AET'ye üye olmak için başvuruda bulunan dört devlet (Danimarka, İngiltere, İrlanda ve Norveç) ile birlikte Avrupa Parlamentosunda tartışılmıştır. 27 Ekim 1970'de üye devlet dışişleri bakanları Davignon Raporu'na son şeklini vermiştir. Söz konusu belge çerçevesinde, ilk "Avrupa Siyasî İşbirliği" toplantısı 19 Kasım 1970 tarihinde Münih'te yapılmıştır¹⁴⁰.

Davignon Raporu'nda dört temel öneri vardır: Önce, dışişleri bakanlarının, Dışişleri Konseyi (*Foreign Affairs Council*)'nden farklı olarak, Dışişleri Bakanları Siyasî İşbirliği Konferansı adı altında altı ayda bir toplanmaları önerilmiştir; ikinci olarak, üye devlet dışişleri bakanlarının bir "Siyasî Komite" oluşturmaları önerilmiştir; üçüncü olarak, altı ayda bir yapılacak toplantıların Avrupa Parlamentosu Dışişleri Komitesi ile birlikte toplanması gerektiği vurgulanmıştır. Son olarak, Bakanlar Konseyi Başkanı'nın siyasî işbirliği ile ilgili bir yıllık rapor hazırlamasını ve bu raporu Avrupa Parlamentosu'na sunması önerilmiştir.

İkinci Davignon Raporu Ekim 1972 tarihinde gerçekleşen Paris zirvesinde kabul edilmiştir. Söz konusu raporda, dışişleri bakanlarının yılda dört kez biraraya gelmeleri ve üye devlet elçiliklerinin katılımının güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca, bunların uluslararası örgütlere akredite olmaları gerektiği belirtilmiştir¹⁴¹.

¹³⁹ Lüksemburg Raporu'nun metni için bkz. *Bulletin of EC*, 11-1970, s. 9-14; Panayiotis Ifestos, a.g.e., s. 591-596.

¹⁴⁰ Panayiotis Ifestos, a.g.e., s.147.

¹⁴¹ Timothy Bainbridge, a.g.e., s. 62-63.

İkinci Davignon Raporu'nun 11. paragrafında, ASİ'nin kapsadığı konular, Avrupa'nın kendi içinde ya da herhangi bir başka yerde Avrupa çıkarlarını ilgilendiren ve ortak bir tutum benimsenmesinin gerekli olduğu ya da arzu edildiği önemli tüm dış politika sorunları olarak tesbit edilmiştir.

c. Kopenhag Raporu ve Londra Raporu

ASİ konusunda ikinci rapor, 1973 tarihli "Kopenhag Raporu"dur¹⁴². Rapora göre, dışişleri bakanları toplantıları yılda ikiden dörde çıkarılmıştır. Ayrıca, Avrupa Parlamentosu Siyasî İşler Komitesi ile ortaklaşa yılda dört kez toplantı yapılmasını, dolayısıyla Avrupa Parlamentosunun uluslararası ilişkiler konularında bilgilendirilmesini ve Parlamenteonun görüşlerinin alınmasını sağlamıştır¹⁴³.

Üçüncü rapor, dışişleri bakanları tarafından Ekim 1981'de kabul edilip imzalanan "Londra Raporu"dur¹⁴⁴. Avrupa Konseyi tarafından 26-27 Kasım 1981'de Londra'da onaylanan rapor, daha önceki raporların öngördüklerini tekrarlamış ve ek olarak, siyasî işbirliği sürecinde, güvenlik konusunun siyasal boyutuyla ilgili dış politika konularının da ele alınacağını belirtmiştir. Söz konusu rapor, "güvenlik" alanını ilk kez ASİ kapsamı içine sokmuştur¹⁴⁵.

¹⁴² Kopenhag Raporu'nun metni için bkz. *Bulletin of EC*, 9-1973, s. 14-21; Panayiotis Ifestos, a.g.e., s. 595-600.

¹⁴³ R. H. Ginsberg, *Foreign Policy Actions of the European Community*, Colorado-Boulder, Lynee Rienner Publishers, 1989, s.49.

¹⁴⁴ Londra Raporu'nun metni için bkz. *Bulletin of EC*, S. 3/81, s. 14-17; Panayiotis Ifestos, a.g.e., s. 601-608.

¹⁴⁵ Christopher Piening, *Global Europe*, Boulder, Lynee Rienner Publishers, 1997, s. 34.

ç. Genscher-Colombo Planı

Almanya Dışışleri Bakanı Hans Dietrich Genscher 6 Ocak 1981'de Stuttgart'ta yaptığı bir konuşmada, AT'nin ortak bir "dış politika" izlemesi için üye devletlere çağrıda bulunmuştur. Ortak dış politikanın temellerinin atılması gerekliliğine ve ABD'nin bir ortağı olarak Topluluğun ağırlığını artıracığına olan inancını dile getirmiştir. Konuşmasında, savunma alanında Avrupa düzeyinde daha ileri bir eşgüdümün sağlanması zamanının geldiğini de eklemiştir¹⁴⁶.

İtalya Dışışleri Bakanı Colombo da söz konusu açıklamadan bir süre sonra Avrupa güvenliğine ilişkin olarak, güçlendirilmiş bir ASİ içerisinde incelikle işlenebilecek ortak bir güvenlik yaklaşımı ile siyasal ve ekonomik istikrarın sağlanması aracılığıyla dünya dengesi anlayışı içinde Avrupa savunmasının yerinin belirlenmesi gereğini dile getirmiştir¹⁴⁷.

13 Ağustos 1981'de sunulan bir dosyada, Batı Almanya Dışışleri Bakanı Genscher bir kez daha Avrupa Topluluğu antlaşmaları ve kurulduğundan beri gelişmekte olan unsurları, yani resmi olarak AET'nin bir parçası olmayan Avrupa Konseyi (*European Council*) ve ASİ'yi kucaklamak için yeni bir antlaşma ya da bir siyasal bildiri hazırlanmasını önermiştir. Ayrıca, güvenlik ilişkileri için bir AET Konseyi'nin kurulması önerilmiştir. 5 Ekim 1981'de Roma'da Batı Almanya ve İtalya dışışleri

Böyle bir girişimde bulunulmasının sebebi, SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesi olabilir.

¹⁴⁶ Europe, no: 3051, 8 January 1981, s. 3.

¹⁴⁷ Europe, no: 3066, 29 January 1981, s.3.

bakanlarının toplantısından sonra, Avrupa Birliği düşüncesi üzerinde uyum sağlanan bir "Avrupa Senedi"nin hazırlandığı dile getirilmiştir. Avrupa Senedi anlayışı, ekonomik bütünleşme, siyasal, güvenlik ve kültür alanlarında işbirliği yönündeydi¹⁴⁸.

6 ve 12 Kasım 1981'de Batı Almanya ve İtalya hükümetleri, Genscher-Colombo yaklaşımının temelinde, diğer üye devletlere, Avrupa Parlamentosuna ve Komisyona esas olarak kurumsal sorunlara ve özellikle AET ile ASİ arasındaki ilişkiye değinen "Avrupa Senedi" (*European Act*) -Bonn'da tasarlanmıştır- ve ekonomik bütünleşme ile ilgili bir bildiri taslağı sunmuşlardır. Bir dibâçenin ardından birinci bölümde, daha ileri bir düzeyde dış politika ve güvenlik politikası işbirliğine ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır. Dibâçede, devlet başkanlarının Avrupa'nın güvenliğinin güvenlik politikasına ilişkin ortak hareket (*joint action*) ile garantilenebileceği, söz konusu ortak hareketin Atlantik İttifakı üyelerinin ortak güvenliğine katkıda bulunacağına inandıklarını beyan etmeleri önerilmiştir. Bunlardan başka, birinci bölümde ana hedef Avrupa'nın bağımsızlığını kollamak, yaşamsal çıkarlarını korumak ve güvenliği güçlendirmek üzere güvenlik politikası eşgüdümü ve bu alanda ortak Avrupa tutumlarının (*common European positions*) benimsenmesi olarak ifade edilmiştir. Dışişleri Konseyi, ASİ'den sorumlu olacak ve güvenlik sorunlarıyla ilgilenmek için farklı bir oluşumun altında toplanabilecekti.

Söz konusu plan, 19 Kasım 1981'de Avrupa Parlamentosu'na sunulmuş, Genscher ve Colombo mevcut kurumsal alanlar için kapsamlı bir çerçeve oluşturmak ve siyasal işbirliğini güvenlik alanını da içerecek şekilde genişletmek üzere, Avrupa'nın

¹⁴⁸ Panayiotis Ifestos, a.g.e., s.286.

birleşmesi ana siyasal amacına dikkat çekmek olduğunu belirtmişlerdir¹⁴⁹. Ne var ki, bu girişim üye devlet hükümetlerinin yeterli desteği vermemesi nedeniyle başarısızlığa uğramıştır¹⁵⁰. Buna karşılık, Genscher-Colombo girişiminin bir sonucu olarak 19 Haziran 1983 tarihli Stuttgart Bildirisi (*Solemn Declaration*)¹⁵¹ ile ASİ çerçevesindeki çalışmaların alanı güvenliğin siyasal ve ekonomik yönlerini de içerecek şekilde genişletilmiştir¹⁵².

2. Tek Avrupa Senedi Çerçevesinde Güvenlik ve Savunma Politikası Yaklaşımı

Tek Avrupa Senedi (TAS), Avrupa Topluluklarının kurucu antlaşmalarında değişiklikler yapan bir antlaşmadır¹⁵³. 17 Şubat 1986'da Lüksemburg'da, 28 Şubat 1986'da da Lahey'de imzalanan ve uzun süre İrlanda Parlamentosu'nda onay için

¹⁴⁹ Timothy Bainbridge, a.g.e., s. 284-287.

¹⁵⁰ Danimarka, Roma Antlaşması ve AT'nin sonraki gelişmesini sadece dar bir yoruma izin veren iç politika koşullarını hesaba katması nedeniyle, Yunanistan da Doğu-Batı ilişkilerine değişik bakışı nedeniyle itiraz etmişlerdir. Tarafsız bir devlet olan İrlanda ise, AGİK konusunda ortak tutumların benimsenmesinin ötesine geçmeyi istememiştir. Bilgi için bkz. C. Uğur Özgöker, "Avrupa Siyasal Birliği Çerçevesinde Avrupa Topluluğu'nun Güvenlik ve Savunma Boyutu Olarak Batı Avrupa Birliği" (basılmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı), 1994, s. 122'den Williem van Eekelen, "The Role of WEU and the Future of European Security", Kopenhag, 21-22 Eylül 1990 tarihinde yapılan "Towards a Larger Europe" başlıklı Avrupa Hareketi Semineri'ne sunulan tebliğ.

¹⁵¹ Söz konusu bildiri, İngilizce kaynaklarda "*Stuttgart or Solemn Declaration*" olarak geçmektedir. Tarafımdan Türkçe olarak Stuttgart Bildirisi diye çevirmek tercih edilmiştir.

¹⁵² Stuttgart Bildirisi ile ilgili bilgi için bkz. Timothy Bainbridge, a.g.e., s.464. Aynı şekilde 1984 tarihli Dooge Raporu da, Avrupa Parlamentosu'nun hazırlamış olduğu Taslak Antlaşmaya atıfta bulunarak, iç pazarın tamamlanması ve dış politika faaliyetlerinin genişletilmesi ve bu faaliyetlere güvenlik sorunlarının ASİ gündemine eklenmesini önermiştir. Bkz. Christopher Piening, a.g.e., s.35.

¹⁵³ TAS'ın metni için bkz. *Bulletin of EC*, Supplement 2/1986; <http://europa.eu.int/eur-lex/en/lif/dat/1987/en_487Y1207_01.html> (27 Ekim 2000); TAS'ın sadece ASİ ile ilgili bölümü için ayrıca bkz. Panayiotis Ifestos, a.g.e., s. 605-608.

bekledikten sonra, 1 Temmuz 1987'de yürürlüğe giren bir Topluluk hukuk belgesidir¹⁵⁴.

TAS, iki konuyu önemle ele almıştır. Bunlardan ilki, kendinden önceki kurucu antlaşmalarda (1952 Paris Antlaşması ve 1958 Roma Antlaşmaları) birtakım değişiklikler öngörmesidir. İkinci olarak, dış politika alanında bir Avrupa işbirliği mekanizması öngörmüş ve bu mekanizmanın hukukî çerçevesini çizerek bu modeli katılımı zorunlu şekilde kurumsallaştırmıştır¹⁵⁵.

TAS'ın 2. Bölümü "Dış Politika Alanında Avrupa İşbirliği Hükümleri" başlığını taşımaktadır. Bu belge 12 fıkradan oluşan 30. maddesiyle ASİ'yi düzenlemektedir. Böylece ASİ, AT mevzuatına ilk kez antlaşma yolu ile girmiştir¹⁵⁶. Kurucu antlaşmada yer almayan ortak dış politika ve güvenlik alanında işbirliği TAS'ta düzenlenmiş, ASİ'ye Komisyon ve Parlamento'nun katılımı sağlanmıştır¹⁵⁷. Devlet ve hükümet başkanlarının zirvelerinde de bu alandaki işbirliğinin geliştirilmesi öngörülmüştür¹⁵⁸.

¹⁵⁴ Haluk Günoğur, "AT'nin Geleceğe Yönelik Perspektifleri", *İktisat Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Haftalık Ekonomi Gazetesi*, 7-13 Ağustos 1990, s.7.

¹⁵⁵ AT, Aralık 1985 Lüksemburg zirvesinde ortak bir dış politika oluşturulmasının hukuksal sınırlarını çizmeye karar vermiş ve üye devletler imzalanan TAS ile dış politika konularında işbirliği kararı almışlardır. Bununla birlikte, Avrupa güvenlik ve savunma projesine bu belgede değinilmemiş, söz konusu politikalar için BAB'ın faaliyetleri esas alınmıştır. BAB'ın o zamanki adıyla AT'den organik olarak bağımsız, fakat fiilen bağımlı bir kuruluş olarak yeniden hareketlendirilmesi kararı, 27 Ekim 1984 Roma Bildirisi'ne dayanmaktadır. Avrupa güvenlik politikalarının yeknesaklaştırılmasına gerek duyularak düzenlenen bu toplantıda BAB'ın hem bir güvenlik kuruluşu olması hem de bir Avrupa kimliği taşıması ilkesi kabul edilmişti.

¹⁵⁶ Bkz. TAS, I. Başlık, 1. madde.

¹⁵⁷ Bkz. TAS, III. Başlık, 30/3 ve 30/4 maddeleri.

¹⁵⁸ Bkz. TAS, I. Başlık, 2. madde.

Güvenlik konuları, 30/6 maddesinde ele alınmıştır. TAS'ın 30/6(a)maddesinde, imzacı taraflar, Avrupa güvenlik sorunları üzerinde daha sıkı bir işbirliğinin, dış politika konusunda Avrupa kimliğinin gelişimine esaslı bir biçimde katkıda bulunacak nitelikte olduğu görüşünde olduklarını, bu çerçevede güvenlik konusunun siyasal ve ekonomik yönleri üzerindeki görüşlerini daha da yakınlaştırmaya hazır olduklarını beyan etmektedirler. TAS'ın 30/6(b) maddesi, güvenlikle ilgili teknolojik ve endüstriyel alanda işbirliğini hükme bağlamıştır¹⁵⁹. Senedin 30/6c maddesi ise, güvenlikle ilgili söz konusu düzenlemelerin, bazı üye devletlerin taraf olduğu BAB ve NATO¹⁶⁰ bünyesindeki yakın işbirliğine zarar vermeyeceğini vurgulamaktadır.

Soğuk Savaş sona ermeye başlarken, AT ülkelerinin, gerek BAB çerçevesinde gerekse ASİ çerçevesinde güvenlik ve savunma alanında bir "Avrupa kimliği" oluşturma hususunda arayış içinde oldukları görülmektedir. Gerçekten, Soğuk Savaş dönemine damgasını vuran iki-kutuplu sistem, iki süper gücün önderliklerini yaptığı

¹⁵⁹ 8 Aralık 1987'de ABD ve Sovyetler Birliği arasında Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler Antlaşması imzalanmıştır. Avrupa'daki stratejik topluluk, esasen Batı Almanya ve Fransa, bu antlaşmayı siyasal-stratejik bir meydan okuma olarak algılamışlardır; çünkü, Batı Avrupa'nın nükleer güçten yoksunlaştırma eğilimi sezinlemişlerdir. Fransa, Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler Antlaşması müzakerelerinde Avrupa'nın oynadığı önemsiz rolün, Fransa'nın olduğu kadar İttifakın diğer üyelerinin de yıkıcı tüm sonuçlarıyla nükleer kuvvetten yoksun bırakılacağını düşünmüştür. Orta Avrupa için Batı Almanya'daki iç baskılar hususunda endişelenmiştir. Batı Almanya hükümeti, Batı Avrupa ile olan bağlarını kuvvetlendirmek suretiyle Fransa'nın kaygılarını azaltmaya çalışmıştır. Batı Almanya, Batı Avrupa güvenlik işbirliğine daha aktif katılmanın kendi yararına olduğunu düşünmüştür. Bkz. Reinhardt Rummel and Peter Schmidt, a.g.m., s. 270.

Ortaya çıkan bu soruna karşı Batı Avrupalılar çözüm bulma arayışı içine girmişler, ancak ne BAB ne Fransa-Almanya kurumları ne de AT-ASİ çerçevesi bu bağlamda yardımcı olamamıştır. AT-ASİ Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler'in yerleştirilmesiyle bağlantılı sorunlar için uygun bir danışma forumu olarak değerlendirilmemesi, bir grup küçük ülkenin -İrlanda, Danimarka ve Yunanistan- AT'ye bir güvenlik ve savunma boyutu eklenmesine karşı isteksiz davranmaları neden olabilir. 1988 yılında başkanlığı yürüten ülkeyi desteklemek üzere Bağımsız Avrupa Programı Grubu için küçük bir sekreterlik oluşturulmasına dair karar alınmıştır. Aynı dönemde transatlantik silah ticareti dengesi Avrupa tarafına pozitif dönmüştü ve Avrupalılar "Avrupalı al" tavrı içine girmiştir. Teknoloji ve ticaret alanında güçlü bir Avrupa düşüncesi TAS'ın söz konusu 30 . maddesinde dile getirilmiştir.

¹⁶⁰ Söz konusu tarihte, AT üyesi BAB'a üye devletler şunlardır: İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda, Lüksemburg, Batı Almanya ve İtalya. NATO'ya üye olmayan AT üyesi tek devlet ise, İrlanda'dır.

askerî ittifaklar -NATO ve Varşova Paktı- dışında başka bir oluşuma yaşama şansı vermemiştir. Söz konusu çabaların da iki-kutuplu sistemin gevşediği zamanlarda arttığı görülmüştür. ASİ, 1970'lerden sonra ivme, BAB Soğuk Savaş'ın son yıllarında yeniden işlerlik kazanmıştır.

BÖLÜM II:

SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA AVRUPA'DA ORTAK GÜVENLİK VE

SAVUNMA POLİTİKASI OLUŞTURMA ÇABALARI

A) SOĞUK SAVAŞ'IN SONU VE AVRUPA'NIN SİYASAL ORTAMI

Soğuk Savaş'ı ortadan kaldıran gelişme, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıdır. Sovyetler Birliği, 1985 yılından itibaren meydana gelen siyasal gelişmelerin sonucunda dağılma sürecine girmiştir. Bu süreç, Doğu Bloku'nun sonunu getirmiştir.

SSCB'de Gorbaçov'un iktidara gelmesi ile başlayan Doğu-Batı yumuşaması, AGİK çerçevesinin gelişmesi, Avrupa'da karşılıklı kuvvet indirimi müzakerelerinin sonuçlanması, iki Almanya'nın birleşmesi ve Varşova Paktı'nın dağılması Avrupa'daki güvenlik politikaları üzerinde etkiler yaratmıştır.

Almanya artık bir cephe ülkesi olmaktan çıkmış, Doğu Avrupa ülkeleri NATO için "alan dışı bölgeler" kapsamına girmişlerdir.

1. Doğu Bloku'nun Çözülmesi ve Varşova Paktı'nın Sona Ermesi

İdeolojik birlik ve katılığın terkedilmesi, Doğu Bloku'nda, birbirini izleyen iki gelişmeye neden olmuştur. Bunlardan ilki, Sovyetler Birliği'nin diğer sosyalist devletler ile olan bağlarını koparması, ikincisi ise, bünyesinde çok sayıda devlet barındıran SSCB'nin dağılmasıdır.

1989 yılında, Avrupa, üç önemli değişim yaşamıştır: Sovyetler Birliği'nin içindeki liberalizasyon ve reform hareketleri; Doğu Avrupa'da demokratikleşme süreci; Doğu Avrupa'nın, Batı Avrupa ile bütünleşme yönünde kararlı tutumu¹⁶¹.

a. Sovyetler Birliği'nin Dağılması

SSCB'de Komünist Partisi Genel Sekreterliği'ne 11 Mart 1985'te Mikhail Gorbaçov'un gelmesinden sonra, bu ülkede önemli gelişmeler meydana gelmiştir. M. Gorbaçov, 1987 yılında "glasnost" yani "açıklık", 1988'de de "perestroyka" yani siyasal sistemin, devlet örgütünün ve hükümet organlarının "yeniden yapılanma" hareketini başlatmıştır. 1 Ocak 1988'de, "Sosyalist Teşebbüs Kanunu" kabul edilmiş ve yürürlüğe konulmuştur. 23 Mayıs 1990'da da, "Pazar Ekonomisine Geçiş Planı" Yüksek Sovyet'e sunulmuştur. Bu gelişmeler ülke içinde büyük tartışmalara yol açmıştır. Dış politikada da, ABD ile SSCB arasında bir yakınlaşma meydana gelmiş, dönemin uluslararası ilişkilerini etkileyen silahsızlanma, Afganistan ve iki Almanya'nın birleştirilmesi gibi önemli sorunlarda çeşitli anlaşmalar yapılmıştır¹⁶².

Nitekim SSCB, 16 Temmuz 1990'da, Batı Almanya ile Doğu Almanya'nın birleşmesini ve Birleşik Almanya'nın NATO'ya üye olmasını, Almanya'daki asker sayısının 370 bin kişiyle sınırlı olarak kalmasını kabul etmiştir. Bunun üzerine, 17 Temmuz 1990'da ABD, İngiltere, Fransa ve SSCB ile iki Almanya arasında "4+2

¹⁶¹ J.J. Kirkpatrick, "Beyond the Cold War", *Foreign Affairs*, 1990, V. 69, I. 1, , s. 1-2.

¹⁶² SSCB ile ABD arasındaki yakınlaşma ve yapılan anlaşmalar ile ilgili olarak bkz. Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1980-1990)**, C. 2, Ankara, İş Bankası Yayınları, 1991, s. 110-113; Zbigniew Brezinski, **Büyük Çöküş**, çev. Gül Kesil ve Gülsev Pakkan, 5. B., Ankara, İş Bankası Yayınları, 2000, s. 47-115.

Antlaşması" imzalanmıştır. Böylece, SSCB, Almanya ile barış antlaşması yapılması konusundaki ısrarından vazgeçmiş, birleşik Almanya'nın varlığını kabul etmiştir.

İki blok arasındaki yakınlaşmanın hızlandığı bu dönemde, 19 Kasım 1990'de NATO ile Varşova Paktı devlet ve hükümet başkanları Paris'te toplanmışlardır. Liderler, toplantı sonunda imzaladıkları Ortak Bildiri'de, silahların sadece meşru savunma için kullanılabileceğini, karşılıklı güvenin artırılacağını ve silahların denetleneceğini açıklamışlardır. Yine aynı gün, "Avrupa'da Konvansiyonel Silahların İndirimi Anlaşması (AKKA)" yapılmıştır¹⁶³. 21 Kasım 1990'da yine Paris'te, AGİK'e dahil 34 ülkenin devlet ve hükümet başkanları düzeyinde yapılan toplantıda, 1975 Helsinki sistemini örgütlü hale getiren ve Doğu ile Batı arasındaki Soğuk Savaş'a son veren "Yeni Bir Avrupa için Paris Şartı" da imzalanmıştır¹⁶⁴.

¹⁶³ AKKA'nın oluşturduğu düzen hakkında bilgi için bkz. Gülnur Aybet, "The CFE Treaty: The Way Forward for Conventional Arms Control in Europe", *Perceptions*, March-May 1996, V. I, Number 1, s.18-32.

¹⁶⁴ Paris Şartı'nda AGİK açısından dönüm noktası olacak bazı kararlar alınmıştır. Bunlar;
a) AGİK sürecinin kurumsallaştırılması ve bu çerçevede bir AGİK Sekreterya'sının kurulması,
b) devlet ve hükümet başkanları ya da bakanlar düzeyinde, üyeler arasında düzenli istişari görüşmelerin yapılması,
c) özgür ve bütünleşmiş bir Avrupa'ya yönelik olarak atılan adımların değerlendirileceği bir konferansın iki yılda bir düzenlenmesi,
ç) üyeler arasındaki askeri istihbarat değişimine olanak sağlayacak bir "Çatışmaların Önlenmesi Merkezi"nin kurulması ve bu merkezde belirli sirtüşmelerin çözülmesine yönelik çalışmaların yapılması,
d) Avrupa Konseyi'nin Strasbourg'daki Parlamenter Asamblesi'ni örnek alacak ve adil seçimler konusundaki AGİK ilkelerinin uygulanması için tüm üye ülkelerdeki seçimlerin denetlenmesine olanak sağlayacak bir mekanizmanın kurulması,
e) serbest rekabete dayalı Pazar ekonomilerinin geliştirilmesine yönelik işbirliği ilkelerinin saptanması,
f) çevre koruması için çok yönlü işbirliği zeminin geliştirilmesi.
Bu ilkeler doğrultusunda AGİK, örgütlenme sürecini tamamlayarak, 4 Aralık 1994'te Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü adını almıştır.

SSCB'nin ulusal siyasal yapısında ve dış politikasında 1985 yılından itibaren meydana gelen çarpıcı gelişmeler bir süre sonra bu ülkede M. Gorbaçov yönetimine karşı muhalefeti güçlendirmiştir. 23 Ağustos 1990'da Ermenistan, SSCB içinde kalmakla birlikte, bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu sırada Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Boris Yeltsin, 10 Mart 1991'de halk hareketlerine karşı çıkan Gorbaçov'un görevinden istifa etmesini talep etmiştir. 31 Mart 1991'de, Gürcistan'da yapılan halk oylamasında bağımsızlık için yüzde 90'dan fazla oy çıkınca, Gürcistan da bağımsızlığını ilan etmiştir. Hemen ardından, 11 Haziran 1991'de, Rusya Federasyonu, Rusya Anayasası'nın Birlik Anayasası'ndan üstün olduğu iddiası ile egemenliğini ilan etmiştir. Bu gelişmeler sonucunda, SSCB'nin dağılması kaçınılmaz olmuştur. Nitekim, 24 Ağustos 1991'de Ukrayna, 25 Ağustos 1991'de Beyaz Rusya bağımsızlıklarını ilan etmişler, 29 Ağustos 1991'de ise Sovyet Komünist Partisi, Yüksek Sovyet kararıyla resmen kaldırılmıştır. 26 Aralık 1991'de ise Sovyet Parlamentosu, SSCB'nin son bulunduğunu resmen onaylamıştır¹⁶⁵.

b. Doğu Bloku'nun Dağılması

Gorbaçov'un 1985 yılından itibaren kendi ülkesinde giriştiği söz konusu yenilikler Doğu Bloku ülkelerini de etkilemiştir. Nitekim, Macaristan Komünist Partisi, 9 Ekim 1989'da Marksizm'den vazgeçerek, Macaristan Sosyalist Partisi adını almış, 23 Ekim 1989'da da Macaristan'da çok partili sisteme geçilmiştir. Polonya'da ise, Komünist Merkez Komitesi 6 Ocak 1990'da kendini feshetmiş ve adını Sosyal Demokrasi

¹⁶⁵SSCB'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan yeni bağımsız devletler ve Bağımsız Devletler Topluluğu ile ilgili gelişmeler için bkz. Fahir Armaoğlu, a.g.e., s. 110-126; Haluk Günuğur, "Developments in Eastern Countries", AÜSBF Dergisi, Haziran-Aralık 1992, C. 47, S. 3-4, s. 157-164; Rifat Uçarol, Siyasi Tarih (1789-1994), 4. B., İstanbul, Filiz Kitabevi, 1995, 806-815.

Partisi olarak değiştirmiştir. ekoslavakya, Bulgaristan ve Romanya'da da komünist partilerin öncülüğüne son verilmiştir. Doğu Almanya, 3 Ekim 1990'da Batı Almanya'ya katılmıştır. İşte bu devletlerde meydana gelen söz konusu sistem değişikliği ile çoğulcu demokrasi ve pazar ekonomisine geçiş hareketleri, onları bağlı bulundukları Doğu Bloku'ndan kopmaya ve bağımsız olmaya yöneltmiştir. Nitekim bu son gelişmeler üzerine, COMECON (Karşılıklı Ekonomik Yardım Konseyi), 28 Haziran 1991'de üye devlet delegelerinin Budapeşte'de bir araya gelerek örgütün feshine ilişkin protokolü imzalamasıyla sona ermiştir. Bu gelişmenin hemen sonrasında da Varşova Paktı 1 Temmuz 1991'de üye devletlerin ortak kararıyla resmen son bulmuřtur¹⁶⁶.

2. Berlin Duvarı'nın Yıkılması ve Almanya'nın Birleşmesi

1980'li yılların sonlarında başlayan detant ile iki Almanya arasındaki ilişkiler de düzelmeye başlamıştır. 1989 yılında Doğu Almanya'nın başkanlığına gelen Egon Krenz, reformların gerekliliğine inanmış, mülteciler ve tutuklular için af ilan etmiş, Batı ile olan sınırlarını açma kararı vermiştir. 9 Kasım 1989'da Berlin Duvarı yıkılmış, böylece Soğuk Savaş'ın en anlamlı sembollerinden biri ortadan kalkmıştır. İki Almanya arasındaki sınırlar açılarak ortak para sistemine geçilmiştir. Batı Almanya Başbakanı H. Kohl, 28 Kasım 1989'da, iki Almanya'nın birleşmesiyle ilgili olarak, önce sıkı bir işbirliğini sonra da aşamalı şekilde birliği öngören bir planı yürürlüğe koymuştur.

¹⁶⁶ Rifat Uçarol, a.g.e., s.803-804.

Doğu Berlin ile Doğu Almanya'yı siyasi kontrolü altında tutan ve bu ülkede yaklaşık 500 bin asker bulunduran SSCB, iki Almanya'nın birleştirilmesiyle ilgili olarak yapılan bu son girişimlere karşı çıkmıştır. Bu arada, 18 Mart 1990'da, Doğu Almanya'da seçimler yapılmış ve iki Almanya tarafından birleşmeyi gerçekleştirmek üzere "Büyük Koalisyon" kurulmuştur. 21 Haziran 1990'da, Batı Almanya Hükümeti SSCB'nin içinde bulunduğu ekonomik ve mali sıkıntıları aşabilmesi için bu ülkeye 5 milyar Mark tutarında bir kredi açılabilceğini açıklamıştır. 22 Haziran 1990'da ise, Almanya'nın işgalinden sorumlu olan ABD, İngiltere, Fransa ve SSCB ile Doğu ve Batı Almanya Dışişleri Bakanları arasında Doğu Berlin'de "4+2" adıyla anılan toplantı yapılmıştır. Bu toplantıda SSCB ilke olarak iki Almanya'nın birleşmesini kabul etmiştir. Söz konusu gelişmenin hemen ertesinde, 16 Temmuz 1990'da da Batı Almanya ile SSCB arasında Moskova'da bir anlaşma imzalanmıştır. Söz konusu anlaşmaya göre, iki Almanya birleşecek, tam egemenliğe sahip olarak NATO'ya girebilecek ve Sovyet askerleri üç ya da dört yıl içinde kademeli biçimde Almanya'dan geri çekilecekti. Bu gelişmelerden bir gün sonra, Paris'te "4+2" toplantısı yapılmıştır. Bu toplantıda, Doğu ve Batı Almanya, Almanya ile Polonya arasındaki Oder-Neisse'yi kesin sınır çizgisi olarak, yani İkinci Dünya Savaşı sonrasında Doğu Almanya'dan Polonya'ya verilen toprakların bu devlete ait olduğunu kabul etmişlerdir.

Bu gelişmelerden sonra, 12 Eylül 1990'da Moskova'da ABD, İngiltere, Fransa ve SSCB ile iki Almanya arasında, birleşme ile ilgili olarak "4+2 Antlaşması"

Paktın askeri kanadı, bu tarihten daha önce, 19 Kasım 1990 AGİK ve AKKUM liderler zirvesinde kararlaştırılan, 25 Şubat 1991 tarihinde yürürlüğe giren bir karar ile feshedilmiştir. Bkz. Faruk

imzalanmıştır. Söz konusu antlaşmanın 3 Ekim 1990'da yürürlüğe girmesiyle de, iki Almanya resmen birleşmiştir.

10 Ekim 1990'da Batı Almanya, Almanya'nın birleşmesi üzerine SSCB'nin Doğu Almanya'daki askerlerini geri çekebilmesi ve onları ülkesine yerleştirebilmesi için 8 milyon Dolar ödemeyi kabul etmiştir. Bunun üzerine, 1991 yılı sonlarında SSCB dağılınca onun yerine Rusya Federasyonu, Doğu Almanya'daki Rus askerlerini geri çekmeye başlamıştır. Rus ordusunun Berlin'de kalan son bölümü, 31 Ağustos 1994'te geri çekilmiş ve ülkesine dönmüştür. Batılı Müttefik askerlerinin son bölümü de, 9 Eylül 1994'te ülkelerine dönmüşlerdir¹⁶⁷.

Almanya'nın birleşmesinden sonra NATO ile Varşova Paktı karşılıklı olarak birbirlerini artık daha fazla tehdit etmedikleri hususunda anlaşmışlardır. Bu anlayış, konvansiyonel silahlar anlaşmalarının imzalanmasını kolaylaştırmıştır. AGİK'in tüm üyeleri Kasım 1990'da Paris'te yeni bir Avrupa düzeninin temellerini atmak üzere toplanmışlardır.

Sönmezoğlu, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, 2. B., İstanbul, Der Yayınları, 1996, s.466-467.

¹⁶⁷ Rifat Uçarol, a.g.e., s.804-806.

B) MAASTRICHT ANTLAŞMASI IŞIĞINDA ORTAK DIŞ VE GÜVENLİK POLİTİKASI

9 Kasım 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması, Almanların birleşmesi ve Doğu Almanya'daki 480 bin Sovyet askerinin geri çekilmesi, AT çerçevesinde Batı Avrupa savunma sisteminin yeniden gündeme gelmesinde etkili olmuştur¹⁶⁸.

Bir "Avrupa güvenlik ve savunma politikası"nın geliştirilmesi tartışmaları Soğuk Savaş'ın sonrasında AT gündemine girmiştir. Avrupa güvenlik çevresindeki değişimler, güvenliğin doğası hakkında 1980'lerde başlamış olan tartışmayı bir kez daha gündeme getirmiştir¹⁶⁹. Güvenliğin geleneksel tanımı olan sınırların savunulması, artık yeterli bir içerik kazandırmamaktaydı. Çevre, ekonomik refah ve insan hakları, güvenliğin gündemini oluşturan yeni unsurlar olarak ortaya çıkmışlardır. Ayrıca, uluslararası ilişkilerde, özellikle de Avrupa ülkeleri arasındaki ilişkilerde, askerî gücün öneminin ve değerinin azaldığı görüşü de giderek kabul görmekteydi. Öte yandan, askerî güvenliğin denetiminin uluslararası kurumlara devri, giderek daha arzu edilir görünmekteydi. AT üyesi ülkelerin topraklarında herhangi bir tehdit görülmemekle birlikte, Avrupa güvenliği gündemi, etno-

¹⁶⁸ Beril Dedeoğlu, *Adım Adım Avrupa Birliği*, İstanbul, Çınar Yayınları, 1996, s. 135.

¹⁶⁹ Söz konusu tartışmalar hakkında bilgi için bkz. Barry Buzan, *States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, London, Harvester, 1991; B. Buzan, M. Klstrup, P. Lemaitre, E. Tromer and O. Weaver, *The European Security Order Recast: Scenarios for the Post-Cold War Era*, London, Pinter, 1990; S. Duke, *The New European Security Disorder*, London, Macmillan, 1994;

milliyetçilik çatışmaları, nükleer silahların yayılması, göç ve uluslararası suç gibi kimi riskleri ve tehlikeleri belirtmekteydi¹⁷⁰.

İngiltere ve Fransa, iki Almanyanın birleşmesinin çok kısa zamanında gerçekleşmesinden endişe duymuşlar ve Nisan 1990'da Fransa Almanya'ya AT ve BAB çerçevesinde siyasî bütünleşmenin bir hükümetlerarası konferans düzenlenerek yeniden düzenlenmesini ve güvenlik ile savunma konularının yeniden belirlenmesini önermiştir¹⁷¹. Ne var ki, özellikle Fransa'nın, 1989'da Avrupa Topluluklarına tam üyelik için başvuran Avusturya'nın Almanya etki alanını geliştirmeye yönelik bir yol izlediği düşüncesi ve 1991'de başvuran İsveç'in tarafsızlığını bozmadan sisteme katılmasıyla olayın savunma yönünün sekteye uğratılacağı yolundaki yaklaşımı, AT'de bu alanda bir uzlaşmaya varılmasını zorlaştırmıştır¹⁷².

1991 yılında bir Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası (ODGP) oluşturmak istenmesi aşağıdaki beş unsurla açıklanabilir:

1-) Soğuk Savaş döneminin iki kutupluluğunun sona ermesiyle güvenlik yapılarının sarsılmaya başlaması ve ortaya çıkan boşluğu doldurmak için yeni bir "Avrupa yaklaşımı"na gereksinme duyulması¹⁷³,

¹⁷⁰ Helene Sjursen, "Missed Opportunity or Eternal Fantasy", *A Common Foreign Policy for Europe*, eds. John Peterson and Helene Sjursen, London, Routledge, 1998, s. 97.

¹⁷¹ Mesut Hakkı Caşın ve Beril Dedeoğlu, "Yeni Avrupa Güvenlik Kimliğinde Stratejik Arayışlar", *Avrasya Dosyası*, Kış 1999, C. 5, S. 4, s. 169.

¹⁷² Beril Dedeoğlu, a.g.e., s. 133-134.

¹⁷³ Javier Solana, "The Development of a Common Foreign and Security Policy and the Role of the High Representative", Dublin, Institute of European Affairs, 30 March 2000. Metin için bkz. <<http://www.europa.eu.int>>.

- 2-) ABD'nin Avrupa sahnesinden yavaş yavaş çekilmek istemesi sonucunda güvenlik politikasının Avrupalılara özgü olması gereğinin hissedilmesi¹⁷⁴,
- 3-) Ekonomik bütünleşme derinleşirken AB'nin uluslararası alanda ekonomik bir dev haline gelmesi ve bir siyasi aktör olarak söz konusu ekonomik gücüyle orantılı bir ağırlık taşımasının istenmesi¹⁷⁵,
- 4-) Avrupa Siyasî İşbirliği (ASİ)'nin zayıf kurumsal çerçevesinin ve yasal statüsünün, daha güçlü bir kurumsallaşma ve hedeflerini daha açık tanımlama gereksinmesinin ortaya çıkması¹⁷⁶
- 5-) Tek Pazar projesinin dinamikleri olarak ekonomik bütünleşmenin siyasi sızrama (*political spill-over*) etkisi nedeniyle siyasi işbirliğine güç katma isteği¹⁷⁷.

1. 1990-1991 Siyasal Birlik ile İlgili Hükümetlerarası Konferans Çerçevesinde Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası

Bir Avrupa güvenlik ve savunma politikası düşüncesi, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ortaya atılmamış, İkinci Dünya savaşı sonrasında bir Avrupa Savunma

¹⁷⁴ Chris Patten, "The Common European Foreign and Security Policy", Washington, DC, European Institute, 11 September 2000. Metin için bkz. <<http://www.europa.eu.int>>.

¹⁷⁵ Chris Patten, "The Future of the European Security and Defence Policy and the Role of the European Commission", Conference on Development of a Common European Security and Defence Policy, Berlin, 16 December 1999. Metin için bkz. <<http://www.europa.eu.int>>.

¹⁷⁶ ASİ hakkında bilgi için bkz. Haluk Günüğür, "Avrupa Siyasal İşbirliği ve Türkiye", *İKV Dergisi*, Eylül-Ekim 1992, S. 107-108, s. 16-18.

¹⁷⁷ Stefan A. Schirm, "Europe's CFSP: The Politics of Necessity, Viability, and Adequacy," *The EU in World Community*, ed. Carolyn Rhodes, Boulder, Lynne Rienner Publishers, 1998, s. 65. Yeni-işlevselci yaklaşım doğrultusundaki görüştür. Yeni-işlevselci yaklaşım ASİ'den ODP'ye geçişi açıklamaktadır. Dış politika alanı, güvenlik ve savunma konularını da içerecek biçimde genişletilmiştir. Bu, Avrupa bütünleşme sürecinin bir parçasıdır. Aynı zamanda, Birliğin güvenlik ve savunma alanını da kapsamı, siyasi bir birlik haline gelmenin koşullarından biridir. Bkz. A. Moravcsik, "Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach", *Journal of Common Market Studies*, 1993, V. 31, I. 4, s. 473-524.

Topluluğu girişimi olmuş, ancak bu girişim sonuçsuz kalmış, daha sonra AET ülkeleri güvenlik ve savunma politikalarını NATO çerçevesi içinde yürütmüşlerdir. Ancak üye devletler, Avrupa'da iki-kutupluluğun yıkılmasıyla ortak Avrupa güvenlik ve savunma politikası düşüncesini gerçekleştirme girişimlerine hız kazandırmışlardır. Yeni güvenlik gündemi¹⁷⁸, AB'ye Avrupa'da anahtar bir rol oynaması olanağını sağlayacak gözükmuřtur¹⁷⁹.

1989 ve 1990 yıllarının koşullarının, Avrupa bütünleşmesinin kapsamına güvenlik ve savunma politikalarının sokulmasını kolaylaştırdığı gözlenmektedir. Soğuk Savaş'ın sonunda ortaya çıkan konjonktürde, devletlerin siyasal ağırlıkları değişime uğramış, Batı Avrupa devletlerinin ağırlıkları daha da artmış, Batı Avrupa'nın ABD ile eşit ortak statüsünden daha fazlasını elde etme arzusu daha gerçekçi bir görünüme kavuşmuştur. Bir başka anlatımla, ABD'nin Batı'nın güvenlik ve savunma yükünün daha adil paylaşılması gerektiğı görüşü ile Batı Avrupa'nın güvenlik alanında daha fazla sorumluluk alma isteğı örtüşmuştur. Ayrıca, birleşmiş Almanya'yı Batı Avrupa yapılarına daha sıkı bir şekilde bütünleştirme ve Soğuk Savaş sonrasında yeniden milliyetçi akımların güç kazanması olasılığını önleme isteğı, derinleşen bütünleşme sürecinde hızlandırıcı bir unsur olmuştur. Sayılan tüm bu unsurlar, bir ODGP'nin AB bünyesinde yaratılması isteklerine güç katmıřtır¹⁸⁰.

¹⁷⁸ Yeni güvenlik gündemi bu tezin 66. sayfasında açıklanmıştır.

¹⁷⁹ 1990'ların ortasında ise, durum değişmişti. NATO, beş yıl önce öngörüldüğünden çok daha fazla değişmişti. Bu yüzden AB'nin Soğuk Savaş'ın hemen sonrasında kendi savunma politikasını geliştirme fırsatını kaçırmış olabileceğı düşünölmüştür. Bkz. P. Cornish, "European Security: The End of Architecture and the New NATO", *International Affairs*, 1996, V. 72, I. 4, s. 751-769.

¹⁸⁰ Mathias Jopp, "The Defense Dimension of the EU", *Foreign Policy of the European Union*, eds. E. Regelsberger, P.S. de Tervarent and W. Wessels, Boulder, Lynee Rienner Publishers, 1997, s. 154.

Hükümetlerarası konferansın öncelikli hedefi, siyasal birliğe erişmek için gerekli kurumsal reformları belirlemektir. Bu reformlar AT'ye Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle karşılaştığı yeni fırsatların etkileyici ekonomik gücüne uyumlu siyasal bir işlev kazandıracaktı.

“Siyasal Birlik” anlaşması için toplanan hükümetlerarası konferansa AB üyesi devletlerin dışişleri bakanları katılmışlardır. Konferans sonucunda açıklanan taslak antlaşma metninin birinci kısmının A maddesinde Avrupa Birliği'nin kurulduğu duyurulmuştur. B maddesi, Birliğin amaçlarını sıralamıştır. F maddesi'nde ise, üye devletlere ulusal kimliklere saygı göstermeleri doğrultusunda çağrıda bulunulmuştur. İkinci kısmı, AET'yi (daha sonra adı Avrupa Topluluğu olarak değiştirilmiştir) kuran Roma Antlaşması'nda yapılacak değişiklikleri, üçüncü ve dördüncü kısmı ise, AAET Antlaşması ile AKÇT Antlaşması'ndaki değişiklikleri konu almıştır. Beşinci kısmı, ortak dış politika ve güvenlik politikasını; altıncı kısmı ise, adalet ve içişlerinde işbirliği'ni düzenlemiştir. Son olarak yedinci kısımda, genişleme ve onaylama usullerinin de yer aldığı çeşitli hükümler yer almıştır¹⁸¹.

1990-1991 Hükümetlerarası Konferans'ta tüm üye devletler BAB'nin işlevinin artırılmasına hazırlıklıydılar, ancak üye devletler birtakım hususlarda farklı görüşlere sahiptiler. Bu farklı görüşler dört seçenek sunmuştur:

- 1-) BAB, Avrupa ülkeleri arasında işbirliğini arttıran bir forum olmalı,
- 2-) Atlantik İttifakına bir köprü görevi görmeli,

¹⁸¹ Timothy Bainbridge, *Penguin Companion to European Union*, 2. edition., London, Penguin Books, 1998, s. 343-344.

- 3-) Topluluk içindeki savunma unsurunun bir parçası olmalı,
- 4-) Atlantik İttifakının ikinci sütunu olmalı.

Maastricht Antlaşması öncesi yapılan görüşmelerde, AB'nin savunma ve güvenlik alanında BAB'ın geçici bir süre için rol oynayabileceği bütün üye ülkeler tarafından kabul edilmiştir. Ne var ki, bu rolün biçimi ve ayrıntıları konusunda görüş ayrılıkları belirmiştir. Güvenlik politikası ve savunma konusundaki tartışmalarda üç taraf ön plana çıkmıştır. Bu taraflar, NATO çerçevesinden herhangi bir devre direnen Atlantikçiler (İngiltere ve Hollanda) ile BAB'la bütünleşme taraftarı Avrupalılar (Fransa, Belçika ve İspanya) ve son olarak her ikisinin de ortasında yer alan Almanya idi.

Fransa ve Almanya'ya göre BAB, siyasal birliğin araçlarından biri olmalı ve bunun için de AB ile BAB arasında bir hiyerarşik ilişki olmalıydı. BAB, AB tarafından belirlenen hedeflere uygun olarak hareket etmeliydi. Fransa ve onu destekleyen Belçika ve İspanya, BAB'ı NATO'nun savunma işlevlerinin derece derece AB'ye devrini sağlayacak bir araç olarak görmeyi tercih etmekteydiler. Almanya tarafından da destek gören Fransa, BAB'ın NATO alanında¹⁸² ve bu alanın dışında operasyon yapma hakkına sahip olarak operasyonel yeterliliğinin sağlanmasını istemekteydi.

İngiltere ve Hollanda tarafından ileri sürülen görüşe göre ise BAB, Avrupa savunma boyutunun gelişmesini, birbirini tamamlayan iki yönde geliştirmeliydi: Bir yandan AB'nin savunma boyutunu temsil edecek, diğer yandan, NATO'nun Avrupa ayağını

¹⁸² NATO Antlaşması'nın 5. maddesinde bu alan tanımlanmıştır. Buna göre NATO'nun görev alanı, müttefiklerin ulusal sınırlarıyla, yani Kuzey Amerika ve Avrupa ile sınırlandırılmıştır.

güçlendirme aracı olarak faaliyet gösterecekti. Bu çerçevede AB-BAB arasında hiyerarşik bir ilişki olmayacak; BAB, NATO kararlarına karşı gösterdiği hassasiyeti AB Konseyi kararlarına karşı da gösterecekti. Daha sonra yine İngiltere ve İtalya tarafından ileri sürülen görüş, Avrupa savunma kimliğinin NATO'dan kaynaklanan yükümlülükleri etkilememesi yönündeki Fransa ve Almanya'nın öne sürdüğü tezden farklı olarak, bu kimliğin NATO çerçevesindeki savunma politikasıyla bağdaşması koşulunu ileri sürmekteydi¹⁸³.

Güvenlik ve savunma alanının Topluluk çerçevesine daha da yakınlaştırılmasını görüşme masasına getirme girişimlerinin hemen ardından ABD ile gelecekteki ilişkiler sorunu gündeme getirilerek, AT'nin ABD ile gelecekteki ilişkisi tartışmaların merkezine taşınmıştır. NATO'nun AT üyesi ülkeleri¹⁸⁴, Toplulukta savunma alanında bütünleşmeye gidilmesinin İttifak ile AT arasındaki ilişkiyi nasıl etkileyebileceğini bilemeden savunma alanında kararlar almakta isteksiz davranmışlardır. ABD bu yüzden, hükümetlerarası konferans süresince aktif bir dış aktör olmuştur. AT'nin öne sürdüğü kaygılar göz önüne alınarak, Nisan 1990'da başlatılan İttifakın Stratejik İncelemesi'nin (*Strategic Review*) sonucunda, İttifak üyeleri arasında anlaşmaya varılması¹⁸⁵, Onikiler arasında da başarılı bir anlaşma için zemin hazırlamıştır. NATO'nun stratejisinin yeniden gözden geçirilmesi sürecinde

¹⁸³ Ercüment Tezcan, "Maastricht ve Amsterdam Antlaşmaları Çerçevesinde AB ve BAB İlişkileri," **AÜSBF Dergisi**, Ocak-Mart 1999, C. 54, S. 1, s. 147.

¹⁸⁴ Söz konusu ülkeler: Almanya, Belçika, Fransa, İngiltere, Danimarka, Hollanda, İspanya, İtalya, Lüksemburg, Portekiz ve Yunanistan'dır.

¹⁸⁵ Söz konusu İttifakın Stratejik Kavramı ile ilgili süreç ve anlaşma için bkz. **NATO El Kitabı**, Brüksel, NATO Basın ve Enformasyon Bürosu, 1998, s. 73-77.

Fransa-ABD ikili görüşmeleri¹⁸⁶, değişik görüşlerin uzlaştırılmasında önemli bir unsur olmuştur.

Haziran 1991'de Lüksemburg Avrupa Konseyi toplantısından önce Vianden'de BAB bakanlar toplantısı düzenlenmiştir. İngiltere ve İtalya, gayri-resmî Gymnich dışişleri bakanları toplantısından bir gün önce, yani 4 Ekim 1991'de Vianden'de başlatılan danışmalar sonucu ortak bir öneri sunmuşlardır. Söz konusu öneri, BAB'ı NATO'nun Avrupa ayağı olarak nitelendirmektedir. Buna göre, BAB, NATO'nun "iki şapkalı" ve ulusal katkılarına dayanacak bir Acil Müdahale Gücü (*Rapid Reaction Force*) olacaktır. Bu gelişmeden sonra inisiyatifi elinden kaçırmak istemeyen Fransa, diğer ülkeleri Avrupa savunma bütünleşmesini daha ileri götürme konusunu tartışmak üzere Paris'e davet etmiştir. İngiltere ve İtalya'nın sunduğu öneriden tam on gün sonra, 14 Ekim 1991'de BAB ile AB arasında organik bir bağ öneren Fransa ve Almanya'nın hazırladığı öneri kamuoyuna duyurulmuştur. Söz konusu öneri, sonuç olarak AB'nin BAB'ı içine almasını (*assimilation*) amaçlamaktaydı. Öneriye göre, Fransa-Almanya Tugay'ı, Avrupa Kolordusu'na (*Eurocorps*) dönüştürülecek, Kolordu, bütünleşmiş bir Avrupa askerî yapısı için bir temel oluşturacaktı¹⁸⁷.

¹⁸⁶ Fransa'nın NATO'nun askerî yapısına dahil olmaya karşı uzun süredir devam eden karşıtlığı önemli sorunlar yaratmıştır. Diğer AB üyeleri arasındaki yoğun askerî işbirliği NATO içinde 1960'lardan itibaren gelişmiştir. Avrupa'nın savunulmasında komuta ve liderlik için yaşanan Fransa ve İngiltere arasındaki rekabet, durumu zorlaştıran başka bir unsurdur.

¹⁸⁷ Anthony Forster and William Wallace, " CFSP: A New Policy or Just A New Name?", *Policy-Making in the European Union*, eds. Helen Wallace and William Wallace, Oxford, Oxford University Press, 1998, s. 421-426.

Bu amacı gerçekleştirmenin en iyi aracı BAB tarafından gerçekleştirilen uygulamaların AB'nin olanakları kullanılarak finanse edilmesi idi. Bu, AB üyeleri arasında bir güvenlik paktının hazırlanmasını içerecek bir dizi benzer önlemleri gündeme getirmiştir. Bu durum BAB Brüksel Antlaşmasının 4. maddesinde de düzenlenmişti. Güvenlik ile ilgili sorunlarda AB üyeleri arasındaki danışmalar ve işbirliği yaygınlaştırılacaktı. Savunma bakanları ve AB'deki görüşmelere onların temsilcileri katılacaktı.

İngiltere ile Fransa arasında BAB'ın genişlemesi konusunda uzun süredir devam eden anlaşmazlık, Yunanistan'ın BAB'a katılmasına izin verilmediği takdirde Birlik antlaşmasını veto edeceğini bildirmesiyle çözüme kavuşmuştur. Bu durum, Türkiye ve diğer Avrupalı NATO üyelerine ortaklık statüsü (*associated status*) önerilmesine yol açmıştır. İngiltere'nin ODGP üzerinde Avrupa Parlamentosu'nun Topluluk bütçesi dışındaki harcamalar üzerinde de söz hakkına sahip olacağı korkusu, Maastricht Antlaşması'nın J/11 maddesi uyarınca, ODGP için daha sonra ayrı bir bütçe oluşturulması ya da oluşturulmaması kararının Konseye verilmesiyle sonuçlanmıştır¹⁸⁸.

Ortak güvenlik politikası, 1950'lerden beri, değişiklik olmadan statükonun korunması düşüncesi etrafında ele alınmıştı. Hükümetlerarası konferans bu sürece bir nokta koymuştur. Değişen güvenlik gerçekleri, AT'nin yaklaşımını da değiştirmiştir. Ancak yine de, Onikilerin anlayışı, eski Yugoslavya'daki olayları etkileyecek olanakları Avrupa Birliği'ne sağlamamıştır.

2. Maastricht Antlaşması ve Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası

a. Maastricht Zirvesi ve Antlaşması

AT üyesi on iki ülkenin devlet ve hükümet başkanları 9-10 Aralık 1991 tarihlerinde Hollanda'nın Maastricht kentinde bir araya gelerek Avrupa bütünleşmesinin değişen dünya koşullarına bağlı olarak alacağı biçimin belirlenmesi ve politikalarının

¹⁸⁸ Mevcut uygulamada yönetsel harcamalar Birlik bütçesinden, diğer giderler ise ulusal katkılarla karşılanmaktadır. Bilgi için bkz "CFSP" <<http://www.europa.eu.int>>.

saptanması amacıyla yeni bir düzenleme yapılması için görüşmeler yapmışlardır. Zirve gündemi; tek para, tek merkez bankası, az gelişmiş bölgelere yardımın artırılması, ortak sosyal politikalar, ortak savunma projeleri, ortak dış politika ve Topluluğun genişlemesi olarak belirlenmiş ve bunun için “Ekonomik ve Parasal Birlik” ile “Siyasal Birlik” ana başlıklarında hazırlanan antlaşma taslağı imzaya açılmıştır¹⁸⁹.

Taslak antlaşma Topluluğa federal bir model sunmaktaydı. Ancak, üye ülkeler federalizmin gereği olan Topluluğa ulusal yetkilerin devri konusunda uzlaşma sağlayamamışlar, bu yüzden hazırlanan antlaşma metninde değişiklikler yapılması gerekmiştir. Zirvenin sonunda açıklanan ve “Maastricht Antlaşması” adıyla bilinen “Avrupa Birliği Antlaşması,” resmi olarak 7 Şubat 1992’de imzalanmıştır. Zirve sırasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar ve antlaşmanın yorumuna ilişkin konular Kasım 1992’deki Edinburg Zirvesinde çözüme ulaştırılmıştır. Tüm üye ülkelerin onaylamaları ile Kasım 1993’te Antlaşma yürürlüğe girmiştir¹⁹⁰.

¹⁸⁹ Haluk Günuğur, “Avrupa Birliğe Türkiye Dışarıya”, *İstanbul Ticaret Gazetesi*, 20 Aralık 1991.

¹⁹⁰ Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., s. 307-308; Timothy Bainbridge, a.g.e., s. 343.

b. Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına İlişkin Düzenlemeler

Maastricht Antlaşması'nın V. Başlık'ı dış politika ve güvenlik alanlarına iki temel yenilik getirmiştir. İlki, Topluluk için yaşamsal alanlarda ortak eylem¹⁹¹ ve ikincisi, BAB'ın canlandırılmasıdır.

AB Antlaşması'nın iki hükümetlerarası sütunundan biri olan ODGP¹⁹², AB'nin dış politikada etkin hareket etmesini sağlayacak araçları benimsemiştir. AB Antlaşması'nın ODGP ile ilgili hükümleri, politikanın özü ile değil, üye devletler ile Birlik kurumları arasındaki danışmalar için ve "birlikte yapılmış ve birbirine yaklaşan eylem¹⁹³" için oluşturulan mekanizma ile ilgilidir¹⁹⁴.

Antlaşmada, BAB'dan AB'nin gelişmesinin ayrılmaz bir parçası olarak söz edilmiş ve AB'nin savunma ile ilgili karar ve faaliyetlerini uygulaması ve geliştirmesi istenmiştir. Genel olarak Antlaşma, "zaman içinde ortak savunma şeklini alabilecek bir savunma politikası hazırlanması dahil olmak üzere¹⁹⁵", ODGP geliştirilmesi üzerinde fikir birliğini kapsamaktadır.

Fransa'da AB Antlaşması'nın onayı konusunda ortaya çıkan hukuksal sorunlar ve anayasa değişiklikleri için bkz. Haluk Günoğur, **Avrupa Topluluğu Hukuku**, 2. B., Ankara, Tarhan Basımevi, 1993, s. 84-87.

¹⁹¹ Bu konudaki kararlar Konseye bırakılarak ve oybirliğine bağlanarak konfederal eğilimler öne çıkarılmıştır. Antlaşmanın niteliği konusundaki görüş için bkz. Beril Dedeoğlu, a.g.e., s. 148.

¹⁹² Birinci sütun, "ekonomik ve parasal birlik"tir. Diğer sütun ise, "adalet ve içişlerinde işbirliği"dir.

¹⁹³ "*concerted and convergent action*" deyimini AB Antlaşması'nın 16. maddesinde geçmektedir.

¹⁹⁴ Timothy Bainbridge, a.g.e., s. 62.

¹⁹⁵ Maastricht Antlaşması, madde J.7.

AB Antlaşması'nın 5. Başlık'ı, Batı Avrupa devletleri arasında bütünleşecek ulusal dış politika ve savunma politikasının ilke ve uygulamasıyla ilgili yıllardır süren kararsızlığa son vermiştir¹⁹⁶. Antlaşma, ilk kez AB içinde askerî konuların tartışılmasına izin vererek, AB'ye bir güvenlik ve savunma boyutu eklemiştir.

Maastricht Antlaşması gelecekteki savunma düzenlemelerinin ne biçimde olacağı hususunda bir açıklığa sahip değildir. Antlaşmadaki "zaman içinde ortak savunma şeklini alabilecek bir savunma politikasının düzenlenmesi"¹⁹⁷ deyimi belirsizliği artırmaktadır. Bir yandan, BAB, AB'nin "ayrılmaz bir parçası" haline getirilmiş ve savunma yönü bulunan AB kararlarının ve eylemlerinin yürütülmesi görevini üstlenmiş¹⁹⁸; diğer yandan, ODGP'nin, belli üye devletlerin güvenlik ve savunma politikasının özgün niteliğine zarar vermeyeceği ve NATO Antlaşması altında belli üye devletlerin yükümlülüklerine saygı göstereceği ve bu çerçevede içinde oluşturulan ortak güvenlik ve savunma politikasına uygun olacağı belirtilmiştir¹⁹⁹.

Antlaşmanın BAB'a, Avrupa bütünleşme sürecinde önemli bir rol vermesi, üye devletlerin AB'nin doğrudan savunma sorumluluğuna sahip olmaması konusunda görüş birliğine varmış olmalarından kaynaklanmıştır. BAB'ın yeni rolü, NATO'yu

¹⁹⁶ Anthony Forster and William Wallace, a.g.m., s. 412.

Güvenlik ve savunma alanı, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Atlantik çerçevesi içinde yer alan Batı Avrupalıları birbirlerine yakınlaştırma çabaları içinde ekonomi ve teknoloji gibi AB'nin işbirliği yaptığı ve bütünleşmeye gittiği sektörlerden ayrılmaktadır. Atlantik İttifakı, Avrupa bütünleşmesi sürecini ulus-devletlerin en kıskanç davrandıkları güvenlik ve savunma alanlarının yükünden kurtarmıştır. Ancak, Atlantik İttifakı, aynı devletlerin savunma alanında işbirliğine gitmelerini engellemiştir.

¹⁹⁷ Maastricht Antlaşması, madde J.7/1.

¹⁹⁸ Maastricht Antlaşması, madde J.7/2.

¹⁹⁹ Maastricht Antlaşması, madde J.7/4.

zayıflatabilecek herhangi bir şeyden korkan ülkelerle (İngiltere, Hollanda, Portekiz ve Danimarka) AB çerçevesi içinde savunma politikaları sorumluluğunun başlamasını isteyen ülkeler (Fransa, Almanya, Belçika ve İspanya) arasındaki bir anlaşma sonucu ortaya konmuştur²⁰⁰.

AB'nin BAB'dan "Birliğin savunma yönü olan eylemlerin geliştirilmesi ve uygulanmasını²⁰¹" talep etmesi, BAB'ın savunma alanında kendi politikalarını ve önceliklerini geliştirmesini engellememektedir. BAB özerk bir kurum olarak kalmıştır. İkinci Körfez Savaşı ve Yugoslavya krizinde görülen AB ve BAB arasındaki *de facto* ilişki, Maastricht Antlaşması ile *de jure* özellik kazanmıştır²⁰².

C) MAASTRICHT ANTLAŞMASI SONRASINDA ORTAK GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASI UYGULAMALARI

Maastricht Antlaşması, BAB'ı AB gelişiminin ayrılmaz bir parçası haline getirerek, dış politika ile savunma politikası arasında daha güçlü bir uyum sağlamayı gözetmiştir. Bu çerçevede BAB, AB'nin savunma boyutu taşıyan karar ve eylemlerini yürütmekle açıkça sorumlu kılınmıştır²⁰³. Söz konusu uyumu kolaylaştırmak amacıyla BAB Sekreterliği Londra'dan Brüksel'e taşınmış, Başkanlık süresi bir yıldan altı aya indirilmiş ve AB Konseyi Başkanlığı ile eşzamanlı olması

²⁰⁰ Matthias Jopp, a.g.m., s. 154.

²⁰¹ Maastricht Antlaşması, madde J.7/2.

²⁰² Matthias Jopp, a.g.m., s. 154-155.

²⁰³ Maastricht Antlaşması, madde J.7/2.

sağlanmıştır. Kısacası AB, güvenlik politikasını birbirine bağlı kurumlar sistemi üzerine oturtmuştur. Bu sayede Avrupa güvenliği ile ilgili sorunların üstesinden daha kolay gelinebileceği varsayılmıştır. Bu olumlu gelişmelere karşın eski Yugoslavya'da süren savaş, AB'nin bir Avrupa savunma kurumu olarak yetersizliğini göstermiş, kurumlar arasında hiyerarşinin belirlenmemiş olmasından kaynaklanan sorunlar etkili bir politikanın izlenmesine olanak tanımamıştır.

1. Batı Avrupa Birliği'nin Değişen Kimliği

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Varşova Paketi'nin yok olmasıyla varlık nedenlerini sorgulamaya başlayan NATO'nun yerine, Avrupa ülkelerinde BAB'ın güçlenmesi beklentileri oluşmuştur. Bu olgu, ABD'nin Avrupa'dan dışlanması sonucunu getirebilecekti. Çünkü, AT, BAB'ı desteklemeye başlamış ve ilişkilerini sıklaştırmıştır²⁰⁴.

Maastricht Avrupa Konseyi toplantısıyla aynı zamana rastlayan BAB üye devletler toplantısında AB üyelerini BAB'a ortak üye olmaya davet eden bir bildiri yayınlanmıştır²⁰⁵. Ayrıca BAB, Maastricht Antlaşması'nda kendisine yüklenen sorumlulukları yerine getirmeye hazır olduğunu bildirmiştir²⁰⁶.

²⁰⁴ Haluk Günuğur, "NATO Yapay Solunumla Yaşıyor", İstanbul Ticaret Gazetesi, 15 Kasım 1991.

²⁰⁵ NATO El Kitabı, s. 183

²⁰⁶ Maastricht Declarations, 10 December 1991. Metin için bkz. <<http://www.wcu.int>> (20 nisan 2000).

19 Haziran 1992'de "Petersberg görevleri" olarak adlandırılan bildiri, BAB bünyesinde kabul edilmiştir. Buna göre, BAB'ın AB'nin savunma ayağı olması, ancak bu açılımın NATO bağlantısı içinde gerçekleştirilmesi karara bağlanmıştır.

1994 Budapeşte Bildirisi'nde AGİT, Avrupa güvenlik mimarisinin çatışmalara izin vermeyecek biçimde düzenlenecek bir "güvenlik ortaklığı" biçiminde tanımlanmıştır²⁰⁷. Bildiride BAB üyeleri, AGİK ve BM Güvenlik Konseyi ile işbirliği içinde, çatışma önleme ve barışı koruma çabalarını destekleyeceklerini taahhüt etmişlerdir. BAB'ın işlevsel rolünü güçlendirme çabalarının bir parçası olarak, bir BAB Planlama Hücresi (*Planning Cell*) oluşturulmasına ve üye devletlerden BAB'ın kullanımına sunulmak üzere silahlı kuvvetler talep edilmesine karar verilmiştir. Bildiride ayrıca BAB'ın genişletilmesi ve AB ve NATO üyesi olan diğer Avrupa devletlerinin gelecekteki üye, gözlemci ya da ortak üye olarak hak ve yükümlülükleri konuları da ele alınmıştır²⁰⁸. Bunlardan başka, söz konusu toplantıda Bağımsız Avrupa Program Grubu (IEPG) ve *Eurogroup*'un, Batı Avrupa Silahlanma Ajansı olmasına karar verilmiştir²⁰⁹.

Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle işbirliğinin bir parçası olarak, BAB Bakanlar Konseyi, sekiz ülkenin -Bulgaristan, Romanya, Çekoslovakya, Macaristan, Polonya, Estonya, Litvanya ve Letonya- dışişleri ve savunma bakanlarını bir "danışma

²⁰⁷ Mesut Hakkı Çaşın ve Beril Dedeoğlu, a.g.m., s. 170-171.

²⁰⁸ NATO El Kitabı, s. 188.

²⁰⁹ A. Forster and W. Wallace, a.g.m., s. 429.

forumu" kurmaya davet etmiştir. Bu forum 14 Ekim 1992'de Londra'da büyükelçiler düzeyinde ilk toplantısını yapmıştır.

20 Kasım 1992'deki Roma bakanlar toplantısında BAB üyeleri, örgütü genişletmeye karar vermişler ve Yunanistan'ı, parlamentonun onayı koşuluyla onuncu üye olmaya davet etmişlerdir. NATO üyesi olan İzlanda, Norveç ve Türkiye'ye ortak üye statüsü tanınmış, AB üyesi Danimarka ve İrlanda gözlemci olmuşlar, Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in 1 Ocak 1995'te AB'ye katılmalarından sonra parlamenter işlemlerin tamamlanmasını takiben BAB gözlemcileri olmaları kararı alınmıştır²¹⁰.

9 Mayıs 1994'te Lüksemburg'da yapılan bir toplantıda BAB Bakanlar Konseyi, "Kirchberg Bildirisi"ni²¹¹ yayınlarak Danışma Forumu üyesi olan dokuz Orta ve Doğu Avrupa ülkesine "ortaklık ülkesi" statüsü vermiştir²¹². Bu yeni statünün oluşturulması ile Danışma Forumu ortadan kaldırılmıştır. Böylece Kirchberg toplantısı üç farklı düzeyde üyelik, artı gözlemci statüsü ile bir "değişken geometri" sistemi ortaya çıkarmıştır: üyeler, ortak üyeler, ortaklık ülkeleri, gözlemciler²¹³.

²¹⁰ NATO El Kitabı, s. 58.

²¹¹ WEU Council of Ministers, Kirchberg Declaration, Luxembourg, 9 May 1994. Metin için bkz. <<http://www.weu.int>> (23 nisan 2000).

²¹² İzlanda, Norveç ve Türkiye'ye ise ortak üyelik tanınmıştır.

²¹³ NATO El Kitabı, s. 188-189.

Üyelik kategorileri şöyledir:

- tam üyeler (full members): Belçika, Fransa, Almanya, Yunanistan, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, İspanya, İngiltere.
- gözlemciler (observers): Avusturya, Danimarka, Finlandiya, İrlanda, İsveç.
- ortak üyeler (associate members): Türkiye, Norveç, İzlanda, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya.
- ortaklık ülkeleri (associate partners): Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya, Slovenya.

Zaman içerisinde BAB, tam üye olmayan ülkeleri karar alma sürecine katmak için farklı ve dışa açılan bir süreç geliştirmiştir²¹⁴. Sonuç olarak, BAB diyalog için geniş kapsamlı bir forum olarak gelişmiştir²¹⁵.

Maastricht Antlaşması'nın gözden geçirilmesi, Amsterdam Antlaşması'yla ortaya konan yenilenmiş ODGP hükümleri, AB'nin ortak güvenlik ve savunma politikasının etkinliğini artırmıştır. Amsterdam Antlaşması, AB'nin güvenliği ile ilgili olarak, "ortak bir savunma politikası"nın kademeli olarak biçimlendirilmesi dahil, tüm konuları kapsayan ortak bir güvenlik politikasıyla donatmaktadır²¹⁶. Söz konusu ortak savunma politikasına göre, AB Konseyi'nin karar vermesi sonucunda onbeş üye devletin benimsenen kararı onaylamasıyla ortak bir savunma politikası yaşama geçebilecektir. Bu politikanın AB düzeyinde belirlenmesiyle BAB'ın varlık nedenlerini yitirmesi kaçınılmaz olacaktır. Nitekim, BAB'ın AB'ye entegre olması da Amsterdam Antlaşması'nda öngörülmüştür²¹⁷.

BAB'ın ortadan kaldırılması dört önemli sorunu ortaya çıkaracaktır:

- 1-) NATO ya da AB'ye bir eylemi engelleme hakkı sorunu,
- 2-) Avrupa'daki operasyonlar için planlama görevlileri oluşturma sorunu²¹⁸,

²¹⁴ Peter Schmidt, "AGSK: Ayrılabilir ama ayrı olmayan?", *NATO Dergisi*, Bahar-Yaz 2000, s.12-15.

²¹⁵ Ancak, gelecekte gerçekleşecek BAB ile AB birleşmesinde bu ilişkiler ağı artı değerden ziyade eksi değer teşkil edecektir. AB'nin işleyişi üye olanlar ve üye olmayanlar arasında kesin bir farkın olmasını gerektirdiğinden, BAB'ın farklı sistemi uygulanmayabilecektir.

²¹⁶ *Amsterdam Antlaşması, madde 11 ve 17.*

²¹⁷ *Amsterdam Antlaşması, madde 17/1.*

²¹⁸ AB ve NATO üyesi ülkeler varlık ve yeteneklerinin yinelenmesinden kaçınmaktadırlar.

3-) NATO üyesi olmayan AB devletleri ile AB üyesi olmayan NATO devletlerinin²¹⁹ statülerini çözme sorunu,

4-) NATO içerisinde olası bir Avrupa varlığının ortaya çıkması durumu²²⁰.

2. BAB-NATO İlişkileri

NATO, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra, 1991 Roma Zirvesinde Stratejik Kavramını değiştirerek, NATO dışı ülkeler ile diyalog ve işbirliğini geliştirme çabası içine girmiş ve bu kapsamda, Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (*North Atlantic Cooperation Council –NACC*) oluşturulmuştur. Aynı zirvede, NATO'nun Avrupa ayağının güçlendirilmesi de kararlaştırılmıştır.

BAB Maastricht Bildirisi, Atlantik İttifakının Avrupa ayağını güçlendirme aracı olarak BAB'ın gelişme hedefini belirlemiş, Atlantik İttifakı içindeki üyelerinin rolünü, sorumluluklarını ve katkılarını güçlendirmiştir.

²¹⁹ NATO üyesi olmayan AB devletleri şunlardır: Avusturya, Finlandiya, İsveç ve İrlanda. AB üyesi olmayan NATO devletleri ise: ABD, Çek Cumhuriyeti, İzlanda, Kanada, Macaristan, Norveç, Polonya ve Türkiye.

²²⁰ Sözü edilen sorunlar Aralık 2000'de gerçekleştirilen NATO Savunma Bakanları Toplantısı'nda ve NATO Dışişleri Bakanları Toplantısı'nda tartışılmış, AB üyesi ülkeler, NATO varlık ve yeteneklerinden ODGP doğrultusunda yararlanma hakkı talep etmişler, ne var ki, AB üyesi olmayan ülkelerin, özellikle Türkiye'nin bu talebi reddetmesiyle sonuçsuz bir girişim olarak kalmıştır.

NATO 1992 yılında Oslo Kararları, BAB ise Petersberg Bildirisi ile BM/AGİT barışı destekleme operasyonlarına katkıda bulunabileceğini açıklamıştır. Böylece, NATO ve BAB'ın misyonuna 5. madde dışı görevler de dahil olmuştur²²¹.

21 Mayıs 1992'de BAB, Kuzey Atlantik Konseyi ile ilk resmî toplantısını NATO Karargâhında yapmıştır. Bu toplantı iki örgüt arasındaki ilişkiyi ve pratik işbirliğini geliştirme, ve aynı zamanda aralarında daha yakın ve etkin ilişkiler kurma yollarını görüşmek üzere düzenlenmiştir. BAB Genel Sekreteri'nin artık Kuzey Atlantik Konseyi'nin bakanlar düzeyindeki toplantılarına düzenli olarak katılması ve NATO Genel Sekreteri'nin de, BAB Bakanlar toplantılarına davet edilmesi kararı alınmıştır²²².

Temmuz 1992'de BAB üyeleri, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ne karşı alınan BM Güvenlik Konseyi kararlarına Adriyatik'te uyulup uyulmadığının denetimi için deniz kuvvetlerinin kullanılmasına olanak sağlamaya karar vermişlerdir. BAB tarafından karar verilen operasyonla işbirliği içinde ve eşgüdümlü olarak, 10 Temmuz 1992'de Helsinki'de toplanan Kuzey Atlantik Konseyi Bakanlar Toplantısında da benzer kararlar alınmıştır²²³. 8 Haziran 1993'te yapılan bir ortak oturumda, Kuzey Atlantik

²²¹ Anılan madde (hem NATO Antlaşması'nın hem de BAB Antlaşması'nın) iki örgütü üye devletlerinin ulusal sınırları dışındaki misyonlarda sınırlamaktaydı. Meşru savunma hakkını düzenler ve üyelerinin kolektif savunma yükümlülüklerini hükme bağlamaktadır.

²²² NATO El Kitabı, s. 188.

²²³ Soğuk Savaş'ın ardından NATO ile BAB arasında bir görev bölüşümü olacağı beklentisi doğmuştur. NATO kolektif savunma yükümlülüğü taşıyacak, BAB ise, barışı koruma ve kriz yönetimi sorumluluğunu üzerine alacaktı. BMGG'nin geliştirilmesiyle söz konusu düşünceler de değişikliğe uğramıştır. 1992'de NATO ile BAB arasında bir çekişme yaşanmış, her iki örgüt de BM'nin Adriyatik'te konulan ambargonun denetimini kendi yapmak istemiştir. Bkz. Matthias Jopp, a.g.m., s. 158.

Konseyi ve BAB Konseyi, her iki örgütün yetkisi altında ortak NATO/BAB ambargo uygulama operasyonu önerisini onaylamıştır. Adriyatik'teki ortak NATO/BAB görev gücünün başına tek bir komutan atanmıştır²²⁴.

Kasım 1992'de Adriyatik'te bulunan NATO ve BAB kuvvetleri, deniz kontrol operasyonlarının bir uzantısı olarak BM yaptırımlarının uygulanmasına destek olmaya başlamışlardır. Yürütülen operasyonlar sadece kuralları ihlâl edebilecek tarafları tespit etmekle kalmamış deniz kuvvetlerine, gerektiği zaman, gemileri durdurma, arama ve geri çevirme olanağı da vermiştir. 8 Haziran 1993'te Kuzey Atlantik Konseyi ve BAB Konseyi ortak bir oturum yapmışlar ve her iki örgütün Konseylerinin emrinde tek bir komuta ve kontrol düzenini de kapsayan "NATO/BAB birleşik operasyon kavramı"nı onaylamışlardır. Birleşik NATO/BAB Görev Kuvveti'nin operasyon kontrolü, NATO'nun Avrupa Müttefik Yüksek Komutanı (SACEUR) aracılığıyla Güney Avrupa Müttefik Deniz Kuvvetleri Komutanına (COMNAVSOUTH) verilmiştir²²⁵.

BAB'ın yetersizlikleri, BAB Bakanlar Konseyi'nin Kasım 1993'teki önerileri sunmasına neden olmuştur. Söz konusu önerilerde, BAB'ın NATO Karargahı'nı, komuta yapısını ve haberleşme sistemini kriz durumlarında kullanması gerektiği belirtilmiştir²²⁶. Bu önerinin ayrıntılarında, NATO ile danışma halinde bulunma da yer almıştır.

²²⁴ NATO El Kitabı, s. 189-190.

²²⁵ NATO El Kitabı, s. 60.

²²⁶ Luxembourg Declaration of the WEU Council of Ministers, 22 November 1993, paragraph 3.

NATO ve BAB arasında daha güçlü bir işbirliği yönünde önemli bir adım, Ocak 1994 NATO Zirvesinde İttifakın 16 üyesinin bir Avrupa güvenlik ve savunma kimliğinin geliştirilmesi ve AB'nin savunma kanadı BAB aracılığıyla İttifakın Avrupa ayağının güçlendirilmesine tam destek vermeleriyle atılmıştır. 1994 Zirve kararlarıyla NATO, vizyonunu daha da genişletmiş, Barış İçin Ortaklık, genişleme, Rusya Federasyonu ve Ukrayna ile ilişkilerin geliştirilmesine yönelik dış uyum çalışmalarını başlatmış, Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK)'ni destekleyeceğini açıklamıştır. İç uyum kapsamında ise, yeni komuta yapısı ve Birleşik Müşterek Görev Gücü (BMGG) çalışmalarını başlatmıştır.

Yeteneklerin gereksiz yere yinelenmesini (*duplication*) önlemek için NATO, Kuzey Atlantik Konseyi görüşmelerine dayanarak, kendi varlıklarının tümünün Avrupalı müttefikler tarafından ODGP'nin uygulanması için girişilecek BAB operasyonlarında kullanmasını kabul etmiştir. Nitekim, 1994 Brüksel Zirvesinde, AGSK ortaya atılarak NATO liderleri AGSK'nın geliştirilmesine ve BAB'ın güçlendirilmesine tam destek vermişler ve devlet ve hükümet başkanları, BMGG kavramını olası operasyonları kolaylaştırma aracı olarak onaylamıştır. Bu kavram NATO ya da BAB tarafından Avrupa güvenliğini etkileyen, ancak NATO'nun kendini ilgilendirmeyen durumlarda kullanılabilir, ayrılabilir ama ayrı olmayan askeri yetenekleri kapsamıştır²²⁷. NATO, Kuzey Atlantik Konseyi'ndeki danışmaların temelinde NATO'nun kollektif varlıklarını BAB operasyonlarında kullanımına hazır olduğunu

²²⁷ NATO EI Kitabı, s. 190.

duyurmuş, BMGG kavramının güçlendirerek hem NATO'nun yeni misyonları için hem de BAB ve AGSK için kullanıma sunma kararı almıştır²²⁸.

1991-1995 döneminde NATO, gerek 5. madde, gerekse 5 madde dışı görevleri açısından Avrupa'da neredeyse rakipsiz bir konuma sahip olmuştur. AB'nin güvenlik ve savunma politikası, henüz gelişmemiş ve güvenlik açısından BAB'a bağlı kalmıştır. BAB ise, daha çok barışı destekleme görevlerine yönelmiş ve sınırlı olanak ve yeteneklere sahip bir örgüt olmuştur.

1990 yılından beri ABD'nin daha güçlü bir Avrupa güvenlik ve savunma kimliğini desteklediği NATO belgelerinde görülmektedir²²⁹. 1994 NATO Brüksel Zirvesinde ve 1996 NATO Berlin Zirvesinde ABD, Avrupalıların askeri kapasitesini güçlendirmek üzere Avrupalılar tarafından yürütülen operasyonlar için askeri alanda yardımcı olma yönündeki iradesini açıklamıştır. BMGG ile ilgili Berlin anlaşmasında, BAB yönetimli askeri görevlerde NATO olanak ve yeteneklerinin kullanılabilmesi yönünde karar alınmıştır. Bu, şu anlama gelmektedir: BAB siyasi-askeri liderliğe sahip olacak, ancak operasyonlar NATO içindeki kuvvet ve personel tarafından ve bunlara ek olarak BAB üyesi olup da NATO üyesi olmayan ulusların katkılarıyla gerçekleşecektir.

²²⁸ <<http://www.weu.int/eng/info/nato.htm>> (14 Nisan 2000).

²²⁹ Kuzey Atlantik Konseyi, Londra Bildirisi (5-6 Temmuz 1990), 3. paragraf; İttifak Stratejik Konsepti (8 Kasım 1991), 3. paragraf; Kopenhag NATO Konseyi Sonuç Bildirisi (6-7 Haziran 1991), 1-3. paragraflar; Oslo NATO Konseyi Sonuç Bildirisi (4 Haziran 1992), 7-8. paragraflar; Brüksel NATO Konseyi (10-11 Ocak 1994), M-1(94)3, 1,3,4,5,6 ve 9. paragraflar; Berlin NATO Konseyi (3 Haziran 1996), M-NAC-1(96)63, 2,5,7 ve 8. paragraflar; ve Madrid Bildirisi, <<http://www.nato.int/docu/topics/1999/home.htm>>(20 Nisan 2000).

ABD, çıkarının olmadığı bir eylemde Amerikan katılımını arzu etmemektedir. Avrupalılar da, bağımsız AB operasyonları üzerinde bir ABD vetosu istememektedirler. Teknik olarak, Avrupalıların, ABD ve NATO'nun rolünü sınırlayıp inisiyatif alması mümkündür. 1996 Berlin zirvesinde NATO, ABD'nin katılmak istemediği operasyonlarda Avrupalılara NATO varlıklarını kullanabileceklerini karara bağlamıştı²³⁰. NATO varlıkları terimi, NATO askeri personeline hizmet veren 13 000 kişiyi, hava savunma ünitelerini, Erken Uyarı ve Denetim Uçaklarını (*AWACs*) belirtmektedir.

BAB, Mayıs 1997'de Paris'te, Avrupalı müttefiklerin (Türkiye, Norveç, İzlanda) sadece BAB yönetiminde NATO varlıklarının kullanıldığı operasyonlara değil, tüm operasyonların planlanması ve hazırlanmasına da katılmalarını kolaylaştıracak kararlar almıştır.

Mayıs 1998'de NATO, Kosova'daki planlama çalışmasını gözlemlemek üzere BAB'ın askeri temsilcisinin katılmasına izin vermiştir²³¹.

Nisan 1999'da Washington'daki NATO Zirvesinde, 1996 yılında Berlin'de alınan kararlar somutlaştırılmıştır. Buna göre, NATO varlıklarının ve yeteneklerinin kullanıldığı BAB yönetimindeki operasyonlar için BAB'ın siyasal denetimi ve stratejik yönü belirlenmiştir. Ayrıca, 2000 yılında ilk ortak BAB/NATO kriz yönetimi tatbikatının planlaması yapılmıştır. Washington Zirvesinde NATO,

²³⁰ Final Communiqué, Ministerial Meeting of the NAC, Berlin, 3 June 1996, paragraph 7.

²³¹ <<http://www.weu.int/eng/info/nato.htm>> (14 Nisan 2000).

doğrudan AB ile ilişki kurulması için var olan BAB-NATO mekanizmalarını geliştirme konusundaki istekliliğini vurgulamıştır. NATO, bundan başka, İttifakın askeri olarak yer almayacağı operasyonlarda AB'nin örgütün kolektif varlık ve yeteneklerini kullanabilmesi için gerekli düzenlemelerin benimsenmesine ve tanımlanmasına hazır olduğunu duyurmuştur²³².

3. Bosna-Hersek Krizi

Yugoslavya; Sırbistan, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Slovenya, Makedonya ve Karadağ Cumhuriyetlerinden oluşan federal bir devlettir. 4 Mayıs 1980'de Mareşal Tito'nun ölümünden sonra, federal devletler arasındaki bağ ve ilişkiler bozulmaya, dolayısıyla da Eski Yugoslavya'da iç sorunlar kendini göstermeye başladı. 1990 yılında Slovenya ve Hırvatistan bağımsızlıklarını ilan ettiler²³³. Ancak, Slovenya ve Hırvatistan, Federal Hükümetle anlaşamayınca, Yugoslavya ordusu Slovenya'ya girdi ve Eski Yugoslavya'da iç savaş başladı²³⁴. 8 Eylül 1991'de ise, Makedonya da bağımsızlığını ilan etti.

²³² <<http://www.weu.int/eng/info/nato.htm>> (14 Nisan 2000).

²³³ Almanya, AT üyelerinin karara varmalarını beklemeden 23 Aralık 1991'de Slovenya ve Hırvatistan cumhuriyetlerini tanımıştır. AT ise bu iki cumhuriyeti 15 Ocak 1992'de resmen tanımıştır. AT, Bosna-Hersek ile Makedonya'yı tanımamıştır. Buna gerekçe olarak da, Bosna-Hersek'in AT koşullarına tam olarak uymadığı, Makedonya'nın da bazı koşulları yerine getirmesi gerektiği gösterilmiştir. Bkz. Rifat Uçarol, a.g.e., s. 810-812.

²³⁴ Sırbistan ve Hırvatistan arasında çarpışmaların şiddetlenmesi üzerine, AT olayı yatıştırmak için harekete geçmiş ve Temmuz 1991'de her iki tarafa silah ambargosu koymuştur. Ayrıca, İngiliz devlet adamı Lord Carrington'u arabulucu olarak görevlendirmiştir. Ancak bu çabalar olayları yatıştıramamıştır. Yugoslavya'da iç savaşın şiddetlenmesi üzerine 25 Eylül 1991'de BM Güvenlik Konseyi, Yugoslavya federe devletlerine silah ambargosu konmasına karar vermiştir.

Bu gelişmeler karşısında 27 Kasım 1991'de de Bosna-Hersek, ülkesinin bütünlüğünü korumak amacıyla bağımsızlığını ilan etmiştir. 20 Aralık 1991'de, Bosna-Hersek'te çoğunluğu oluşturan Hırvatlar ve Müslümanlar, bağımsız bir devlet olarak tanınmak istemişlerdir²³⁵. Buna karşılık olarak da Bosna-Hersek'te yaşayan Sırlar, 9 Ocak 1992'de kendi cumhuriyetlerini ve bağımsızlıklarını ilan etmişler, böylece, Bosna-Hersek'te sorunlar ve gerginlik artmıştır.

Bosna-Hersek'teki Müslüman ve Hırvatlar 28 Şubat-1 Mart 1992'de bağımsızlık için halk oylaması yapmışlar, Sırlar bu oylamaya katılmamışlardır. 26 Mart 1992'de de bölgede iç savaş başlamış, AT, 6 Nisan 1992'de Bosna-Hersek'i bağımsız bir cumhuriyet olarak tanımış ve Bosna-Hersek'teki savaş bu tarihlerden sonra şiddetlenmiştir²³⁶.

a. Avrupa Birliği'nin Etkisizliği

Eski Yugoslavya'daki çatışmalar ve Sovyetler Birliği'nde patlayan anlaşmazlıklar AB Antlaşmasında ODGP için yer alan düzenlemelerin yetersiz kaldığını göstermiştir. 1992-1994 yılları arasında Onikilerin eski Yugoslavya'daki hareketsizliği ve Avrupa'da güvenliği tehdit eden oluşumlara yeknesak bir tepki göstermemeleri, karşı karşıya oldukları büyük misyonlar ve ODGP olanakları

²³⁵ Milliyet, 22 Aralık 1991.

²³⁶ Bosna-Hersek Krizi ile ilgili, bu tarihten sonraki gelişmeler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Tanıl Bora, **Bosna-Hersek: Yeni Dünya Düzeni'nin Av Sahası: Bölgeler, Sorunlar**, İstanbul, Birikim Yayınları, 1994.

arasındaki büyük açığı ortaya çıkarmıştır. Beklentiler ile yetenekler arasındaki farklılık Avrupa Birliği'nde kendini hissettirmiştir.

Yugoslavya krizi ortaya çıktığında, Batı Avrupalılar ABD'nin liderliğini sağlamak isterken, ABD, bu krizin bölgesel bir sorun olduğu ve Batı Avrupalıların sorumluluk alması gerektiğini ileri sürmekteydi. ABD, NATO'nun Roma Zirvesi'nde örgütün rolünün artırılmasına rağmen, BAB, sekiz Orta ve Doğu Avrupa ülkesi ile bir "danışma forumu" olarak belirmiş ve BAB, Rusya ve Bağımsız Devletler Topluluğu'nu da kapsayan Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'ne rakip olarak algılanmıştır. Yugoslavya krizi süresince AB, Bosna'ya müdahalede yetersiz kalmıştır²³⁷.

AB ülkeleri krizin başından itibaren ortak tavır sergileyememişlerdir. Üye ülkeler, farklı jeopolitik görüşlere sahip olduklarından, kendi aralarında müdahale yapılıp yapılamayacağı, eğer yapılacaksa bu müdahalenin niteliği konusunda bir anlaşmaya varamamışlardır²³⁸. Kriz, Slovenya ve Hırvatistan'ın tanınmasından yana olan Almanya ve Avusturya ile, bu oldu bittiye karşı çıkan Fransa arasında ayrılıklara yol açmıştır. İngiltere ve Fransa, Almanya'nın etki alanını genişletmesine karşı Sırpları bir müttefik olarak yanlarında tutmayı düşünmüşlerdir²³⁹.

²³⁷ A. Forster and W. Wallace, a.g.m., s. 429-430.

²³⁸ Oral Sander, *Siyasi Tarih (1918-1994)*, Ankara, İmge Kitabevi, 1994, s. 447.

²³⁹ Süleyman Gündüz ve Hacer Ü. Gündüz, "ABD-AB-Bosna-Hersek Ekseninde Cenevre Metni ve NATO Operasyonu", *Türkiye Günlüğü*, Eylül-Ekim 1995, S. 36, s. 90.

Bosna-Hersek krizinde AB ülkelerinin aralarında tutarlı politikalar izlememeleri, Avrupa Birliği'nin ABD'den bağımsız olarak ve birlikte hareket etmek üzere oluşturacakları bir savunma gücü meydana getirme irade ve becerisine sahip olmadığını göstermiştir. Kısacası, Bosna-Hersek krizinin ABD önderliğindeki NATO operasyonları ile sona ermesi, AB'nin çatışmaları önlemede etkili olamaması, ortak bir güvenlik ve savunma politikası oluşturmadaki eksikliğinden kaynaklanmıştır.

b. Birleşik Müşterek Görev Gücü

NATO devlet ve hükümet başkanları, Avrupa Birliği'nin doğuşunu memnuniyetle karşılamışlar, Kuzey Atlantik Konseyi'ndeki danışmaları temel alarak İttifakın toplu varlıklarını, ODGP doğrultusunda Avrupalı müttefikleri tarafından yürütülen BAB operasyonları için kullanıma sunmaya hazır olduklarını bildirmişlerdir. Bu bağlamda, devlet ve hükümet başkanları, BAB ile işbirliğinin genişletilmesi sürecinin bir parçası olarak ve NATO yapılarını ve yöntemlerini geliştirmek ve yeni görevlere göre uyarlamak amacıyla, Birleşik Müşterek Görev Gücü (BMGG) kavramını onaylamışlar ve NATO askeri organlarını bu yeni kavramı geliştirmek ve gerekli yetenekleri ortaya koymakla görevlendirmişlerdir²⁴⁰.

10-11 Ocak 1994'te Brüksel'deki NATO Karargâhında yapılan Kuzey Atlantik Konseyi toplantısına katılan devlet ve hükümet başkanlarının zirve bildirisinin 9. paragrafında BMGG kavramı, İttifak üyesi olmayan devletlerin de katılımıyla yürütülecek olası operasyonu kolaylaştırıcı bir araç olarak nitelendirilmiştir.

²⁴⁰ NATO El Kitabı, s. 70-71.

10 ve 11 Ocak 1994 tarihlerindeki NATO Zirvesi sonuçları aşağıdaki üç nedenden ötürü çok önemlidir:

- 1-) Bir Avrupa savunma kimliği geliştirilmesine tam destek verilmesi,
- 2-) NATO Konseyinin, NATO varlıklarının BAB tarafından da kullanılabileceğini kabul etmesi,
- 3-) BMGG kavramının geliştirilmesine karar verilerek²⁴¹, BMGG'nin, BAB ve NATO arasındaki işbirliğini güçlendiren ve birleşik operasyonları kolaylaştıran bir araç işlevi görmesi²⁴².

BMGG, NATO Antlaşmasının 5. madde hükmü içeriğini aşan operasyonlarda NATO'nun yeteneğini arttırmayı hedeflemiştir. Haziran 1996'da NATO'nun Berlin'deki dışişleri bakanları toplantısında BMGG, BAB'a da tahsis edilmesine ve böylelikle ABD olmadan da NATO'nun operasyonel yeteneklerini kullanarak BAB'ın askeri operasyonlar yapabilmesinin sağlanması kararı alınmıştır²⁴³. Berlin anlaşmasına göre, BAB, Kuzey Atlantik Konseyinin iznine bağlı olarak BMGG'yi kullanabilecekti. Sonuç olarak, bir BAB eylemi ABD'nin yer almak istememesine ve Avrupalıların yürütmek istediği operasyonlara karşı çıkmamasına bağlıydı. AB'ye göre temel sorun, BAB'ı kriz yönetimi operasyonlarında kullanmak istediğinde NATO üyesi olmayan AB devletlerini buna ikna etmektir. Bu durum, İrlanda, İsveç, Finlandiya, Avusturya ile ilgilidir. Bunun yanı sıra, Danimarka'nın statüsü de sorun yaratacaktı. Danimarka NATO üyesi idi, ancak BAB'a tam üye değildi. Söz konusu

²⁴¹ Declaration of the Heads of State and Government at the North Atlantic Council meeting, Brussels, 10-11 January 1994, Atlantic Document no. 83, paragraph 6 and 9.

²⁴² Matthias Jopp, a.g.m., s. 158-159.

²⁴³ Final Communiqué, Ministerial Meeting of the North Atlantic Council in Berlin, 3 June 1996.

ülkelerin bu gibi girişimlerle ilgili AB tartışmalarına katılımları Amsterdam Antlaşması'nda garanti altına alınmıştır²⁴⁴.

Fransa, BMGG kavramını BAB'a NATO varlıklarını kullanarak AB Konseyi'nin siyasal otoritesi altında barışı koruma ve kriz yönetimi görevlerini yerine getirme olanağı sağlaması biçiminde değerlendirmekteydi²⁴⁵. Diğer bir deyişle, AB için bir savunma ve güvenlik boyutunun geliştirilmesi ile NATO içinde bir Avrupa ayağı oluşturma çabaları arasında bir bağ görmektedir. ABD ise, NATO içindeki AGSK ile AB güvenlik ve savunma boyutunun geliştirilmesini iki ayrı konu olarak değerlendirmekte, BAB'ın AB ile olan ilişkisiyle, bu ilişkinin NATO'yla olan ilişkisini birbirinden ayırmaktaydı. Fransa, güvenlik konuları üzerinde AB ile NATO arasında doğrudan bir dialog istememekteydi; çünkü, böyle bir dialogun AB politikalarına ABD müdahalesine yol açmasından kaygı duymaktaydı²⁴⁶.

BMGG kavramının altında, var olan yapılar ile Avrupalı müttefiklere yeni olanaklar sağlama düşüncesi yatmaktadır. Yeniden olanaklar yaratmaktansa, İttifakta var olan olanak ve yeteneklerden yararlanarak, Avrupalıları bağımsız bir biçimde askeri operasyonlar yapabilecek düzeye getirecek olan "ayrılabilir ama ayrı olmayan" olanaklar kavramı ile Avrupalılar kendilerini siyasal açıdan Amerikan olanak ve yeteneklerine bağımlılıklarını sürdürecekler, ABD'nin keyfi davranışlarına maruz

²⁴⁴ Amsterdam Antlaşması, madde 17/3.

²⁴⁵ A.-M. Le Gloannec, "Europe by Other Means?", *International Affairs*, 1997, I. 73/1, s. 88.

²⁴⁶ Helene Sjursen, "Missed opportunity or Eternal Fantasy?: The Idea of a European Security and Defence Policy", *A Common Foreign Policy for Europe?*, eds. J. Peterson and H. Sjursen, London and New York, Routledge, 1998, s. 103.

kalabileceklerdir. ABD, 1995 yılının yazında Fransa'nın 1000 Fransız ve İngiliz askerinin Split ve Gorazde'ye taşınması için Amerikan CH-53 ağır yük helikopteri talebini reddetmiştir. Böyle bir operasyonun Amerikan kamuoyuna Nisan 1975'te Saygon'daki Amerikan Elçiliğinin tahliyesini hatırlatacağını ve bunun ABD Yönetimi tarafından 1996 Başkanlık seçimlerinin öncesinde istemediği gerekçe gösterilmiştir²⁴⁷.

4. Avrupa Birliği - Batı Avrupa Birliği İlişkilerindeki Yakınlaşma

Maastricht'teki zirvede BAB üyeleri, "NATO ve AB ile İlişkilerde BAB'ın Rolü" başlıklı bir bildiri yayınlamışlardır. Söz konusu bildiri, daha önce 4 Ekim 1991'deki İngiltere-İtalya ortak bildirisi ile 14 Ekim 1991'de Fransa ile Almanya'nın "Ortak Avrupa Ordusu (Eurocorps)" projeleriyle destek bulmuş bir girişimdir.

BAB Maastricht Bildirisi, 1991-1997 yılları arasındaki dönemde BAB'ın AB ile olan ilişkilerinin temelini oluşturmaktadır. Bildirideki "AB'nin savunma konularındaki taleplerinin BAB tarafından yerine getirileceği" deyişi çok önemli bir gelişmeyi göstermektedir. Bildiride ayrıca, BAB ve AB arasındaki ilişkilerin sıklaştırılması doğrultusunda bir dizi öneri yer almıştır. Bu öneriler arasında: İlgili BAB ve AB çalışma grupları arasında eşgüdümlemiş toplantıların düzenlenmesi; iki sekreterlik arasında ilgili belgelerin değişimi ve iki örgütün ilgili toplantılarında sekreterlerinin bulunması için düzenlemelerin oluşturulması; BAB faaliyetleri üzerinde

²⁴⁷ Franz-Joseph Meiers, "Avrupa'nın Güvenlik ve Savunma Politikası," *Avrasya Dosyası*, Kış 1999, C. 5, S. 4, s. 236-247.

Komisyonun bilgilendirilmesi ve Komisyona danışmalarda bulunabilmesi amacıyla düzenlemeler yapılması; AB Başkanlığı süresiyle uyumlu olarak, BAB Başkanlığının süresi on iki aydan altı aya indirilmesi yer almıştır. Ayrıca, Maastricht Antlaşmasına uygun olarak BAB'a tam ve ortak üye sıfatıyla davet edilen ülkelerin söz konusu statülerine ilişkin ilkeler açıklanmış; BAB'a tam üye olmak için AB üyesi olmayı şart koştur²⁴⁸.

19 Haziran 1992'de BAB üyesi ülkelerin dışişleri ve savunma bakanları BAB'ın rolünü daha da kuvvetlendirmek amacıyla Bonn yakınlarında toplanarak Petersberg Bildirisi'ni yayınlamışlardır. Bu bildiri, Maastricht kararlarına dayanarak örgütün gelecekteki gelişmesiyle ilgili temel ilkeleri belirlemektedir.

AB'nin ulaşmayı planladığı bütünleşmiş Avrupa içerisinde yürütülecek güvenlikle ilgili faaliyetler, 19 Haziran 1992'de Petersberg Bildirisi şu şekilde, belirtilmiştir:

1-) BAB ülkeleri, konvansiyonel kuvvetlerinden bazılarını BAB komutası altına vereceklerdir.

2-) BAB'a karşı sorumlu kuvvetler, BM Şartına uygun olarak BAB Konseyi'nin alacağı kararla aşağıdaki konularda kullanılacaktır:

- a. insani yardım ve kurtarma,
- b. barışı koruma,
- c. kriz yönetimi
- d. barışın yeniden tesisi.

²⁴⁸ AB üyesi olan Yunanistan yapılan daveti kabul ederek 6 Mart 1995 tarihinden itibaren BAB'a tam üye olmuştur.

3-) BAB'ın yürüteceği görevlerde, tahsis edilebilecek kuvvetlerin belirlenmesi ve olasılık planları ile komuta-kontrol ve haberleşme konularında öneriler hazırlamak üzere Brüksel'de bir "planlama hücresi (*planning cell*)" kurulacaktır.

AB Konseyi, Ocak 1993'te BAB'a özel temsilci atamış ve askeri uzmanların katılımıyla Konsey haftada bir elçiler düzeyinde toplanmaya başlamıştır. Planlama Hücresi, Nisan 1993'te Brüksel'de faaliyete geçmiştir. Yılda iki kez toplanan genelkurmay başkanlarıyla BAB'daki askeri delegeler aracılığıyla bağlantısı sağlanmış ve İspanya'nın Torrejon kentinde uydudan alınan görüntülerin yorumlanmasında uzmanların eğitilmesi için bir BAB Uydu Merkezi kurulmuştur.

Bosna-Hersek'in Mostar kentindeki BAB operasyonu, Maastricht Antlaşması'nın J.7 maddesi (Amsterdam Antlaşması, madde 17) koşullarının nasıl işletilebileceğine iyi bir örnektir. AB'nin talep etmesiyle BAB, Mostar'da kamu düzeni ve güvenliği yeniden sağlanmasına yardımcı olması için bir polis birimi oluşturmuştur. Bu polis birimi BAB ülkelerinden doğrudan AB yöneticisine (Hans Koschnick) karşı sorumlu olan polislerden oluşturulmuştur. Ağustos 1991'de, hükümetlerarası konferans devam ederken, Fransa-Almanya girişimi temelinde 12 AT üyesi ülkenin dışişleri bakanı Avrupa Siyasî İşbirliği çerçevesi içinde toplanmış, BAB'ın Doğu Hırvatistan'da bir karşıt kuvvet oluşturma olanaklarını tartışmışlardır. BAB, daha sonra yapılan öneriler üzerinde Onikiler arasında herhangi bir anlaşma olmadığından, değişik ve yeni seçenekler geliştirmiştir. Özellikle İngiltere, BAB'ın inisiyatif almasında isteksiz davranmıştır. Almanya ise, askerî açıdan yeterli katkı yapamayacağını düşünmüştür.

Ruanda krizinde AB Konseyi, BAB'ın üye devletlerin çabalarını desteklemesi ve kriz yönetimi önlemlerine katkıda bulunmasına karar vermiştir. Planlama Hücresi, eşgüdüm ve temas noktası olarak görevlendirilmişti. Ne var ki, bu üye devletler, Ruanda'daki Turkuaz Operasyonuna Brüksel'deki Planlama Hücresi'nden ziyade Paris'le doğrudan temas kurarak destek vermişlerdir. Yugoslavya krizinde ise, BAB barışı koruma görevi için, insan konvoylarının korunması ve güvenli bölgeler oluşturma olasılıkları üzerine planlar geliştirmiştir. Ancak yine de, üye devletler, BAB'ın doğrudan operasyonlarla ilgilenmesini istememişler ve söz konusu planları BM'ye bırakmayı tercih etmişlerdir. BAB'ın Adriyatik Denizi'ndeki ve Tuna Nehri üzerindeki operasyonları daha somut işlevlerdir. Adriyatik'te, BAB önce bağımsız olarak hareket etmiş, sonra NATO ile işbirliği içerisinde operasyonlarını yürütmüştür. BAB, Adriyatik'te 2. Körfez Savaşı'ndan olduğu gibi, ambargo denetimi ve mayın temizleme görevlerini yürütmüştür. BM Güvenlik Konseyi, Adriyatik'te ambargo denetiminin güçlendirilmesi doğrultusunda karar verince, NATO ve BAB arasında ortak bir komutanlık oluşturulmuştur. BAB, NATO'nun komuta olanaklarından yararlanmıştır²⁴⁹.

5 Nisan 1993'te BAB Bakanlar Konseyi, Bulgaristan, Romanya ve Macaristan'ın BM'nin Tuna ambargosunu destekleme çabalarına yardımcı olmayı kararlaştırmıştır. Bu yardım diğer örgütlerle ve özellikle AB ve AGİK ile eşgüdümlü olarak polis ve gümrük operasyonları biçiminde gerçekleşmiştir²⁵⁰.

²⁴⁹ Matthias Jopp, a.g.m., s. 160.

²⁵⁰ NATO El Kitabı, s. 190.

Ekim 1994'te, AB üyeleri, Komisyonun BAB toplantılarına katılabileceği ve bu toplantılar hakkında bilgi edinebileceği konusunda anlaşmışlardır. Söz konusu anlaşmaya göre Komisyon, AB Başkanlığını yürüten ülke delegasyonunun bir parçası olarak bu toplantılara katılacaktır²⁵¹.

BAB dışişleri ve savunma bakanları 14 Kasım 1994'te Hollanda'nın Noordwijk kentinde dokuz yardımcı ortak ülkenin de katıldığı BAB Bakanlar Konseyi'nde bir araya gelmişlerdir. Toplantılarının sonunda yayınlanan "Noordwijk Bildirisi"nde BAB bakanları bir ortak Avrupa savunma politikası oluşturulmasıyla ilgili ön kararlarını içeren bir politika belgesini onaylayarak, bu belgenin 1996 Hükümetlerarası Konferans görüşmeleri yönünde daha kapsamlı bir Avrupa ortak savunma politikası bildirisi haline getirilmesini hedeflediklerini göstermişlerdir. Noordwijk Bildirisi, diğer konuların yanı sıra, BAB bakanlarının Kuzey Amerikalı müttefiklerle yakın ilişkiler içinde çalışmayı sürdürme isteklerini vurgulamakta ve gerek İttifakın gerekse Avrupa'nın güvenliğinin ve bu Atlantik ötesi ortaklığın esasını oluşturan ortak değer ve çıkarlar temelini bölünmezliğini belirtmektedir. Bu bildirinin ele aldığı diğer gelişme konuları arasında ortaklık ülkeleri ve ortak üyeler arasında işbirliği; BAB ve AB arasındaki işbirliği, BAB'ın AGİK'i desteklemesi ve Batı Avrupa Silah Grubu'nun (*West European Armaments Group-WEAG*) çalışmaları vardır. BAB bakanları ayrıca, özellikle eski Yugoslavya ile ilgili son gelişmeler çerçevesinde devam eden bölgesel silahlı çatışmaları sona erdirmek için

²⁵¹ Matthias Jopp, a.g.m., s. 157.

kısa ve uzun vadeli koşulları tartışmışlardır. Son olarak, BAB Bakanlar Konseyi, Portekizli büyükelçi Jose Cutileiro'yu BAB Genel Sekreteri olarak atamıştır²⁵².

Haziran 1994 –Ekim 1996 döneminde BAB, Bosna-Hersek'in Mostar bölgesi yönetiminin AB Yönetimine verilmek üzere polis kuvveti sağlamıştır.

Maastricht Antlaşması'nın BAB ile ilgili koşullarının²⁵³ ilk uygulaması 22 Kasım 1996'da gerçekleşmiştir. O tarihte AB Konseyi, AB tarafından Afrika'nın Büyük Göller bölgesindeki göçmenlere ve yurtlarından olmuş kişilere götürülen insani yardıma nasıl katkıda bulunabileceğini acilen incelemesini BAB'dan talep etmeye karar vermiştir. Bundan başka, tahliye operasyonlarının planlanmasında, Afrika'daki barışı koruma çabalarında ve mayınların temizlenmesinde de BAB-AB işbirliği gerçekleşmiştir.

1996 yılında başlayan AB Hükümetlerarası Konferansı, AB ve BAB ilişkilerinin daha sağlam esaslara bağlanması yönündeki çalışmalarla sürdürülmüş, bu kapsamda, Amsterdam Bildirisi ve 22 Temmuz 1997 tarihli BAB Bildirisinin yayımlanmasıyla sonuçlanmıştır.

²⁵² NATO El Kitabı, s. 190-191.

²⁵³ Maastricht Antlaşması, madde J.7/2.

9 Kasım 1998'de AB Konseyi, Hırvatistan'da mayın temizleme misyonunu BAB'dan istemiştir (WEUDAM)²⁵⁴.

13 Kasım 1998'de AB Konseyi, Kosova'daki durumu izlemesi için BAB Uydu Merkezi'nin katkısını talep etmiştir.

Mart 1999'da AB Konseyi, Arnavutluk'ta gelişen durumla ilgili olarak çok uluslu Alba Operasyonu'nu takiben Arnavutluk polisini eğitmek ve güçlendirmek için BAB'ın Çok Uluslu Polis Danışma Unsuru (MAPE) misyonunu²⁵⁵ AB talepli operasyon haline getirme kararı almıştır. Söz konusu karar öncesinde MAPE misyonu AB tarafından Arnavutluk'taki kamu yönetimi reformu için PHARE programını yürüten Komisyonu aracılığıyla izlenmekteydi.

Öte yandan BAB, AB ile insani yardım ve tahliye operasyonlarında, Afrika'daki barışı koruma çabalarında ve uzaya ilişkin konularda işbirliği yapmaktadır²⁵⁶. BAB'ın Maastricht Antlaşması'nın J.7 maddesi ışığında gerçekleştirdiği diğer operasyonlar; afet yardımı, insanî yardım ve kurtarma görevleri olmuştur. Örneğin AB vatandaşlarını bir kriz bölgesinden tahliye etmişlerdir²⁵⁷.

²⁵⁴ "WEU Demining Assistance Mission", <<http://www.weu.int/eng/missions.html>> (24 Ağustos 2000).

²⁵⁵ "Multinational Advisory Police Element", <<http://www.weu.int/missions.html>> (24 Ağustos 2000).

²⁵⁶ "WEU's Role", <<http://www.weu.int/eng.info.eu.htm>> (14 Nisan 2000).

²⁵⁷ Ruanda'daki Turkuaz Operasyonu.

BÖLÜM III:

AVRUPA GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASININ

DERİNLEŞTİRİLMESİ

Avrupa Birliği'nin uluslararası ilişkilerde bir siyasi aktör olma isteği gittikçe daha çok istenir olmuştur. Soğuk Savaş'ın sonuyla Avrupa'da, yani Balkanlarda ve komşu bölgelerde yeni çatışmaların ortaya çıkması ve AB'nin bu sorunlara karşı geçen yıllar içinde ağırlığını hissettirememesi, Avrupa Birliği'nin Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasını geliştirmesini gerekli kılmıştır. Aralık 1995'te Madrid'de yapılan AB Zirvesinde kabul edilen Avrupa siyasi gündemi, Avrupa Birliği'nin sonraki yıllarda karşılaşacağı dış politika görevlerini belirlemiştir. Bu görevlerden biri de, Avrupa çapında bir güvenlik sisteminin kurulması idi.

Avrupa Birliği, Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasını daha etkin kılmak için yollar aramaya başlamış, politikanın operasyonel etkinliğini arttırmak istemiştir. 1994 yılında Avrupa Parlamentosu tarafından kabul edilen bir raporda, Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası (ODGP) ve savunma politikası için tek bir yürütme yapısının olması gerektiği belirtilmiştir. Bunun için, AB'nin BAB'ı kendi içine alabileceği ve ODGP'den sorumlu bir komiserin BAB Genel Sekreteri'nin yetkileriyle donatılması gerektiğinin altı çizilmiş, ayrıca, ODGP alanının güçlendirilmesi için karar almada çoğunluk yönteminin kullanım alanının artırılması istenmiştir. Aynı raporda Avrupa Parlamentosu'nun daha önemli bir denetleyici role sahip olması da önerilmiştir.

1995 yılında hazırlanan ODGP ile ilgili başka bir raporda ise, dış ve güvenlik politikasının tüm unsurlarını ,askerî yönler de dahil, kapsayacak bir analiz merkezinin kurulması, ekonomi ve güvenlik ile ilgili konularda işbirliğinin örgütlenmesi gerektiği belirtilmiş, Avrupa Kolordusu temelinde AB'nin askerî müdahale yapabilme olanağına kavuşturulması ve eylem kararlarının nitelikli çoğunluk yöntemiyle alınması önerilmiştir²⁵⁸.

AB çerçevesinde bu girişimler, AB Antlaşmasını gözden geçirmek üzere toplanacak hükümetlerarası konferans sürecinde de devam etmiştir.

A) AMSTERDAM ANTLAŞMASI IŞIĞINDA ORTAK DIŞ POLİTİKA VE GÜVENLİK POLİTİKASI

Maastricht Antlaşması ile oluşturulan ODGP hükümleri, 2 Ekim 1997'de imzalanan ve 1 Mayıs 1999'da yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması ile gözden geçirilip yeniden düzenlenmiştir. AB Antlaşması'nın 11-28 maddeleri ODGP ile ilgili hükümlerdir. Amsterdam Antlaşması, ODGP'nin etkinliğini ve Avrupa Birliği'nin uluslararası ilişkilerdeki rolünü artırma olanağı tanımıştır.

²⁵⁸ Alex Roney, *EC/EU Fact Book*, 5. edition, Kogan Page Limited, 1998, s. 237-238.

1. Amsterdam Antlaşması'nın Hazırlanması ve 1996 Hükümetlerarası Konferans Çerçevesinde Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası

29 Mart 1996 tarihinde Torino'da başlayan Hükümetlerarası Konferans, 16 ve 17 Haziran 1997 tarihlerinde Amsterdam'da toplanan AB Zirvesi ile sonuçlanmıştır.

AB ülkeleri ortak bir savunma rolünü kurumsallaştırmanın ilk adımı olarak BAB'ı düşünmüşlerdir. Üyelerinin çoğunluğunu AB ülkelerinin oluşturduğu bu savunma örgütü, AB Antlaşmasının içeriğine sokulmuştur. Savunma harcamalarını, harcama düzeylerini ve önceliklerini bir dengeye sokacak ortak hedefler için "birbirine yaklaşma ölçütleri" (*convergence criteria*) düşüncesi AB devletlerine çekici gelmiştir²⁵⁹.

İngiltere, İtalya ve Hollanda NATO'ya tahsis ettikleri bazı kuvvetlerini BAB'a da tahsis etmişlerdi. Haziran 1995'te Almanya savunma bakanı NATO savunma bakanlarına yaptığı konuşmada hükümetlerarası konferans toplanmadan önce bir plan ortaya konmasını ve AB ile BAB arasında bir birleşme meydana getirilmesini ve AB Konseyi'ndeki karar alma mekanizmasında değişikliklere gidilmesini önermiştir²⁶⁰.

²⁵⁹ Fransız savunma uzmanı Francois Heisburg, her devletin kendi savunma bütçelerinin en az %40'ını araştırma ve geliştirmeye harcaması, nüfusun %0,3'ünden fazla olmayacak şekilde asker sayısını düşürmesi, ve mevcut ulusal düzeyin altında kişi başına düşen savunma harcamalarının azaltılmaması gerektiğini iddia etmiştir. Bkz. *The Economist*, 23 October 1999.

²⁶⁰ S.F. Goodman, *The European Union*, 3. Edition, London, Macmilan, 1996, s. 310.

1996-1997 Hükümetlerarası Konferans sürecinde AB-BAB ilişkileri ile ilgili olarak Amsterdam Antlaşması'yla somutlaşacak olan dönemde üç temel seçenek üzerinde durulmuştur:

- 1-) BAB'ın ayrı bir antlaşma temelinde hukuksal özerkliğinin korunması koşuluyla AB-BAB ilişkilerinin sıklaştırılması (İngiltere, Danimarka, İrlanda, İsveç, Norveç ve Portekiz desteklemekteydi),
- 2-) BAB'ın AB'nin velayeti altına alınması: BAB, ayrı bir örgüt olarak korunmakla birlikte, özerkliğini kaybedecek ve AB'nin velayeti altına girerek, AB tarafından alınacak kararların uygulayıcısı olacaktır (Fransa, Avusturya, Finlandiya, İspanya, İtalya ve Yunanistan desteklemekteydi),
- 3-) Bir takvim belirlenerek, BAB'ın hukuksal ve kurumsal varlığının sona erdirilmesi. Bu, BAB'ın kurucu antlaşmasının AB Antlaşmasına eklenmesiyle mümkün olacaktır. Sonuçta, savunma işlevini AB üstlenecektir (Almanya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg desteklemekteydi).

2. Amsterdam Antlaşması ve Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası

Üye devlet dışişleri bakanları, Amsterdam Antlaşması'nı 2 Ekim 1997 tarihinde imzalamışlar, Antlaşma üye devletlerin anayasal gereklerine uygun olarak onaylamalarından sonra 1 Mayıs 1999 tarihinde ,son üye devletin onaylamasından sonraki ikinci ayın ilk günü, yürürlüğe girmiştir. Hukuksal yönden Antlaşma, AB Antlaşması'nın bazı hükümlerini değiştirmiş, AB Antlaşması'nın yerini almamıştır.

6 ana başlık, 14 protokol ve 46 bildiriden oluşan Amsterdam Antlaşması'nın dört ana amacı vardır:

- 1-) Birliğin temelinde vatandaşlarının haklarının yattığının kabul edilmesi ve vatandaşlar için istihdam yaratılmaya çalışılması,
- 2-) Serbest dolaşım üzerinde kalan son engellerin de kaldırılması ve güvenliğin güçlendirilmesi,
- 3-) Dünya olaylarında AB'nin sesinin daha yüksek bir biçimde duyurulmaya çalışılması,
- 4-) Yeni katılacak üyelerle birlikte AB'nin kurumsal yapısının daha etkili hale getirilmesi.

AB'nin savunma rotasının çizildiği Maastricht Antlaşması ile BAB fiilen canlandırılmış, "Avrupacılar", "Atlantikçiler"e alternatif bir yol çizmiş, ancak Balkan Krizi ile iki yol bir çizgide düzenlenmek zorunda kalmıştır. Bu yeni Avrupa çizgisi, NATO'dan vazgeçme olanağının şimdilik bulunmadığını, ancak AB'nin kendi savunma kimliğinden de vazgeçmediğini gösteren bir çizgi olmuştur. Amsterdam Antlaşması, Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasını, Birlik varlık nedenleri arasına yerleştirmiştir.

Antlaşmanın 11. maddesine göre, "Birlik, ortak değerler, temel çıkarlar, Birliğin bağımsızlık ve bütünlüğü, güvenliği, uluslararası barış ve güvenlik, uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi gibi bazı amaçları da içeren ortak dış ve güvenlik politikasını tanımlayacak ve uygulayacaktır. Üye devletler, AB'nin dış ilişkilerini ve

güvenlik politikasını aktif olarak destekleyecekler ve karşılıklı siyasal dayanışmayı geliştirmek için birlikte çalışacaklardır”.

Antlaşmanın 12-15 maddeleri ODGP araçlarından söz etmektedir. 12. madde söz konusu amaçları gerçekleştirmek için kullanılacak araçlardan söz etmektedir. 13. madde ise, ilgili uygulama araçlarından bahsetmektedir. Buna göre, AB Konseyi, ODGP için genel ilke ve yönelimleri tanımlar, uygulama kararlarını alır. Aynı zamanda Konsey, ortak stratejiler (*common strategies*) önerecek; müşterek eylemler (*joint actions*) ve ortak tutumları (*common positions*) uygulayacaktır. 14. maddeye göre müşterek eylemler, operasyonel eylemlerin gerektiği zamanlarda spesifik durumlarda uygulanabilir. Eğer bir müşterek eylemi uygularken büyük bir güçlkle karşılaşılırsa, üye devlet, Bakanlar Konseyi nezdinde uygun çözümler arayacaktır. Bu tür çözümler, müşterek eylemin amaçlarıyla çelişmemeli ve etkinliğini azaltmamalıdır. 15. madde, ortak tutumların, Birliğin belirli bir konuya yaklaşımını tanımlayacağını öngörmektedir. Üye devletler, ulusal politikalarını ortak tutumla uyumunu sağlamalıdır.

19. maddeye göre, üye devletler, uluslararası örgütlerdeki hareketlerini eşgüdümleyecek ve uluslararası konferanslar konusunda birbirlerini bilgilendireceklerdir. Bunun yanında, BM Güvenlik Konseyi daimi üyeleri (Fransa ve İngiltere) savunma alanındaki tutumlarını ve Birliğin çıkarlarının gereklerini yerine getireceklerdir.

21. maddeye göre Dönem Başkanlığı, ODGP'nin temel seçenekleri ve ana konuları hakkında Parlamente'ye danışır. Parlamento, Konsey'e soru sorabilir, konuları tartışmaya açabilir ve Konsey'e öneride bulunabilir. 22. maddeye göre, herhangi bir üye ülke ya da Komisyon, Konsey'e soru sorabilir ve bu alanda bir önerge sunabilir. İvedi kararların gerektiği durumlarda Dönem Başkanı, kendi girişimiyle veya Komisyon ya da bir üye devletin isteğiyle Konsey'i olağanüstü toplantıya çağırabilir.

Antlaşmanın 23. maddesine göre, kararlar Konsey'de oybirliği ile alınır. Ancak Konsey, ortak tutum, müşterek eylem ya da ortak strateji temelinde herhangi bir kararı nitelikli oyçokluğu ile alır. Eğer bir Konsey üyesi, ulusal politikasındaki önemli nedenlerden dolayı bir kararın nitelikli oyçokluğu ile alınmasına karşı çıkarsa, kararı bloke edebilir. Yönteme ilişkin sorunlarda ise, Konsey basit çoğunlukla karar alır.

24. maddeye göre, bir ya da daha fazla devlet ya da uluslararası örgütlerle savunma ya da dış politika konusunda bir anlaşma imzalamak için Konsey oybirliği ile Dönem Başkanına yetki verebilir, Dönem Başkanına Komisyon yardım edebilir. Uygun görülürse, görüşme açabilir. Sonuçta, bir anlaşma Dönem Başkanlığını yürüten üye devlet başkanının önerisi üzerine oybirliği ile imzalanır. Bir üye devletin Konsey'deki temsilcisi söz konusu anlaşmanın onaylanmaya gereksinmesi olduğunu belirtirse, bu devlet o anlaşmaya bağlı olmayacaktır.

Antlaşmanın 26. maddesine göre Dönem Başkanına, ODGP için Yüksek Temsilcilik (*High Representative*) görevini üstlenecek olan Bakanlar Konseyi Genel Sekreteri

yardımcı olacaktır. Yüksek Temsilci siyasal kararların alınması ve uygulanmasında ve uygun olduğunda Dönem Başkanının isteği üzerine Bakanlar Konseyi adına hareket ederken, taraflar arasında da diyalog sağlar. Antlaşma hükmüne uygun olarak, Haziran 1999'da Köln AB Konseyi, Javier Solana Madariaga'yı Yüksek Temsilci olarak atamıştır, yardımcılığına ise Pierre de Boissieu getirilmiştir.

Amsterdam Antlaşması'nın 17. maddesi, 1996-1997 yıllarındaki Hükümetlerarası Konferans'ın en sorunlu konusunu oluşturan güvenlik ve savunma alanlarında çarpışan görüşlerin bir sonucudur. Amsterdam Antlaşması'nın taslak metni, AB-BAB ilişkilerini çok da yakınlaştırmamıştı, ancak Antlaşmanın kendi aşağıdaki şu unsurları içermiştir:

- 1-) Ortak savunma politikasının nihai çerçevesi ilerleyen bir çerçeve haline getirilmiştir.
- 2-) Petersberg görevleri (barışın tesis edilmesi ve korunması, kriz yönetimi ve insani kurtarma operasyonları) dahil edilmiştir.
- 3-) Savunma boyutu taşıyan Birlik kararlarının yürütülmesi ve uygulanması BAB'a aktarılabilirdi. Petersberg görevleri bağlamında AB, BAB'ı yetkilendirdiğinde, katılımcı tüm üye devletler BAB'daki planlama ve karar alma sürecine tam ve eşit olarak katılabileceklerdi²⁶¹.

Amsterdam Antlaşmasının 17/1. maddesi, Birliği ortak güvenlik politikasıyla donatmakta ve ortak savunma politikasının oluşturulmasını da kapsamaktadır. Bu

²⁶¹ Fraser Cameron, "Building a Common Foreign Policy," A Common Foreign Policy for Europe, eds. J. Peterson and H. Sjursen, London and New York, Routledge, 1998, s. 72.

ortak savunma politikası, AB Konseyi'nin karar vermesi ve bu kararı benimsemesiyle, onbeş üye devletin de bu kararı onaylamasıyla oluşturulabilir. Yine de ODGP, bazı üye devletlerin güvenlik ve savunma politikalarının kendine özgü durumunu -tıpkı Kuzey Atlantik Antlaşması altında yürütülen politikayla uyumlu olduğu gibi- etkilememektedir. 17/1. maddesi ile, BAB, AB'nin ayrılmaz bir parçası olarak hükme bağlanmıştır. Aynı maddede, BAB'ın AB Konseyi kararı sonucunda AB ile bütünleştirilebileceği de öngörülmüştür. Ayrıca, AB'ye BAB Bakanlar Konseyi'nin Haziran 1992'de belirlediği Petersberg görevleri operasyonlarında askerî araçları kullanma olanağı tanınmıştır. Böylelikle, BAB'ın NATO ve hatta AGİT doğrultusunda yapacağı faaliyetler AB içerisine dahil edilmiştir.

Öte yandan, Antlaşmanın 17/3. maddesinde AB Konseyi, BAB için temel ilke ve politikaları hazırlamakla yetkilendirilmiştir. Bu formül, İngiltere gibi Maastricht Antlaşması'nın statükosunda²⁶² herhangi bir değişiklik istemeyen ülkeler ile Fransa gibi BAB üzerinde doğrudan yetkiye sahip olacak bir AB öngören ülkeler arasındaki uyuşmadır.

Amsterdam Antlaşmasında yer alan esneklik, tarafsız AB devletleri (Avusturya, Finlandiya, İrlanda ve İsveç) için AB yönetimi altında yapılacak operasyonlara katılma zorunluluğu ile ilgili sorunları hafifletmektedir. Ancak, AB kendine hedef koyduğu ortak politikaya ulaşmak isterse, bu üye ülkeler uzun vadede itirazlarından vazgeçmek ve kayıtsız şartsız ortak güvenlik ve savunma politikasından sorumlu AB

²⁶² AB'nin, AB kararlarının yürütülmesini BAB'dan talep etmesi, Maastricht Antlaşması madde J/7(2)'de düzenlenmişti.

organlarıyla bütünleşmek zorundadır. Öte yandan bu ülkeler ortak operasyonlara, her üye ülke için söz konusu olduğu gibi, ulusal anayasal düzenlemeleri dikkate almak kaydıyla katılmak zorunda kalacaklardır²⁶³.

A) AVRUPA GÜVENLİK VE SAVUNMA KİMLİĞİ

1. Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği'nin Oluşturulması

a. Tarihsel Süreç

Avrupa ülkelerinin Avrupa-Atlantik bölgesinde güvenlik alanında daha fazla görev üstlenmeleriyle ilgili girişimler Soğuk Savaş döneminden beri süregelenmekteydi. O dönemde, bu kavram daha çok ABD tarafından Avrupalı müttefiklerin NATO'ya daha fazla kaynak, personel ve olanak sağlamaları, bir başka deyişle ABD'nin yükünü hafifletmeleri bağlamında yükün paylaşılması (*burden sharing*) yaklaşımı çerçevesinde gündeme getirilmiştir²⁶⁴. Bu çerçevede konu ABD tarafından Avrupalı müttefiklerin savunma bütçelerini ve silahlı kuvvetlerini azaltmamaları, nükleer ve diğer rolleri üstlenmeleri için bir baskı yöntemi olarak da kullanılmıştır.

NATO'nun Avrupalı üyeleri, Atlantik-ötesi dayanışmanın bir göstergesi olarak, İttifakın misyon ve faaliyetlerine yaptığı katkıyı artıracak, ve ortak güvenlik ve

²⁶³ Franz-Joseph Meiers, "Avrupa'nın Güvenlik ve Savunma Politikasında Karşılaşılan Zorluklar", *Avrasya Dosyası*, Kış 1999, C. 5, S. 4, s. 244.

²⁶⁴ David S. Yost, *NATO Transformed*, 2. Edition, Washington, D.C., United States Institute of Peace Press, 2000, s. 77-79.

savunmalarında daha fazla sorumluluk yüklenmelerine olanak sağlayacak bir süreç başlatmışlardır. Yeni açılımın amacı, NATO içindeki mevcut komuta yapılarını, planlama personelini, ve askeri varlık ve yeteneklerini tekrarlamadan gerçek bir "Avrupa askerî yeteneği" oluşturmaktır. Bu yaklaşımın hem AB'nin ortak dış politika ve güvenlik politikasını geliştirme²⁶⁵ hem de İttifakın K. Amerikalı ve Avrupalı üyeleri arasında dengeli bir ortaklık oluşturma ihtiyacını karşılayacağı düşünülmüştür.

Bu temel üzerinde geliştirilen Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK) kavramının öncelikle BAB'da geliştirilmesi AB üyesi müttefikler tarafından öngörülmüş, ancak BAB'ın gerekli askerî olanak ve yeteneklerden yoksun olması ve Avrupa'nın üstleneceği herhangi bir operasyonda NATO olanak ve yeteneklerini kullanmaya mecbur olduğunun görülmesi ve bu durumun da haliyle AB üyesi olmayan Avrupalı müttefiklere de söz hakkı doğuracağının anlaşılması üzerine yeni arayışlara yönelinmiştir.

Ocak 1994'te NATO devlet ve hükümet başkanları, Maastricht Antlaşması'nın yürürlüğe girişini ve AB'nin İttifakın Avrupa ayağını güçlendirme aracı olarak ortaya çıkarak NATO'nun Avrupalı üyelerinin Müttefiklerin güvenliğine daha fazla katkı yapmalarına olanak tanımasını memnurlukla karşılamışlardır. Zirvede, İttifakın üyeler arasındaki temel danışma forumu ve Washington Antlaşması'na göre

²⁶⁵ NATO'daki yukarıda belirtilen gelişmelerin ötesinde Avrupa'nın güvenlik ve savunma alanında attığı ilk önemli adım BAB'ın 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren canlandırılması olmuştur. Nitekim, 1991 Maastricht Antlaşması BAB'a ODGP alanında rol vermiş ve bunun ileride bir savunma boyutu da kazanması olasılığını ortaya koymuştur. 1991 yılından itibaren başlayan Bosna krizi ise Avrupa'nın NATO ve ABD katkısı olmadan kendi bölgesindeki bir krizi çözmekten aciz olduğunu göstermiştir.

müttefiklerin güvenlik ve savunma taahhütleri ile ilgili politikalar konusunda anlaşmaya varma aracı olduğunu onaylamışlardır. Ayrıca, NATO ile BAB arasında karşılıklılık ve şeffaflık temeli üzerinde giderek artan işbirliği de memnurlukla kaydedilmiş, Kuzey Atlantik Konseyi'ndeki görüşmelere dayanarak İttifakın toplu varlıklarını Avrupalı müttefiklerin ODGP çerçevesindeki BAB operasyonlarına tahsis etmeye hazır olduklarını bildirmişlerdir²⁶⁶.

AGSK konusu, 1996 yılında BAB ve NATO Bakanlar toplantılarının sırasıyla Birmingham, Berlin ve Brüksel'de aldığı kararlarla ("üç B kararları") yeni bir aşama kaydetmiş ve NATO içinde geliştirileceği karara bağlanmıştır. Bu kararın alınmasına, BAB'ın operasyonel bir hale getirilmesinin NATO'nun destek ve katkısı olmadan sağlanamayacağının anlaşılması, Amsterdam Antlaşması'nın o dönemde hükümetlerarası konferansta görüşülüyor olması ve nasıl bir sonuç vereceğinin bilinmemesi ve son olarak Fransa'daki Chirac hükümetinin o dönemde NATO'nun entegre askeri yapısına dönmeye hazırlanmasının yol açtığı söylenebilir²⁶⁷.

1996 yılındaki Berlin Zirvesinden bu yana NATO, askerî yapısını ABD'nin katılımı gerekmeden Avrupalıların "krizlerin önlenmesi ve kriz yönetimi için

²⁶⁶ NATO El Kitabı, Brüksel, NATO Basın ve Enformasyon Bürosu, 1999, s. 84-85.

²⁶⁷ Fransa'nın NATO'nun yeni komuta yapısı bağlamında öngördüğü ödünleri alamaması ve Paris'te yeni hükümetin işbaşına gelmesiyle AGSK'nın NATO içinde geliştirilmesi yolunda alınan karar en azından Fransa için karşılıksız verilmiş bir ödün haline dönüşmüştür. Nitekim, 1997 yazında Fransa ve Almanya tarafından BAB'ın AB'ye kademeli olarak entegre edilmesi düşüncesi ortaya atılmıştır. BAB'ın AB'ye entegre edilmesine ilişkin girişimlerde başı çeken Fransa, BAB içerisindeki mevcut dört farklı kategorinin fazla olduğunu, sadece tam üye ve gözlemci statülerinin bulunması gerektiğini ileri sürmüştür. Bkz. Micheal Meimeth, "France and the Organization of Security in Post-Cold War Europe", *Redifining European Security*, ed. Carl C. Hodge, London, Garland Publishing, 1999, s. 157-160.

kullanabilmelerini olanaklı kılacak biçimde değiştirmektedir. Bu arada BAB ile NATO, olanak ve yeteneklerin daha önce NATO Konseyi'nin kararlaştırdığı gibi AB yönetimli askerî operasyonlar için kullanılabilmesi için gerekli koşullar üzerine anlaşmıştır. İttifakın karar mekanizmasında merkezi bir rol üstlenen ABD, veto hakkı ile Avrupalıların Petersberg görevleri çerçevesinde gerçekleştirilecek olan askerî operasyonlar için gereken Amerikan olanaklarından ne zaman yararlanabileceklerine karar verme hakkını kendinde saklı tutmuştur. Bu olanaklar sunulsa dahi, Avrupalılar ödünç aldıkları NATO olanaklarından kendi istekleri doğrultusunda serbestçe yararlanamayacaklardır. Bu durumda ABD, NATO Konseyinin denetimi söz konusu olduğu sürece sunulan olanakları her an geri çekme hakkına sahip olacaktır.

Temmuz 1997'de Madrid'te yapılan Zirve toplantısında NATO devlet ve hükümet başkanları, İttifak içinde AGSK oluşturulması yönünde atılan adımlardan dolayı duydukları memnuniyetlerini belirtmişler ve AGSK ile ilgili çalışmaların hızla tamamlanmasını talep etmişlerdir. NATO içinde AGSK oluşturulması yönündeki kararın sonucunda, İttifakın BAB yönetimindeki operasyonlara NATO desteğinin her boyutunu karşılayabilecek düzenlemeler tanımlanmıştır. Bunların arasında aşağıdaki düzenlemeler yer almaktadır: *

- 1-) NATO'nun kuvvet ve yetenekler geliştirmesi ile ilgili yeni savunma planlama yöntemleri içinde BAB gereklerinin göz önünde bulundurulması,
- 2-) BAB'ın Kuzey Atlantik Konseyi'nin onayıyla kullanmak isteyebileceği NATO varlık ve yeteneklerini belirleyecek yöntemler oluşturulması,

3-) NATO içinde BAB'ın siyasal denetimi ve stratejik yönetimi altındaki bir operasyonu hazırlamak, desteklemek, komuta etmek ve yürütmekte kullanılabilecek çokuluslu Avrupa komuta düzenlemelerinin yapılması,

4-) NATO desteğiyle yürütülen bir BAB operasyonu sırasında gerek duyulan eşgüdümü sağlayacak danışma ve enformasyon paylaşma düzenlemelerinin yapılması,

5-) BAB misyonları için askeri planlamanın ve tatbikatların geliştirilmesi²⁶⁸.

AGSK'nın ileride nerede ve nasıl geliştirileceği ve yöntemlerinin neler olacağı, Nisan 1999 NATO Washington Zirvesini meşgul eden en önemli konu olmuştur. Washington Zirvesinde İttifak liderleri, 1994 Brüksel Bildirisi²⁶⁹ ve 1996 yılında Berlin'de anlaşmaya varılan ilkeler²⁷⁰ temelinde İttifakın Avrupa ayağını güçlendirirken transatlantik bağın korunmasına olan kararlılıklarını bir kez daha vurgulamışlardır. İttifak içerisinde AGSK'nın kurulması konusundaki Berlin Kararlarının temel unsurları üzerindeki çalışmaları tamamlamışlar ve etkinliğini daha da geliştirme kararı almışlardır²⁷¹.

1999 Washington Zirve Bildirisi'nin 9. paragrafı, AGSK, AB ve BAB ile ilişkiler konusundadır. Paragrafta, Amsterdam Antlaşması ile ortak bir Avrupa güvenlik ve savunma politikasının güçlendirilmesi konusuna kazandırılan ivmeden, ve Viyana

²⁶⁸ NATO El Kitabı, s. 86-87.

²⁶⁹ 1994 Brüksel Zirvesinde İttifak liderleri, İttifakın Avrupa ayağını güçlendirecek AGSK'nın doğuşunu teyit etmişlerdir.

²⁷⁰ NATO Dışişleri ve Savunma Bakanları Haziran 1996'da Berlin ve Brüksel'de gerçekleştirdikleri toplantılarda AGSK'yı Atlantik İttifakı çerçevesinde geliştirmeye karar vermişlerdir.

²⁷¹ Washington Zirve Bildirisi, paragraf 4.

Avrupa Konseyi Sonuç Bildirgesi de dahil, o zamandan beri BAB ve daha sonra AB içinde -Saint Malo Bildirisi'nden sonra- ortaya atılan fikirlerden memnuniyet duyduklarını belirttikten sonra, bu bağlamda aşağıdaki hususlar yer almıştır:

- 1) AB'nin, İttifakın yer almadığı durumlarda, karar verebilmek ve askerî eylemi onaylayabilmek için özerk hareket edebilme yeteneğine sahip olma kararlılığı kabul edilmiştir.
- 2) NATO ve AB süreç içerisinde NATO ve BAB arasındaki mevcut mekanizmalardan yola çıkarak karşılıklı danışmalar, işbirliği ve şeffaflığın gelişmesini garanti etmeleri gerektiği vurgulanmıştır.
- 3) AB üyelerinin ve diğer müttefiklerin mevcut çalışmaların tekrarından kaçınarak, savunma kapasitelerini –özellikle yeni misyonlar için- güçlendirme konusundaki kararlılıklarını takdirle karşılamışlardır.
- 4) BAB içerisindeki mevcut danışma düzenlemelerine dayanarak, AB yönetiminde yürütülecek kriz mukabele operasyonlarına AB üyesi olmayan Avrupalı müttefiklerin mümkün olduğunca dahil olmalarının sağlanmasına çok önem verdiklerini, Kanada'nın uygun gördüğü yollarla bu tür operasyonlara katılma konusundaki niyetini not etmişlerdir.
- 5) Berlin'de, 1996'da alınan kararların –BAB yönetimindeki operasyonlara ayrılabilir ama ayrı olmayan (*separable but not separate*) NATO varlıkları ve yeteneklerinin kullanımı dahil- geliştirilmesinde kararlı olduklarını yinelemişlerdir.

Bildirinin 10. paragrafında ise, NATO liderleri, AB'nin İttifakın toplu varlıkları ve yeteneklerinden yararlanabilmesi için gerekli düzenlemeleri tanımlamaya ve

onaylamaya hazır olduklarını belirtmektedirler. Paragrafta, Daimi Toplantı Halindeki Konseyin, NATO operasyonlarının gereksinimleri ve komuta yapısının ahengine saygı gösterecek olan bu düzenlemeleri onaylayacağı açıklanmıştır. Bildiriye göre bu düzenlemeler aşağıdaki konuları ele almalıdır:

- 1) AB yönetiminde yürütülecek operasyonlarda, operasyonların askerî planlamasına katkıda bulunacak NATO planlama yeteneklerine ulaşımının garanti edilmesi (*assured access*),
- 2) Önceden tanımlanmış NATO yetenekleri ve ortak varlıklarının AB yönetimindeki operasyonlarda AB'nin kullanımına açık olacağı varsayımı,
- 3) AB başkanlığındaki operasyonlarda, Avrupa komuta seçeneklerinin Avrupa'ya ilişkin sorumluluklarını etkili biçimde yerine getirebilecek şekilde tanımlanması²⁷²;
- 4) NATO Savunma Sisteminin ve NATO kuvvetlerinin AB yönetimindeki operasyonlarda kullanımını içine alacak şekilde uyarlanması.

Kuzey Atlantik Konseyinin 23 ve 24 Nisan 1999 tarihlerinde Washington'da yapılan toplantısında Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından onaylanan "İttifak'ın Stratejik Kavramı'nın "21. Yüzyıldaki Güvenlik Yaklaşımı" adlı 3. Bölümünün 30. paragrafında da AGSK'ya değinilmiştir. Bu paragrafta, AGSK'nın NATO içinde geliştirilmesine devam edileceği, bu süreç içerisinde NATO'nun BAB ve AB ile yakın işbirliği halinde bulunacağı belirtilmiştir. AGSK'nın, İttifakın her bir durumu ayrı ayrı değerlendirerek ve fikir birliği esasına dayanarak kendinin katılmadığı ve

²⁷² 3-4 Haziran 1999'da yapılan AB Köln Zirvesinde alınan kararlar, NATO Zirvesinde AGSK konusunda belirtilen hususları genel anlamda tekrarlamakla yetinmiş ve ortak üyelerin isteklerine karşılık verecek yeni açılımlara yer vermemiştir. Zirvede, AB ülkelerinin kurulacak yapının ilke olarak 15'li olması hususunda görüş birliği içinde bulundukları anlaşılmıştır.

BAB tarafından yönetilen operasyonlara varlık ve yeteneklerini tahsis ederek, Avrupalı müttefiklerin kendi kararlarını vermelerini kolaylaştıracağı belirtilmiştir.

Avrupa Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası bağlamındaki AB girişimleri yalnızca BAB'ın Petersberg Bildirisinde tanımlanan sınırlı kapsamlı kriz müdahalelerini ilgilendirmektedir²⁷³. AB üyesi olmayan devletler, eğer isterlerse AB'nin öncülük ettiği somut kriz müdahalelerine katılmaya davet edilmektedir. Bu durumlarda somut kriz müdahale önlemleriyle ilgili karar alma sürecinin bir parçası olacaklardır. Eğer AB, kriz müdahalesi faaliyetlerinde NATO yeteneklerinden yararlanmak isterse, Nisan 1999'da Washington'da yapılan NATO'nun 50. Yıl Zirvesinde kararlaştırıldığı üzere, her durumda bunun mümkün olup olmayacağına Atlantik Konseyi karar verecektir. NATO yetenekleri çoğu zaman özünde ABD'nin NATO yapılanması çerçevesinde sağladığı araştırma, istihbarat ve operasyonel destek işlevleri anlamına gelecektir.

Haziran 1999 Berlin Zirvesinde NATO, bizzat kendinin müdahale etmek istemediği durumlarda, ileride AB ve BAB tarafından yönetilecek operasyonlar için Petersberg görevleri çerçevesinde olanak ve yetenekleri güçlendirerek destek sağlayacağına dair karar vermiştir. Bundan başka, Avrupa yönetimindeki Birleşik Müşterek Görev Gücü'nün, AB'nin siyasi denetimi ve stratejik istikameti doğrultusunda hareket etmesi öngörülmüştür.

²⁷³ "Petersberg görevleri" denilen bu görevler, barışı sağlama, koruma ve insanî müdahale gibi kriz yönetimi tedbir ve müdahalelerini kapsamaktadır.

b. Fransa ve ABD'nin AGSK Yaklaşımı

Fransa'nın dünya siyasetinde önemli bir yer kaplayan Avrupa vizyonu, AB içinde ortak güvenlik ve savunma politikası öngörmekte, ancak ABD'ye de kesin sınırlar çizmektedir. Fransa açısından azamî bağımsız olana ve yetenek geliştirmek, kendi hatalarından dolayı düştükleri ABD'ye bağımlılıklarından kurtulmak demektir. Sorunun özünde, NATO içinde Avrupa'yı bağımsız bir biçimde askerî operasyonlara karar verebilecek ve bu operasyonları kendi askerî yapıları ve yetenekleriyle gerçekleştirebilecek kadar güçlü bir duruma getirmek istenmesi vardır²⁷⁴. Fransa'nın, Avrupa'nın bağımsız hareket edebilmesine dönük ısrarları Almanya açısından, aynı zamanda Fransa ve ABD'nin görüşlerine uyumlu bir "Avrupa kimliği"nin desteklenmesini zorlaştırmaktadır. Almanya'ya göre, NATO istikrarlı bir güvenlik çemberi ile ABD'nin Avrupa'daki kaçınılmaz varlığına sağlam bir ortam sağlamaktadır²⁷⁵.

ABD'ye göre, Fransa kendi gücünü kılmak isterken, Almanya ve İngiltere ABD'nin Avrupa'daki varlığını sürdürmesini istemektedirler. Yine de, AB ülkeleri aralarındaki farklılıklara rağmen, NATO kararlarında daha fazla söz sahibi olmayı arzulamaktadırlar²⁷⁶.

²⁷⁴ Jolyon Howorth, "France", *The European Union and National Defence Policy*, eds. Jolyon Howorth and Anand Menon, London, Routledge, 1997, s.32-33.

²⁷⁵ Franz-Joseph Meiers, a.g.m., s. 243-244.

²⁷⁶ Elizabeth Pond, "Come Together," *Foreign Affairs*, March-April 2000, V. 79, I. 2, s. 8-9.

ABD, Avrupa, Kafkasya ve Ortadoğu bölgelerine yönelik çıkarları çerçevesinde Atlantik ittifakının en temel unsuru olan NATO'ya alternatif ya da bu kollektif savunma paktını zayıflatabilecek her türlü girişime açıkça karşı çıkmaktadır. Bu bağlamda, AGSK'nın Avrupa Birliği'nin savunma mekanizmasına dönüşmesini istememektedir. Bu nedenle, gerektiğinde NATO olanaklarını kullanabilecek olması sebebiyle, AGSK içinde Avrupa Birliği'nin üyesi olmayan NATO ülkelerinin de tüm aşamalarda eşit düzeyde karar verici konumda olmalarını istemektedir²⁷⁷.

2. Kosova Krizi

Avrupa Birliği, 9 aylık Kosova krizi sırasında bir dizi ilkler gerçekleştirmiş ve NATO güçleriyle sıcak savaşı yürütmüştür. Bu savaşta AB, tarafsızlarının²⁷⁸ tam desteğini almıştır. AB, Avrupa'nın bir parçası olan Balkanlara insan hakları standartlarını iyileştirme amacıyla müdahalede bulunmuş; ancak, ABD'nin elektronik silahlarının gelişmişliği karşısında teknolojik geriliği ortaya çıkmıştır. Yunanistan'ın, komşu ülkede süren NATO savaşına tam 78 gün karşı çıkması AB'yi yaralamıştır. Son olarak üye devletler, BAB'ın AB'ye bütünleştirilmesine karar vermişlerdir²⁷⁹.

Avrupalılar, iki eski Yugoslavya krizinden çıkardıkları dersle, ABD'nin yerinde bir durum değerlendirmesi için gerekli istihbaratı sağlayacağına güvenmemeleri

²⁷⁷ Mustafa Kibaroglu, "Ankara AB Güvenlik Şemsiyesinde Israrlı", *Milliyet*, 30 Mayıs 2000.

²⁷⁸ AB üyesi tarafsız devletler şunlardır: Avusturya, Finlandiya, İrlanda ve İsveç.

²⁷⁹ Elizabeth Pond, a.g.m., s. 10-11.

gerektiğini düşünmüşlerdir. Fransa, ABD'nin Avrupalı müttefiklerine Bosna Savaşı ve Irak'a karşı havadan saldırıda eksik ya da tek taraflı bilgi aktarmalarını eleştirmiştir. Almanya savunma bakanı R. Scharping de NATO'nun 1999 ilkbaharında havadan gerçekleştirdiği operasyon sırasında ABD'nin Avrupalılara, Sırp'ların Kosova'da işlediği zulümden haberdar etmemesini eleştirmiştir. Avrupalı müttefikler NATO hava operasyonunda sırf ABD'nin hakim olduğu karar alma sürecinden dışlanmışlardır. Fransa Savunma Bakanlığının Kosova'daki operasyon hakkında yayınladığı raporda da, ABD'nin, NATO Konseyinin önceden onayını almadan B-2 bombardıman uçaklarının ve füzelerin kullanılmasını emrettiği belirtilmiştir²⁸⁰. Bir diğer örnek olay ise, SACEUR Başkomutanı W. Clark ile doğrudan kendine bağlı Kosova Barış Gücü Komutanı General M. Jackson arasında Priştine Havaalanının ilerleyen Rus birliklerinden korunması sırasında ortaya çıkan tartışmalardır. Bu tartışmalar, İttifakın emir komuta zincirindeki önemli bir sorunu ortaya çıkarmıştır. Avrupalı müttefikler NATO Başkomutanına karşı çıkıp, onun yerine kendileri ne yapılacağına karar vermeleri durumunda Amerikan tarafının olanak ve yetenek sağlamaması ya da bunları geri çekmesi gibi bir tehlike doğmuştur. 1993-1994 Bosna savaşında İttifak içinde uygun strateji hakkındaki derin tartışmalar, Avrupalıların ABD ile durum değerlendirmesi ve uygulanacak yöntemler hakkında düşünce ayrılığı olduğu anda Amerikan olanaklarından yararlanabileceklerine ne kadar az güvenmeleri gerektiğini ortaya çıkarmıştır²⁸¹.

²⁸⁰ **International Herald Tribune**, 11 Kasım 1999.

²⁸¹ Franz-Joseph Meiers, a.g.m., s. 237-239.

Bu şekilde 1999 yılında NATO'nun Kosova'da yürüttüğü operasyon, değişiklik ihtiyacını gündeme getirmiş, Avrupa hükümetleri Amerikan gücünün üstünlüğünün farkına varmışlardır. Avrupalıların silah ve savaş araçlarının, Amerikan silah ve savaş araçlarına oranla ne kadar yetersiz ve eksik olduğu ortaya çıkmıştır. Kosova'daki savaş, ABD'nin yürüttüğü bir savaş olmuş, Avrupalıların savaşa sınırlı bir siyasal etkisi görülmüştür. Bu tecrübe, bir AGSK yaratılmasında AB hükümetlerinin inisiyatif almasına yol açmıştır. AGSK, en azından şimdilik, tek bir Avrupa ordusu anlamı taşımamaktadır. AGSK, benzer şekilde örgütlenilmiş ve silahlandırılmış ulusal orduların ortak operasyonlar için kolayca bir araya gelmelerine olanak sağlayacak bir oluşumdur. Bu haliyle AGSK, ABD'nin yer almak istemediği eylemler için Avrupalılara NATO kaynaklarını kullanma olanağı verecektir. Bu da, silah ve savaş araçlarının ve bunların araştırma ve geliştirmelerine tahsis edilecek ulusal harcamaların eşgüdümünün sağlanması ve bir bütçe altında toplanmasını gerektirecektir. Avrupalılar uydu ve savaş uçakları gibi tek başlarına alamayacakları pahalı gereçleri satın almak için ölçek ekonomilerini gerçekleştirmek zorunda kalacaklardır. Avrupa'nın kendi savunma kapasitesini geliştirmek istemesinin bir başka nedeni de, AB hükümetlerinin Amerikan liderliğine karşı duydukları şüphe dir. Fransa dışişleri bakanı Hubert Vedrine, ABD'yi "hipergüç" olarak tanımlamış, ve Avrupa'nın dünyada "bir denge unsuru" olması gerektiğini açıklamıştır²⁸².

Kosova'ya gerçekleştirilen operasyon, ABD ile Avrupa arasında sürekli artan askeri teknolojik arayı da açıkça ortaya koymuştur. Havadan saldırıların %80'i Amerikan

²⁸² Robert Cottrell, "The Ageing Alliance," *The Economist*, 23 October 1999.

varlıkları tarafından gerçekleştirilmiş, askerî istihbarat faaliyetlerinin %90'ı Amerikan uyduları aracılığıyla sağlanmıştır. Avrupalılar, birliklerinin sadece %2'sini acil olarak sevk ederken bile zorlanmışlardır. Avrupalı müttefiklerin her koşulda görev yapabilecek uçakları, elektronik saldırı yönetimi ve güvenli haberleşme ile uçakları tanıma amaçları ile havada yakıt ikmali için gereken uçak tankerleri eksiktir. Eksiklikler listesi yeterli stratejik kuvvet kaydırma, istihbarat, emir-komuta ve haberleşme olanak ve yeteneğine kadar uzanmaktadır. Ortaya çıkan ve giderek artan fark, Avrupalı müttefiklerin 1990'lardan itibaren savunma harcamalarını gittikçe daha çok kısıtlamalarının bir sonucudur. 1998 yılında Avrupalılar GSYİH'nin %2,3'ünü savunmaya harcarken, ABD %3,3'ünü harcamıştır. ABD savunma bütçesinin 112 milyar Dolar artırılması, gelecek altı yılda bu uçurumu Avrupalılar aleyhine daha da büyütecektir. Savunma harcamaları açısından Avrupa ve ABD arasında büyük bir farklılık olmasının yanı sıra üye ülkelerin de kendi aralarında önemli farklar bulunmaktadır. Almanya'nın savunma harcamaları 1998'de GSYİH'nin sadece %1,5'ine ulaşırken, İngiltere ve Fransa'da bu rakam sırasıyla %2,4 ve %2,8 olmuştur. Almanya, savunma harcamalarını artırmak yerine, "istihdam, büyüme ve sosyal istikrarı koruma programı" ile savunma harcamalarını 2003 yılına kadar 18,6 milyar Mark daha da azaltacaktır²⁸³.

AB ülkeleri, AGSK'nın NATO'ya alternatif bir "ortak savunma" örgütü olmayacağını, ileride ortaya çıkabilecek Bosna ya da Kosova ölçeğinde güvenlik sorunlarına karşı NATO olmaksızın baş etmeyi düşünmek bir yana, AGSK'nın sadece "insanî yardım" ya da "barış gücü"nden öteye rol üstlenemeyeceğini

²⁸³ Franz-Joseph Meiers, a.g.m., s. 239-242.

belirtmektedirler. AB'nin sonuç olarak, ABD'nin dünya üzerindeki hükümranlığının ve NATO'nun sonsuza kadar sürmesinin mümkün olamayacağını düşünerek, ileride Avrupa'nın güvenliğini gereğince sağlayabilecek; ancak bu aşamada ABD'yi kızdırmayacak bir yapılanmaya gitmek istemesi son derece doğaldır²⁸⁴.

C) AVRUPA ORTAK GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASININ DERİNLEŞTİRİLMESİ

Şimdiye kadar ekonomik ve siyasal alanda varlık gösteren AB, son zamanlarda özellikle Fransa ve İngiltere'nin ortak çabaları ile bir askerî boyut kazanacaktır. Bu düşüncenin temelinde yatan neden, Avrupalıların güvenlik ve savunma konularında NATO'dan, dolayısıyla ABD'den, daha bağımsız hareket etmek istemesidir. İleride Avrupa'da ya da yakın bölgelerde öyle krizler ya da çatışmalar çıkabilir ki, Avrupa'nın çıkarları doğrudan müdahaleyi gerektirebilir. Amaç, NATO'ya rakip bir örgüt kurmak değildir. Aksine, 2003 yılına kadar oluşturulması tasarlanan 50-60 bin kişilik AB ordusu NATO'ya ek ya da destek olacaktır²⁸⁵. Ancak, Avrupa savunması ve güvenliği konularının bir "ortak politika" konusu yapılarak, AB bütünleşme sürecine alınması²⁸⁶ ve BAB'ın 2001 yılında feshedilmesine karar verilmesi, ilk adım olarak "Acil Müdahale Gücü" (*Rapid Reaction Force*)nin oluşturularak bu gücün

²⁸⁴ Mustafa Kibaroglu, "Ankara AB Güvenlik Şemsiyesinde Israrlı", *Milliyet*, 30 Mayıs 2000.

²⁸⁵ Sami Kohen, "AB ile Savunma Ortaklığı", *Milliyet*, 30 Mayıs 2000.

²⁸⁶ Bu kararlılık AB Antlaşması'nda da vardır. Ancak, Aralık 1999 Helsinki Zirvesi kararlarının 27. ve diğer paragraflarında bu kararlılığı somutlaştırmış, uygulamaya geçirmiştir.

ileride genişletilerek AB'nin NATO'suz bir Avrupa savunmasına yönelebileceğini düşündürmektedir²⁸⁷.

1. Saint-Malo Bildirisi

AB devletlerinin, uluslararası krizlerde daha etkin müdahalede bulunma isteği sonucunda, 1998 yazından itibaren bir dizi gelişme izlenmiştir. Önce Fransa Başkanı Chirac, BAB'ın AB'ye entegrasyonunu ve AB'nin NATO'dan bağımsız savunma boyutu kazanması gereğini vurgulamış, sonrasında İngiltere Başbakanı Tony Blair paralel görüşleri Pörschach'ta yinelemiş, gayri resmî de olsa AB Savunma Bakanları Viyana'da ilk kez bir araya gelmiştir. Toplantıda Fransa Savunma Bakanının “tek para birimine geçmiş bir Avrupa'nın gerçek bir savunma ve güvenlik boyutu olmaksızın devam etmesinin mümkün olmayacağı” deyişi ve özellikle öteden beri Avrupa güvenliğinde Atlantik bağının savunucusu durumundaki İngiltere Başbakanı Tony Blair'in “AB'nin savunma kimliği olmalıdır” sözleri dikkat çekmiştir. İngiltere'deki İşçi Partisi hükümeti, İngiltere'nin Avrupa Tek Para Birimi'ne karşı gösterdiği muhalefet sonucunda İngiltere'ye yönelen tepkilerin şiddetini azaltmak için “Avrupalılık” adına bir şeyler yapmak istemiştir. Daha önemlisi, İngiltere, ABD ile AB arasında önemli bir role soyunarak uluslararası ilişkilerdeki etkinliğini artırma amacı gütmüştür. Öte yandan İngiltere, AB'de oluşan Fransa-Almanya eksenini, bir Fransa-İngiltere yaklaşması oluşturarak zayıflatmak istemiştir²⁸⁸.

²⁸⁷ Haluk Günoğur, “Lüksemburg'dan Helsinki'ye”, *Türkiye Avrupa Birliği Derneği Bülteni*, Mart 2000, S. 18, s. 3.

²⁸⁸ Stanley Hoffman, “Towards a Common European Foreign and Security Policy”, *Journal of Common Market Studies*, June 2000, V. 38, I. 2, s. 193.

4 Aralık 1998'de Fransa-İngiltere Zirvesinde Saint-Malo Bildirisi imzalanmıştır. Saint Malo Bildirisi, kurumsal bir çerçeve çizmemekle beraber, NATO'nun bir bütün olarak katılmayı öngörmediği operasyonların AB'nin siyasî denetimi altında yapılmasını ve bunun için mekanizmalar geliştirilmesini öngörmüştür. Saint Malo'daki ortak bildiride, AB'nin bağımsız eylem yapabilmesi için kapasitesinin güçlendirilmesi gerektiğini, bunun için güçlü bir askeri kuvvet oluşturulması, bu kuvvetin hazır hale getirilmesi ve kullanmayı kararlaştırması gerektiği belirtilmiştir. Söz konusu kuvvetin, uluslararası krize mukabele etmek üzere oluşturulacağı açıklanmıştır. Bu görev yerine getirilirken AB ülkelerinin NATO'daki sorumluluklarına uygun hareket edecekleri, Atlantik İttifakına katkıda bulunacağı öngörülmüştür²⁸⁹. Ayrıca, Avrupa'nın NATO'yu güçlendirecek ve yinelemeye (*duplication*) gitmeyecek biçimde kendi askerî kapasitesini oluşturması öngörülmektedir. Burada, NATO'nun bütünüyle taraf olmak istemediği durumlarda AB'nin bizzat karar alarak bir askerî harekât gerçekleştirmesi amaçlanmaktadır.

Avrupa Birliği'nin bunu gerçekleştirebilmesi için sanayi ve teknolojisini geliştirmesi, istihbarat, stratejik planlama ve lojistik destek kapasitesini artırması gerekmektedir²⁹⁰. Söz konusu öneri, ilk planda NATO için düşünülen pozisyon ile örtüşür bir görüntü vermektedir. Buna göre, NATO Avrupa güvenliğinden sorumlu temel politikaların oluşturulduğu bir platform olurken, Avrupalılar AB çerçevesinde bu sorumlulukları yerine getiren müttefikler, AGİT çerçevesinde de işbirliğini

²⁸⁹ Joint Declaration of European Defence, 4 December 1998, paragraph 2. Belge için bkz. <<http://www.weu.int/eng/docu.htm>> (27 Aralık 1999).

²⁹⁰ Defense News, 17 Mayıs 1999, s. 46.

geliştiren ortaklar durumuna gelmektedirler²⁹¹. Fransa ve İngiltere Saint Malo'da AB içinde ortak bir Avrupa güvenlik ve savunma politikasının görevlerini ve yeteneklerini belirlemiş ve bunu Avrupa çapında bir oluşuma dönüştürmekte kilit rol üstleneceklerini belirtmişlerdir. AB'nin bünyesinde savunma alanında otonom bir faaliyet göstermesine o ana kadar karşı çıkan İngiltere, Saint Malo Zirvesinde Fransa'nın tezine yaklaşmış ve AB'nin güvenlik ve savunma politikasına hız kazandırmıştır. Sonuçta, yayınlanan Bildiride; Amsterdam Antlaşması'nda yer alan Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası'nın derhal uygulamaya konulması, Avrupa Birliği'nin uluslararası krizlere müdahale edebilecek ve otonom harekât yapabilecek bir kapasiteye sahip olması ve yeterli bir askerî kuvvet ile desteklenmesi, ancak kollektif savunmanın temelini oluşturan NATO'nun modernize edilerek yaşamasına ve gelişmesine katkıda bulunulması, ve NATO içinde Avrupa kriz yönetimine ilişkin yeni bir karar mekanizmasının yaratılması kararlaştırılmıştır.

2. Köln AB Konseyi

8 Mart 1999'da Londra'da İngiltere Başbakanı Tony Blair, *Royal Service Institute*'daki konuşmasında, Avrupa silahlı kuvvetlerinin ileride yeni görevler çerçevesinde karşılaşılabilecek taleplere cevap verebilmeleri için bu kuvvetlerin projeksiyon birliklerine dönüştürülmesini önermiştir. Aynı konuşmasında, özellikle Federal Almanya Hükümetini işaret ederek, silahlı kuvvetlerin yapısını ya hiç değiştirmeyen ya da çok ağır aksak değiştiren Avrupalı müttefiklerini eleştirmiştir²⁹².

²⁹¹ Mesut Hakkı Caşın ve Beril Dedeoğlu, "Yeni Avrupa Güvenlik Kimliğinde Stratejik Arayışlar", *Avrasya Dosyası*, Kış 1999, C. 5, S. 4, s. 174-175.

²⁹² Franz-Joseph Meiers, a.g.m., s. 242-243.

Kosova çatışmasının bir sonucu olarak, Köln Avrupa Konseyi, Petersberg görevlerini –AB Antlaşmasında da öngörüldüğü gibi- Avrupa ortak güvenlik ve savunma politikasını güçlendirme sürecinin özüne yerleştirmiştir. 3 ve 4 Haziran 1999'da toplanan onbeş devlet ve hükümet başkanı ile Komisyon Başkanı, bu amaç için, "Birlik; NATO tarafından gerçekleştirilen eylemlere önyargısı olmadan uluslararası krizlere karşılık vermek üzere otonom eylem için kapasiteye sahip olmalıdır, inanılır silahlı kuvvetlerle desteklenmeli, bu kuvvetleri kullanmaya karar vermesi için gerekli araçlarla donatılmalıdır" açıklamasını yapmışlardır. Zirvede kabul edilen "Ortak Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Güçlendirilmesi Bildirisi"nde, üye devletler AB'nin güvenlik ve savunma politikasına ilişkin sorumluluklarını yerine getirebilmesi için gerekli araçları ve yetenekleri sağlamaya hazır olduklarını belirtmişlerdir.

Köln AB Zirvesinde, ODGP Yüksek Temsilcisi olarak Javier Solana atanmıştır. Böylece AB, ODGP alanında daha eşgüdümlü hareket etme olanağına kavuşmuştur.

Köln Zirvesinde alınan karara göre, 2000 yılına kadar NATO'nun Avrupa ayağı olan BAB'ın AB ile bütünleştirilmesi öngörülmüştür. Bu öngörü, AGSK konusunda bir değişiklik yapılmasını esas almamakla birlikte, "savunma kimliği"ni AB bünyesine taşımıştır. Bu durumda NATO'nun işlevi, güvenlik ve savunma riskleri karşısında Avrupa'nın yetersiz kaldığı durumlarda devreye girmek biçiminde özetlenebilir. Kaldı ki, NATO'nun bu işlevi, 1991 yılından beri başlangıçta direnmesine rağmen 1995 yılında Yugoslavya sorununa müdahale etmesi ile ortaya çıkmıştır. Ancak

NATO, müdahalelerinin onayını BM örgütü aracılığıyla yerine getirerek yasal zemini korumaya özen göstermiştir²⁹³.

3. Helsinki AB Konseyi

Aralık 1999'da yapılan Helsinki Zirvesinde, güvenlik ve savunma mekanizmasının ODGP'nin ayrılmaz bir parçası olarak kurulması kararlaştırılmıştır. Böylelikle, daha önce benimsenen, Avrupa güvenlik mekanizmasının BAB çerçevesinde geliştirilmesi kararından vazgeçilmiştir. Amaç, 2003 yılına kadar 500 savaş uçağı ve 15 savaş gemisi ile desteklenen ve 60 gün içinde seferber edilebilecek 60 bin kişilik bir operasyonel kuvvet oluşturmaktır. Avrupalılar, Balkan krizlerinde, askerî zaaf ve eksiklerinin farkına varmışlardır. Yugoslavya'ya karşı girişilen hava harekâtına ABD %85 oranında katılırken, Avrupa'nın katkısı %15'te kalmıştır. Şimdi amaç, benzer operasyonlarda bu oranı hiç olmazsa %30'a çıkarmaktır²⁹⁴.

Aralık 1999'da Helsinki'de toplanan AB Konseyi, kriz yönetimi operasyonları için askerî yetenekleri bağlamında AB ülkeleri için bir "temel hedef" (*headline goal*) belirlemiştir. Bu hedef, 1997 Amsterdam Antlaşmasında belirtilen Petersberg görevlerini yürütecek 50 000-60 000 kişilik silahlı kuvvetin Aralık 2003'e kadar oluşturulmasıdır. Bu silahlı kuvvetin, gerektiğinde süratle konuşlandırılabilir, her bakımdan kendine yeterli olabilecek, hava ve deniz kuvvetleri tarafından

²⁹³ Bu genel onay görme beklentisi çerçevesinde, BM Güvenlik Konseyinin 1244 sayılı kararına dayanarak 1999'da Kosova'ya müdahalede bulunmuştur. Bkz. Mesut Hakkı Çaşın ve Beril Dedeoğlu, a.g.m., s. 175.

²⁹⁴ İlter Türkmen, "Avrupa'nın Savunması ve Güvenliği," *Hürriyet*, 18 Nisan 2000.

desteklenecek bir yapılanmaya sahip olmasına karar verilmiştir. Söz konusu kuvvet 60 gün içinde toplanabilecek ve en az bir yıl operasyon bölgesinde faaliyet gösterecek biçimde hazırlanacaktır. Dolayısıyla sadece operasyon zamanında toplanması söz konusudur ve sadece Petersberg görevleri için kullanılacaktır. Bu kuvvet, NATO'nun askerî olarak yer almadığı uluslararası krizlere cevap verecek AB yönetimindeki askerî operasyonları yürütecektir. AB, ayrıca, daimi siyasî ve askerî yapılar oluşturma kararı vermiştir. Bu yapılar, Siyaset ve Güvenlik Komitesi, Askerî Komite ve Askerî Personelden oluşacaktır. Bu komiteler söz konusu operasyonlar için siyasal ve stratejik unsurları tayin edecektir. Bunlardan başka, NATO ile tam bir danışma ve işbirliği içinde bulunmaya, ilişkilerin şeffaflık temelinde sürmesine; Avrupa güvenlik ve savunma politikası ve kriz yönetimine ilişkin konularda AB üyesi olmayan NATO'nun Avrupalı üyeleriyle gerekli diyalog, danışma ve işbirliğini sağlamak üzere uygun yapılar oluşturulmasına yardımcı olması üzerine düzenlemelerin geliştirilmesine karar verilmiştir. Avrupalılar, güvenlik konusunda AB'nin askerî müdahalede bulunması peşinde olmadıklarını, ancak "kriz yönetimi"nin kendileri tarafından sağlanmasını istediklerini belirtmişlerdir. Bir müdahale ekibinin kurulması, ancak bu oluşumun askerî bir birim değil daha çok siyasî bir birim olması karara bağlanmıştır²⁹⁵.

Ülke sınırları dışına askerî kuvvet gönderme konusunda kendini sınırlamış olan Almanya'nın, anayasasındaki sınırlamaları kaldırması ve Balkanlardaki askerî barış operasyonlarına çeşitli biçimlerde katkıda bulunmasıyla bu sorun çözülmüştür²⁹⁶.

²⁹⁵ Helsinki European Council, Presidency Conclusions, 10-11 December 1999, paragraph 27 and 28.

²⁹⁶ Ali L. Karaosmanoğlu, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği Açısından Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri", *Doğu Batı*, Şubat-Mart-Nisan 2001, S. 14, s. 160.

Avrupa Konseyi, Helsinki'de Fransa, İngiltere, İtalya ve Almanya tarafından hazırlanmış olan "Askerî Yapılar ve AB Tarafından Operatif Sevk ve İdare" adlı belgeyi de kabul etmiştir. Bu belgede AB'nin gerekli karar alma mekanizmaları ve gelecekteki askerî gücü belirlenmiştir. Bu yapı içerisinde devamlı olarak görev yapacak organlar, güvenlik politikası komitesi, askerî komite, askerî karargâh ile durum merkezinden oluşacaktır.

Zirve Bildirisinin bir parçası olan Ek IV'te, Antlaşmada belirtilen Petersberg görevlerinin gereklerini yerine getirmek üzere üye devletlerin daha etkin askerî yetenekler geliştirmesi, yeni siyasî ve askerî yapılar oluşturması öngörülmüştür. Bunun için AB'nin NATO'nun bir bütün olarak yer almadığı uluslararası krizlerde AB yönetiminde operasyonlar başlatmak ve sonra da bu operasyonları yürütmek için otonom kapasiteye sahip kararlar alabilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir.

ABD dışişleri bakan yardımcısı Strobe Talbott, Helsinki Zirvesinde söz konusu edilen Avrupa askerî kapasitesinin artırılması, NATO'nun aslî merkezi görevinin kolektif savunma ve kriz yönetimi olduğu, AB'nin ise NATO'nun tamamen katılmadığı görevlere yönelmesinin gerçeği yansıtmadığını belirtmiştir²⁹⁷.

2003 yılına kadar güçlü bir "acil müdahale gücü" oluşturulmasına engel olacak unsurlardan biri, AB üyesi ülkelerin silahlı kuvvetlerine gerekenden daha az harcama yapmalarıdır. Almanya ve İspanya harcamalarını azaltmış ve ileride herhangi bir

²⁹⁷Strobe Talbott, "The State of Alliance: An American Perspective," <<http://www.nato.int/docu/speech/1999>> (20 Haziran 2000).

artırıma gitmeyeceklerini belirtmişlerdir. İngiltere ve Fransa bile yeni teçhizatlar için paraya gereksinim duymaktadır²⁹⁸. Nitekim, Helsinki Zirvesinden yaklaşık bir ay sonra, *The Washington Times* gazetesinde yer alan bir haberde, Avrupa devletlerince yeterli mali kaynak ayrılmadığı için bu planın, şimdiden başarısızlıkla sonuçlandığı; Avrupa'nın kendi eksiklerini ABD ve NATO'nun sırtından karşılamaya çalıştığı, buna ise ABD'nin sıcak bakmadığı yazılmıştır²⁹⁹.

14 Şubat 2000 tarihinde AB üyesi ülkelerin dışişleri bakanları askerî kriz-yönetimi operasyonları için ilk karar alma yapısını oluşturdular. 1 Mart 2000'den geçerli olmak üzere, politika geliştirilmesine yardımcı olmak ve bu politikayı yönetmek üzere büyükelçi düzeyinde üye devlet temsilcilerinden oluşan geçici bir siyaset ve güvenlik komitesi ile askerî tavsiyelerde bulunmak üzere üye devlet genelkurmay başkanlarından oluşan geçici bir askerî organ oluşturulmuştur. Askerî organ, Yüksek Temsilci J. Solana'ya önerilerde bulunmak üzere AB Bakanlar Konseyi Genel Sekreterine bağlı ulusal askerî uzmanlardan oluşmuş ve AB, 2001 yılından itibaren daimi organları işlevsel kılmayı planlamıştır³⁰⁰.

11 Nisan 2000'de, Komisyon, AB sınırları dışında bulunan kriz bölgelerine süratli ve etkin bir biçimde müdahalede bulunmak için AB'nin sivil yeteneklerini güçlendirecek hızlı tepki olanaklarını oluşturmayı önermiştir. Bu öneri, mevcut bütçe

²⁹⁸ *The Economist*, 26 February 2000.

²⁹⁹ *Zaman*, 11 Ocak 2000.

³⁰⁰ *Financial Times*, 14 February 2000.

prosedürüyle acil mali ihtiyaçların karşılanamadığı kriz önleme ve kriz yönetimi faaliyetlerine destek sağlamayı amaçlamıştır³⁰¹.

Köln AB Konseyi'nde alınan karara³⁰² uygun olarak, kriz yönetimi alanlarındaki yeni görevleri yürütebilmesi için AB'nin ihtiyaç duyduğu BAB işlevlerinin Avrupa Birliği'ne geçirilmesine dair usuller BAB'daki tartışmaların ana konusunu oluşturmuştur. 15 ve 16 Mayıs 2000 tarihlerinde Porto'da toplanan BAB Bakanlar Konseyi, AGSK ile ilgili olarak NATO Washington Zirvesinde alınan kararların yürütülmesine dair NATO'nun yaptığı çalışmaları kutlamış ve AB üyesi olmayan NATO devletlerinin AB askerî kriz yönetimi projesi için yol gösterici kararların (*guidelines*) hazırlanmasına dahil edilmelerini memnuniyetle karşılamışlardır.

13 Kasım 2000'de Marsilya'da yapılan Bakanlar Konseyi toplantısında ise, BAB'ın arta kalan yapılarının ve işlevlerinin BAB Antlaşmasının madde V ve madde IX'u uyarınca üye devletlerin yükümlülüklerini tamamlamasına olanak vermesi için 1 Temmuz 2001'e kadar yerinde kalacağı, ama diğer BAB sorumluluklarının AB

³⁰¹ 2000 General Report on the Activities of the European Union, point 745.

³⁰² Köln AB Konseyi, ortak Avrupa güvenlik ve savunma politikasını güçlendirmeye dair bir bildiri benimsemiştir. Bildiride, AB'ye uluslararası ilişkilerde önmlü bir rol oynaması için askerî ve karar alma kapasitesi verilmesine dair iradelerini belirtmişlerdir. AB'nin özellikle çatışma önleyici, kriz yönetimi ve barışı koruyucu operasyonlarda rol alması gerektiği vurgulanmıştır. Bundan başka, AB'nin söz konusu yeni görevleri yerine getirebilmesi için gerekli işlevlerin BAB'dan karşılanması konusunda anlaşmaya varılmıştır. NATO ile yinelemeden (*duplication*) kaçınması gerektiği vurgulanmış, çok taraflı danışmaların sağlanması ve AB ile NATO arasında saydamlığın ve işbirliğinin sağlanması gerektiği, savunma sanayiiyle beraber çalışma yapılması benimsenmiştir. Konsey içerisinde yeni siyasî ve askeri organlar oluşturulmuş ve bazı Genel İşler Konseyi toplantılarına savunma bakanlarının katılması sağlanmıştır. Bkz. Bulletin, 6-1999, point 1.2.2, I.58-63 ve point 1.3.2.

Savunma bakanlarından oluşan Genel İşler Konseyi'nin ilk toplantısı, 15 Kasım 1999 tarihinde gerçekleşmiştir. Bkz. Bulletin 11-1999, point 1.11.8.

birimleri biçiminde BAB Uydu Merkezi ve Güvenlik Çalışmaları Enstitüsü'nün transferinin devam edeceği karara bağlanmıştır.

4. Feira AB Konseyi

AB'nin Portekiz'in Feira kentindeki devlet ve hükümet başkanları zirvesinde benimsenen düzenlemede NATO üyesi olup da AB üyesi olmayan ülkeler, sadece danışma mekanizmasında yer almıştır. Karar mekanizması sadece üye üyelere açık tutan ve bu konuda kesinlikle taviz vermeyen AB, NATO olanaklarından yararlanılmayan operasyonlarda AB üyeliğine aday Türkiye ve benzer konumda olan diğer ülkelere sadece "günlük yürütmede" söz hakkı vermiştir. Bu hak da ilgili ülkenin operasyona "kayda değer bir güçle katılımı" koşuluna bağlanmıştır. Feira Zirvesinde; NATO üyesi olup da AB üyesi olmayan altı ülke için iki, NATO üyesi olmayan dokuz aday ülke için de iki olmak üzere dört komisyon kurulması ve bunların yılda ikişer kez toplanarak danışmalarda bulunması kararlaştırılmıştır³⁰³.

AB kurumlarının işleyişine doğrudan katılım, yalnızca üye devletlere açıktır. Bütün öteki devletler AB kurumlarının çalışmalarına özel kurumsal mekanizmalarla yakından ilişkili olacak, ancak karar alma süreçlerinde üye devletlerle birlikte masaya oturmalarına izin verilmeyecek "üçüncü ülke" sayılacaktır. Karar alma sürecinde üyelik AB politikalarının eski ve yerleşik bir ilkesidir. Bu ilke güvenlik alanı dahil bütün alanlarda sıkı sıkıya uygulanmaktadır.

³⁰³ Milliyet, 20 Haziran 2000.

Öte yandan, 16 Haziran 2000’de Parlamento sivil kriz yönetimini memnuniyetle karşılamış ve acil müdahale gücü oluşturulması yönündeki girişimleri destekleyen bir önerge (*resolution*) kabul etmiştir³⁰⁴.

5. Nice AB Konseyi

13 Kasım 2000’de yapılan BAB Marsilya Bakanlar Konseyi toplantısında, AB operasyonel hale gelince, BAB yapılarının AB’nin kullanımına tahsis edileceği karara bağlanmıştır³⁰⁵. Brüksel’de 20 Kasım 2000 tarihinde yapılan “Askerî Taahhüt Konferansı” ve sonrasında ilan edilen bildiri ile bu kuvvet için 100 000 kişilik bir rezerv oluşturulması karara bağlanmıştır³⁰⁶. Söz konusu toplantıda Danimarka, herhangi bir katkıda bulunmayacağını belirtmiştir. Oluşturulacak kuvvet 400 uçak ve 100 savaş gemisi ile desteklenecektir. Üye devletlerin Avrupa Birliği’ne vermeyi vaat ettikleri birlikler³⁰⁷, büyük kısmıyla NATO içinde taahhüt ettikleri ile aynı sayıda olacaktır.

7-9 Aralık 2000 tarihleri arasında Fransa’nın Nice kentinde toplanan AB Konseyi, güvenlik ve savunma politikası alanında faaliyet göstermek üzere AB bünyesinde üç yeni organ oluşturulmasına karar vermiştir. Bunlar, “Siyasal ve Stratejik Komite”,

³⁰⁴ Bulletin 6-2000, point 1.6.9.

³⁰⁵ Marseille Declaration, WEU Ministerial Council, 13 November 2000, paragraph 1, 2, and 4.

³⁰⁶ Military Capabilities Commitments Declaration, General Affairs Council, Brussel, 20 November 2000.

³⁰⁷ Avusturya, 200 hazır kuvvet ve 1500 ek rezerv asker; Almanya, silahlı kuvvetlerinin 1/5’ini önermiştir.

“Askerî Komite” ve “AB Genelkurmayı”dır³⁰⁸. Zirvede Amsterdam Antlaşmasının 17. maddesine istinaden BAB’ın operasyonel faaliyetlerinin AB içine alınması da karara bağlanmıştır.

Nice Zirvesinde AB’nin güvenlik ve savunma politikası alanında süratle operasyonel hale gelmesi gerektiği vurgulanmıştır³⁰⁹.

Nice Zirvesinde Fransa, AB kuvvetinin askerî planında NATO’dan bağımsız olması gerektiğini vurgulamıştır. İngiltere ise, Fransa’nın NATO’dan bağımsız bir savunma sistemi taleplerinin bu zirvede engellendiğini belirtmiştir. Avusturya güvenlik uzmanları zirveye ilişkin olarak, AB’nin kurumsal reformlarında daha az inandırıcı sonuçlar alındığı, ancak Avrupa savunma politikasının kurulması konusunda ise şaşılacak derecede acil adımlar atıldığı teşhisini koymuşlardır³¹⁰.

Avrupa Birliği, Birliğe üye olmayan NATO devletlerine geniş kapsamlı bir enformasyon ve danışma önermiştir. Buna göre, her altı ayda en az bir kere, NATO ve AB’nin ortak bir toplantı yapması düşünülmüştür. Bundan başka, AB’nin ne zaman ve hangi koşullarda NATO karargâhlarını, Atlantik Kuvveti’nin stratejik keşif yeteneğini ve NATO emrine verilen birlikleri kullanabileceğinin bir anlaşmayla tespit edilmesi öngörülmüştür³¹¹.

³⁰⁸ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Presidency Conclusions, Nice European Council, 7-9 December 2000.

³⁰⁹ Bulletin 12-2000.

³¹⁰ Der Standart, 11 Dezember 2000.

³¹¹ Stuttgarter Zeitung, 4 Dezember 2000.

Görüldüğü gibi Avrupa Birliği, ortak güvenlik ve savunma politikası alanında özellikle son iki yılda önemli adımlar atmıştır. Avrupa kamuoyunu en çok düşündüren konuların başında Avrupa savunma sanayiinin Amerikan savunma sanayisi ile rekabet edip edemeyeceğidir. Yatırımların artırılması gerektiği konusunda Avrupa kamuoyu görüş birliği içindedir. Aynı zamanda silahlı kuvvetlerin yapısının daha küçük ve esnek birliklere doğru değişmek zorunda olması ve Avrupa kolordularının acil müdahale gücüne dönüştürülmesi, zorunlu askerlik hizmetinin de ortadan kaldırılmasını ve Avrupa ülkelerinin silahlı kuvvetlerinin birbirine uyumunun sağlanmasını gerektirecektir.

AB'nin kendine özgü bir güvenlik ve savunma politikası geliştirmesi, AB'nin "bağımsız bir aktör" olabilmesi açısından olmazsa olmaz (*sine qua non*) bir koşuldur. Dış politika ve savunma politikasında idarî düzenleme yapma yetkisini Konseye tanıyan Amsterdam Antlaşması ve BAB'ın 2000 yılının bitimine kadar bütünleşmesi ve 2003 yılına kadar askeri-stratejik kapasitesinin güçlendirilmesiyle, AB, güvenlik ve savunma politikası alanında merkezi bir aktör olacaktır.

6. Avrupa Birliği'nin Diğer Güvenlik ve Savunma Politikası Uygulamaları

AB Antlaşmasıyla hükümetlerarası bir nitelik taşıyan ODGP'de, yukarıda değinilen ve etraflıca ele alınan bir savunma birliği oluşturma girişimlerinden başka AB, güvenlik politikasına ilişkin birçok ortak tutum, müşterek eylem ve karar almıştır. Özellikle, değişen güvenlik tehdit algılamalarıyla beraber, AB, silahsızlanma ve

silahtan arındırılma çabalarına önemli katkılarda bulunmuştur. Terörizmle mücadele ve silah satışlarının kontrolü de AB güvenlik politikasının öncelikli konularındandır.

AB'nin güvenlik politikasına ilişkin birkaç örnek verilerek, konu hakkında bir fikir verilebilir. Örneğin, Mart 1998'de Ottawa'da, Mayıs 1998'de Washington'da ve Temmuz 1998'de Karlsruhe ve Viyana'da düzenlenen uluslararası anti-personel mayın konferanslarında AB önemli bir rol oynamıştır. Onbeş üye devletten ondördü Ottawa Sözleşmesini imzalamıştır³¹². Anti-personel mayınların kullanımı, stoklanması, üretimi, transferi ve yok edilmesine ilişkin Ottawa Sözleşmesi taraflarının ikinci konferansı, anti-personel mayınlara karşı savaş için 2000 yılında 11.4 milyon Euro ile katkıda bulunan AB'nin desteğiyle 11-15 Eylül 2000'de Cenevre'de toplanmıştır. 14 Mart 2000'de Komisyon anti-personel mayınlara karşı savaş için AB yardımlarının artırılmasına yönelik bir düzenleme için bir bildirim (*communication*) ve bir öneri benimsemiştir³¹³. 25 Ekim 2000'de ise, Parlamento AB'yi bu alandaki eylemini artırmasına dair bir karar (*resolution*) sunmuştur³¹⁴. 1 Mart 1999'da Ottawa Sözleşmesi yürürlüğe girmiştir.

Bir başka örnek, nükleer silahsızlanma konusundaki AB politikası gösterilebilir. AB'nin nükleer silahsızlanma kararlılığının bir parçası olarak, Konsey 13 Nisan 2000'de, Silahsızlanma Antlaşmasının Gözden Geçirilmesi Konferansının (*Non-Proliferation Treaty Review Conference*) başarısını amaçlayan bir ortak tutum

³¹² Ottawa Sözleşmesi'ni Yunanistan henüz imzalamamıştır.

³¹³ 2000 General Report, point 859.

³¹⁴ Bulletin 10-2000, point 1.6.3.

benimsemiştir³¹⁵. Bu aynı zamanda 22 Mayıs 2000'daki Parlamento kararının³¹⁶ ve 5 Mart 2000'de Birlik tarafından yapılan bir açıklamanın³¹⁷ da konusunu oluşturmuştur. 2000 yılında Komisyon, nükleer, kimyasal ve biyolojik silahlar ile kitle imha silahların arındırılmasını ya da yok edilmesini amaçlayan müşterek eyleme³¹⁸ uygun olarak, Rusya ile işbirliği programını sürdürmüştür.

Daha önce Parlamento tarafından Ocak 1998 ve Mayıs 1998'de önerge olarak sunulan Silah İhracatı İçin Avrupa Davranış Kuralları (*The European code of conduct for arms exports*), Konsey tarafından 8 Haziran 1998'de benimsenmiştir. Silah ihracatı ile ilgili nihai karar ulusal hükümetlere bırakılmış, ne gibi kararların alınması gerektiği ve silah ihracatı tartışmaları için işleyen bir çerçeve sağlanması hakkındaki kesin koşulları belirleyen kurallar koymuştur. Kuralların uygulanışı her yıl değerlendirilecektir. Kurallar, bir ihracat lisansının iptalinin bildirilmesi ve üye devletler arasında danışma için bir sistem oluşturmaktadır. Eğer bir üye devlet daha önce başka bir üye devlet tarafından aynı iş için ret cevabı almış bir lisans vermeye karar verirse, o üye devlet amacını ve kararı için nedenleri göstermek zorundadır. 17 Aralık 1998'de Konsey, istikrarsız bir biçimde küçük ve hafif silahların yayılması ve çoğalmasının önlenmesine AB'nin katkısı hakkında³¹⁹ ve Avrupa Silah İhracatı İçin Davranış Kuralları (*European code of conduct on arms export*) ışığında, Konsey 22 Haziran 2000'de bazı askerî kullanım sürelerine ilişkin teknik yardımın denetimi ile

³¹⁵ Official Journal L 97, Common Position 2000/297/CFSP, 19 April 2000.

³¹⁶ Bulletin 5-2000, point 1.6.3.

³¹⁷ 2000 General Report, point 788.

³¹⁸ Official Journal L 331, Joint Action 1999/878/CFSP, 23 December 1999.

³¹⁹ 1998 General Report, point 673.

ilgili birer müşterek eylem benimsemiştir. Haziran 2000’de üye devletler ayrıca kanunla belirlenen askeri malzemelerin ortak bir listesini kabul etmişlerdir. Oluşturulan sistem, her üye devletin savunma ihracatını ve belirlenen kuralların uygulamasını gösteren yıllık raporların tüm ortaklara gönderilmesini sağlamaktadır. Söz konusu raporlar Konseyin silah ihracatına ilişkin yıllık raporuna bir temel oluşturmaktadır. 1999 yılına ait Konseyin ilk raporu, 5 Ekim 2000 tarihinde Avrupa Parlamentosu’nun almış olduğu bir karara konu olmuş, Parlamento daha ileri düzeydeki saydamlığı memnuniyetle karşılamıştır. İkinci rapor 4 Aralık 2000’de kabul edilmiş, raporda belirlenen kuralların son uygulama yılında sağlanan ilerleme açıklanmıştır. 20 Kasım 2000’de Konsey eski Yugoslavya’ya silah ihracatına ilişkin 1996 yılında benimsediği ortak tutumu değiştirmiştir. Aynı gün, Kamboçya’da küçük ve hafif silahların istikrarsız bir biçimde yayılması ve çoğalmasına karşı savaşa ilişkin 1999 yılında benimsedikleri müşterek eylemi değiştirmiş ve genişletmişlerdir. 14 Aralık 2000’de, Güney Osetya’da küçük ve hafif silahların istikrarsız bir biçimde çoğalması ve yayılmasına karşı savaşa ilişkin 1999 yılında benimsedikleri müşterek eylemi yürütmeye karar vermişlerdir³²⁰.

Terörizme karşı savaş alanında, Avrupa Birliği, Filistin Yönetimine bölgede süren gerginlik nedeniyle gecikmesine rağmen yardım programını yürütmeye devam etmiştir. Terörizme karşı AB, Akdenizli partnerleriyle işbirliğinde ilerleme sağlamış ve terörizmle mücadeleyle ilişkin BM sözleşmeleriyle ilgili görüşmelere aktif biçimde katılmıştır. Bu sözleşmelerden ikisi özellikle önemlidir: Uluslararası Terörizmin

³²⁰ 2000 General Report, point 757.

Finansmanının Engellenmesi Sözleşmesi ve Terörist Bombalamanın Engellenmesi Sözleşmesi³²¹.

Yukarıda sıralanan örneklerden görüleceği üzere AB, ekonomik gücüyle orantılı bir dış politika aktörü olarak kabul edilme çabalarında güvenlik alanında somut adımlar atarak kendini göstermektedir. AB, üye devletlerinin güvenlik alanındaki yaklaşım farklılıklarını azaltarak, ortak çıkarlar temelinde politikasını yürütmekte ve bu yolla "siyasal birlik" sürecine ivme kazandırmaktadır.

D) TÜRKİYE VE AVRUPA ORTAK GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASI

Avrupa Birliği Güvenlik ve Savunma Politikası, özellikle Petersberg görevlerini gerçekleştirecek Acil Müdahale Gücü oluşumuyla ilgili olarak Türkiye'yi de önemli ölçüde etkilemektedir. AB savunma politikası, üye devletleri sadece Petersberg görevleriyle sorumlu tutmakta, ülkesel ya da kollektif savunma sorumluluğu vermemekte, yani Washington Antlaşması'nın 5. maddesini ve çok taraflı yardım garantisi getiren Brüksel Antlaşması'nın 5. maddesini ihlâl etmemektedir. 1990'lı yıllarda Balkanlar'da ortaya çıkan gelişmeler Petersberg görevlerinin önemini arttırmaktadır. Gerçekten, Avrupa Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'nın (AOGSP) oluşturulmasıyla birlikte, barışı koruma ve kriz yönetimi gibi operasyonların NATO yönetiminde değil, AB yönetiminde gerçekleştirilmesi olasılığı yüksektir. Şimdilik, AB yönetiminde operasyon gerçekleştirebilmek için

³²¹ 2000 General Report, point 759.

NATO'nun söz konusu operasyonda tamamen yer almaması koşulu bulunmaktadır³²². Yine de, NATO üyelerinin operasyona katılabilmesi NATO üyesi AB ülkelerine bağlıdır; çünkü, AB yönetiminde bir operasyonu tercih eden herhangi bir AB üyesi, NATO içinde alınacak kararı veto ederek ve NATO'nun bir bütün olarak operasyona katılmasını engelleyebilir. Bu bağlamda Türkiye, Petersberg görevleri operasyonlarının zaman içinde AB tarafından yürütülmesi olasılığı karşısında kaygı duymaktadır; çünkü Avrupa güvenliğini ilgilendiren konularda karar mekanizmasına dahil edilmediği için dışlanacak, dolayısıyla etkinliğini yitirecektir. Bundan başka, AB yönetimindeki operasyonlar, sadece Avrupa kıtası ile de sınırlı değildir. Avrupa'nın güvenliğini tehdit eden her bölge bu operasyonların coğrafi alanını oluşturmakta, Türkiye ise bulunduğu coğrafi konum nedeniyle Avrupa'yı tehdit edebilecek bölgelerin çok yakınında bulunmakta ve bu operasyonların kararının alınması sürecinden dışlanmak istememektedir.

Avrupa Birliği, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası çerçevesinde otonom bir askerî güce sahip olmayı planlamış (2003 yılına kadar gerçekleşmesi beklenen bu plana göre AB, 60 bin kişilik bir "acil müdahale gücü" kuracak, Avrupa'da ve gerekirse başka bölgelerde sıcak çatışmalara engel olmak ya da son vermek için "barış operasyonları" düzenleyecektir), ancak AB'nin elinde bu tür bir operasyon için gerekli olanaklar (askerî üs, haber alma, ulaşım, yüksek teknolojili savaş araç-gereçleri) tam olarak bulunmadığı için NATO'nun desteğine gereksinim duymuştur.

³²² Helsinki AB Zirvesinde alınan karar gereği, NATO'nun bir bütün olarak yer almadığı operasyonlarda AB yönetiminde operasyon gerçekleştirilebilir.

Haziran 1999'da yapılan AB Köln Zirvesinde Avrupa Birliği'nin uzun vadede Petersberg görevleri operasyonlarının yanı sıra, güvenlik alanında daha fazla söz sahibi olma, bunun için savunma boyutunu da içeren faaliyetlerde bulunma amacı ortaya çıkmıştır. Avrupa Birliği'nin bu faaliyetleri yürütürken NATO olanak ve yeteneklerinin yanı sıra ulusal veya çok-uluslu Avrupa olanaklarından da yararlanabileceklerini duyurmuşlar, dolayısıyla AB üyesi olmayan NATO müttefiklerinin statüsünün ne olacağı sorunu ortaya çıkmıştır. Ayrıca, AB ülkelerinin onayladığı Almanya Dönem Başkanlığı Raporunda, NATO üyesi olmayan AB devletlerinin (Avusturya, Finlandiya, İrlanda ve İsveç) AB üyesi olmayan NATO devletlerinden (Türkiye, ABD, Çek Cumhuriyeti, İzlanda, Kanada, Macaristan Norveç ve Polonya) daha avantajlı bir statüye getirilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Raporda, "müttefik olmayan üyeler dahil, tüm AB üye devletlerinin AB operasyonlarına tam ve eşit katılımı" deyimi kullanılırken, AB üyesi olmayan Avrupalı müttefikler için "AB önderliğinde yürütülecek operasyonlara, BAB'da mevcut danışma düzenlemeleri üzerine kurulacak olası bir tam katılımdan ve bunun kabullenebilir bir biçimde düzenleneceği" belirtilmiştir.

Aralık 1999'da AB Helsinki Zirvesinde, "temel hedef"in belirlenmesi ve bu doğrultuda çalışmaların başlatılmasıyla, AB ve NATO arasında çok sıkı temaslar başlamış ve aynı zamanda NATO müttefikleri olan 11 AB devleti, yinelemeyi (*duplication*) kaçınmak amacıyla ortak oldukları NATO olanak ve yeteneklerini Acil Müdahale Gücü'nün gerçekleştireceği operasyonlarda da kullanmayı talep etmişlerdir.

Avrupa Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'nın Türkiye açısından en belirgin ve olumsuz sonucu, Avrupa Birliği'ne tam üye olamamış ve aday ülke statüsüyle bu sürecin daha uzun süre alacağı belli olan Türkiye'nin bu dönem içinde AB savunma organizasyonu karar mekanizmasına eşit ülke olarak katılım ve veto hakkının olmamasıdır. Türkiye, başından beri BAB'ın karar mekanizmasına ve operasyonel gücüne eşit ve güçlü bir biçimde katılım konusunda ısrarcı olmuş, BAB, Erfurt kararları³²³ ile Türkiye'yi yapılacak operasyonların planlama ve kuvvet oluşturma sürecine katılım konusunda bazı avantajlar sağlamıştır. Ancak BAB'ın faaliyetlerine son verilmesi kararı³²⁴ ile Türkiye'nin bu hakları da yok olmuş ve AB'nin savunma politikasına ilişkin konularda Türkiye'nin karar mekanizması içinde yer alması söz konusu olmamıştır.

BAB'ın ortadan kaldırılarak yeniden oluşturulan AB savunma organizasyonu karar mekanizması içinde Türkiye'nin BAB'da sahip olduğu haklarla yer alması konusunda AB üyesi ülkeler isteksizdir. Türkiye'nin elindeki tek koz, AB'nin NATO araçlarına gereksinim duyması durumunda konu hakkındaki kararların oybirliği ile alındığı Kuzey Atlantik Konseyi'nde engelleme hakkının olmasıdır. Ancak, AB üyeleri bu engellemeyi aşacak otomatik kullanım prosedürleri geliştirilmesi çabası içindedir. Ayrıca, tamamen ABD'ye ait olan bu araçların kullanılması konusunda ABD'nin onay vermesi durumunda Türkiye'nin itirazlarının çok fazla dayanağı olmayacaktır.

³²³ Erfurt Declaration, WEU Council of Ministers, 18 November 1997. Metin için bkz. <<http://www.weu.int>> (30 Kasım 2000).

³²⁴ Bkz. Mairseille Declaration of the WEU Council of Ministers, 13 November 2000.

Türkiye, AB'nin olası operasyonlarına katılabilmesi ve kendi askerî üslerini ona açabilmesi için mutlaka karar mekanizmasına dahil edilmesi gerektiğini savunmaktadır. AB ise, Türkiye 15 üyenin arasında yer almadığı için buna razı olmamakta; ancak, Türkiye ile yapılacak operasyonlar hususunda sıkı temas ve danışmalarda bulunacağını söylemektedir. Türkiye, Avrupa Birliği'ni zorlamak için NATO'yu devreye sokmaya çalışmıştır. Türkiye'nin görüşüne göre, AB gireceği operasyonlar için NATO'nun desteğini arama gereği duyduğuna göre, müttefikler böyle bir durumda karar yetkisini kullanabilmeli, yani her NATO üyesi AB operasyonlarına katılıp katılmama konusunda söz sahibi olmalıdır. NATO Türkiye'nin görüşlerine uygun bir karar almış³²⁵, AB'nin gireceği operasyonlar için önce NATO'nun onayını almaları gerektiği belirtilmiştir. Bu, Türkiye dahil her NATO üyesinin "denetim yetkisi"nin tescil edilmesidir. Türkiye'nin NATO nezdindeki Daimi Temsilcisi Büyükelçi Onur Öymen, kararın engelleyici bir nitelik taşıdığını, örneğin Türkiye'nin razı olmayacağı bir askerî müdahale söz konusu olursa, NATO'nun böyle bir operasyona katılmasını olanaksız kılabilir demiştir³²⁶. Bundan başka Türkiye, BAB içerisinde olduğu gibi eşit haklara sahip olması gerektiğine de inanmaktadır³²⁷. Bu konuda Onur Öymen, Avrupa savunmasına yönelik ayrımcı çizgiler yaratılmasının NATO'nun etkinliğini azaltacağını ve

³²⁵ North Atlantic Council, The Alliance's Strategic Concept, 24 April 1999, paragraph 30.

³²⁶ Sami Kohen, "NATO Yolu ile AB'ye Baskı", *Milliyet*, 20 Temmuz 2000.

³²⁷ BAB daha önce tam üye olmayan üyelerinin karar alma sürecine katılmaları amacıyla karmaşık bir sistem geliştirmişti. Maastricht Antlaşması'na ek 30 sayılı Bildiri ile AB üyesi olmayan NATO devletlerinin "ortak üyeler (*associate members*)" olarak BAB'a katılmaları ve BAB faaliyetlerinde yer almaları yasal bir temel üzerine oturtulmuştu. Özellikle BAB Bakanlar Konseyi'nin Temmuz 1997'de Berlin'de ve Kasım 1997'de Erfurt'ta aldığı kararlarla ortak üyeler, statüleri gereği BAB tarafından yürütülen Petersberg görevlerine tam olarak katılma hakkı kazanmışlardı. Maastricht Antlaşması'na ek 30 sayılı bildiri için bkz. Declaration of the WEU on the Role of the Western European Union and Its Relations with the European Union and with the Atlantic Alliance, WEU Ministerial Council, Brussels, 22 July 1997.

İttifakın etkisinin azaltılmasının ise, güvenlik açısından büyük sorunları beraberinde getireceğini açıklamıştır³²⁸.

Avrupa Birliği'nin görüşü şu mantığa dayanmaktadır: Üye olan devlet, diğer konularda olduğu gibi savunma alanında da AB'nin mekanizmalarına eşit koşullarla katılır. Türkiye ise, henüz üye olmadığından aynı statüye sahip olamaz. Türkiye'nin bu konudaki görüşü: AGSK veya kurulması tasarlanan Avrupa ordusu, daha önce BAB adı altında oluşturulan savunma örgütünün yerini almaktadır. Türkiye, yoğun çabalardan sonra, BAB'ın içinde "ortaklık statüsü"ne kavuşabilmişti³²⁹. Avrupa Birliği şimdi AGSK içinde de Türkiye'ye en azından aynı hakkı tanımalıdır³³⁰.

Haziran 2000'de Portekiz'in Santa Maria de Feira kentinde yapılan AB Zirvesinde, AGSK ile ilgili olarak AB, kriz ya da çatışmaları önlemek veya durdurmak için anında müdahale edebilecek ortak bir askerî güç kurma kararlılığını göstermiştir. 60 bin kişiden oluşacak olan bu AB silahlı kuvveti, girişeceği operasyonlarda gerekirse NATO olanaklarından yararlanabilecektir. Zaten, AB'nin 11 üyesi (İsveç, Avusturya, Finlandiya ve İrlanda hariç), aynı zamanda NATO üyesidirler. Ancak, AB üyesi olmayan ama NATO'ya üye olan Türkiye gibi ülkeler de vardır. Avrupa Birliği, işte AGSK çerçevesinde bu ülkelerin de ortak operasyonlara katılmasını talep etmiş; ancak, bu ülkelere kendi karar mekanizmasında yer vermemiş, sadece onlarla bir

³²⁸ *Milliyet*, 25 Mayıs 2000.

³²⁹ Türkiye, Norveç ve İzlanda ile birlikte 20 Kasım 1992 tarihinde Roma'da BAB'a "ortak üyelik belgesi"ni imzalamış ve ortak üyelik, Yunanistan'ın tam üyeliğiyle eş zamanlı olarak 6 Mart 1995'de yürürlüğe girmiştir.

³³⁰ Sami Kohen, "AB ile Savunma Ortaklığı", *Milliyet*, 30 Mayıs 2000.

danışma sistemi kurmuştur. Türkiye, AGSK'dan tam olarak dışlanmamış, ancak AGSK'ya eşit koşullarla dahil de edilmemiştir. Oysa, AB'nin bundan önceki askeri kanadını oluşturan BAB, Türkiye'ye karar alma süreci çerçevesinde bir "ortaklık" statüsü vermişti.

Avrupa Birliği, Feira kararlarının yürürlüğe konabilmesi amacıyla NATO'ya başvurarak, Helsinki Zirvesinde kabul edilen AB Temel Hedefi'nin gerçekleştirilebilmesi için kendi içinde yapacağı çalışmalarda NATO'nun kuvvet planlamasındaki deneyimlerinden teknik ve askerî düzeyde yararlanılmasını teminen danışmalarda bulunulmasını talep etmiş; ayrıca, iki örgüt üyesi ülkelerin hükümet temsilcilerinin katılımıyla oluşturulacak dört *ad hoc* çalışma grubunun kurulmasını teklif etmiştir.

Portekiz, AGSK konusundaki endişelerini gidermek amacıyla Türkiye'ye bir mektup göndermiştir. Portekiz dışişleri bakanı Gama, Türkiye dışişleri bakanı İsmail Cem'e gönderdiği bu mektupta Türkiye'nin Avrupa güvenliği ve istikrarı içinde oynadığı role önemle gönderme yaparak, AGSK'nın Türkiye aleyhinde bir oluşum olmadığı konusunda güvence vermiştir. Bundan başka, Türkiye'nin Avrupa Birliği'nin 2003 yılına kadar kurmak istediği 60 bin kişilik orduya bir tabur ile katılma talebinin de AB tarafından büyük memnunlukla karşılandığını belirtmiştir³³¹.

³³¹ Cumhuriyet, 20 Haziran 2000.

AB, kriz anında ve insani yardım amaçlı operasyonlarda NATO güçlerini kullansa bile karar mekanizmasının kendi denetimi altında kalmasını istemektedir. Oysa, Türkiye, AB'nin NATO güçlerini kullanması halinde karar mekanizması içine dahil olmak istemektedir.

Feira kararlarının yayınlanmasından hemen sonra Türkiye, AB Güvenlik ve Savunma Politikası ve bunun NATO'ya yansımalarının yakından izleyeceğini ve AB'nin NATO kararlarına uygun olarak, her biri tek tek değerlendirerek katkısının katılımıyla orantılı olmasını gözeteceğini belirtmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin AOGSP'yi ulusal çıkarları ve AB üye adaylığı sorumluluğuyla değerlendireceği, İttifak içinde eşitsizlik ve bölünme yaratılmamasına önem verildiği kaydedilmiştir. Bundan başka Avrupa Birliği'nin AB üyesi olmayan Avrupalı NATO müttefiklerinin kriz yönetimi dahil AOGSP ile ilgili düzenlemelere katılımlarına dair Feira'da alınan kararların yetersiz görüldüğü ve bu düzenlemelerin iyileştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır³³².

Söz konusu istekler NATO çerçevesinde uzun ve çetin görüşmelere konu olmuş ve 17 Temmuz 2000 tarihinde Kuzey Atlantik Konseyi'nde kabul edilen bir karar ile Avrupa Birliği'nin bu talepleri doğrultusunda NATO-AB ilişkilerini ilgilendiren düzenlemeler yapılmıştır. Konsey kararı, AB talepleriyle NATO'nun AOGSP'ye katılımı konusunda hassas bir denge kurmuş ve NATO uzmanlarının AB'nin planlama çalışmalarına askerî ve teknik konularda kalacak önerilerde bulunmalarından öteye geçmeyen bir biçimde katkıda bulunmalarına sınırlı bir süre için izin vermiş ve NATO-AB ilişkilerinin katılım dahil çeşitli yönlerini ele alacak *ad hoc* grupların Temmuz 2000 itibariyle faaliyetlerine başlamaları³³³ ve AB'nin her bir talebinin yeni bir Kuzey Atlantik Konseyi kararıyla ele alınacağı da karara bağlanmıştır. Öte yandan, Türkiye de dahil AB üyesi olmayan Avrupalı müttefiklerin

³³² Bkz. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'nın AB Feira Zirvesi'nin Avrupa Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası Hakkındaki Kararlarına İlişkin Açıklama- No: 103, Ankara, 20 Haziran 2000.

³³³ Bu karara göre, tüm bu çalışmalar NATO açısından Kuzey Atlantik Konseyi'nin yakın denetim ve gözetiminde yapılacaktır

güvenlik ve kriz yönetimi dahil AOGSP'ye katılımlarına dair AB tutumunun iyileştirilmesi için *ad hoc* gruplarda gerekli çalışmaların yapılması ve bu hususta geliştirilecek önerilerin Nice Zirvesinde ele alınması amaçlanmıştır³³⁴.

Amsterdam Antlaşması'nın 17. maddesi, Avrupa Konseyi kararının bir sonucu olarak BAB'ın, Birliğe olası entegrasyonunu düzenlemektedir. Kasım 2000'de Marsilya'da toplanan BAB Bakanlar Konseyi, BAB'ın operasyonel kapasitesini sürdürmeme kararı almışlar, böylece BAB, örgüt olarak sadece Antlaşmasının 5. maddesinin depoziteri olarak kalmıştır. Sonuç olarak BAB'ın, 28 ülkenin parlamento üyelerinden oluşan Parlamenter Asamblesinde güvenlik ve savunma sorunlarının tartışıldığı önemli bir forum olma niteliğinden başka bir işlevi kalmamıştır.

AB Feira Konseyi'nde ilke olarak, AB üyesi olmayan Avrupalı NATO müttefiklerinin, Avrupa'nın yeteneklerini artırmasına katkıda bulunmalarının teşvik edilmesi konusunda uzlaşmaya varılmış ve "Yetenekler Taahhüdü Konferansı" (*Capabilities Commitment Conference*) toplanmasını kararlaştırmıştır. 20 Kasım 2000 tarihinde Brüksel'de toplanan AB savunma ve dışişleri bakanları, "Askerî Yetenekler Bildirisi"ni kabul etmişler ve 21 Kasım 2000'de AB üyesi olmayan Avrupalı NATO müttefiklerinin AB gücüne ne ölçüde katkıda bulunacaklarını görüşmek üzere toplanmışlar ve bu müttefiklere "Avrupa yetenekleri"ni artırmak üzere "tamamlayıcı taahhütler" önermişlerdir. Burada kullanılan "tamamlayıcı"

³³⁴ Bkz. The Information Note on Turkish Views Regarding the Decision Adopted by the North Atlantic Council on 17 July 2000 on European Security and Defence Identity (ESDI) and Common European Security and Defence Policy (CESDP) (Unofficial Translation)- BN: 43- 18 July 2000.

sözcüğünün ne kastettiği tam olarak belli değildir³³⁵. Milli savunma bakanı Sabahattin Çakmakoglu, Türkiye'nin kurulacak Acil Müdahale Gücü'ne yaklaşık 6 bin kişilik bir kuvvet verebileceğini ve buna bir mekanize tugayının yanı sıra deniz ve hava birliklerinin de dahil olacağını açıklamıştır³³⁶. Ancak, Türkiye karar ve planlama mekanizmalarında yer almayı şart koşmuş, AB'nin özellikle Türkiye'nin güvenliğini doğrudan ilgilendiren operasyonlarda kendine gerçek bir ortak muamelesi yapılmasını talep etmiştir³³⁷.

Nice Zirvesinde AB üyesi olmayan Avrupalı NATO müttefiklerinin ve AB'ye aday ülkelerin krizlerin olmadığı zamanda AOGSP'ye katılımlarını sağlayan bir düzenleme öngörülmüştür. Bu düzenleme sözkonusu ülkelerle danışma ve işbirliği temelinde geliştirilmiştir. Zirvede kabul edilen düzenlemeye göre, her dönem başkanlığı sırasında en az iki defa olmak üzere AB devletleri ile AB üyesi olmayan Avrupalı NATO müttefikleri AOGSP konularını görüşmek üzere bir araya gelecekler³³⁸, bu devletlerle her başkanlık döneminde bir defa bakanlar düzeyinde toplanılacaktır. Operasyon zamanında yapılacak danışmalarda AB üyesi olmayan Avrupalı NATO müttefiklerinin rolü sınırlı tutulmuştur. Buna göre, bir Katılımcılar Komitesi (*the Committee of the Contributors*) oluşturulmuştur³³⁹. AB Konseyi,

³³⁵ Bilgi için bkz. Çınar Özen, "Consequences of the European Security and Defense Policy for the European Non-EU NATO Members", <<http://www.cicerofoundation.org>> (10 January 2001).

³³⁶ *Financial Times*, 22 November 2000.

³³⁷ Sami Kohen, "AB ile Bir Başka Sorun", *Milliyet*, 23 Kasım 2000.

³³⁸ Aynısı aday ülkeler için de öngörülmüştür.

³³⁹ Nice Zirvesi Sonuçlarına göre, bu komitenin iki işlevi vardır. İlki, katılımcı devletlere operasyon ile ilgili detaylı bilgilerin temin edilmesi, ikincisi ise katılımcı devletlerin görüşlerinin ve önerilerinin AB Siyaset ve Güvenlik Komitesi ile AB Askerî Komitesi'ne iletilmesidir.

operasyon gerçekleştirmeye karar verirse, iki yöntem ortaya çıkacaktır. İlkinde AB, NATO varlıklarını ve yeteneklerini kullanırsa her AB üyesi olmayan Avrupalı NATO müttefiki (Türkiye, Çek Cumhuriyeti, İzlanda, Macaristan, Norveç ve Polonya) operasyona katılma hakkına sahip olacaktır. İkincisinde ise, AB, NATO varlıklarını kullanmayacaksa sözkonusu altı devletin operasyona katılıp katılmayacağına AB Konseyi karar verecektir. Bundan başka, AB Konseyi operasyona son vermek için önce katılımcı devletlerle danışmada bulunacaktır³⁴⁰.

Türkiye ile AB arasındaki AOGSP krizi, 29-30 Mayıs 2001 tarihlerinde Budapeşte'de toplanan NATO Dışişleri Konseyi'nde doruk noktasına ulaşmıştır. Dışişleri bakanı İsmail Cem, Türkiye'nin, kullanımlarına makul ölçüde katılmadıkça ortak olduğu NATO olanak ve yeteneklerinin İttifak dışına tahsis edilmesine izin vermeyeceğini³⁴¹, Türkiye'nin, AB'nin karar alma özerkliğine, ve Birliğin güvenceli erişim talebine yeni koşullar ve itirazlar getirmediğini söylemiştir³⁴².

Toplantıda Türkiye ile AB ilişkilerinde ileriye yönelik AB'nin NATO olanaklarından nasıl yararlanacağı konusunda uzlaşma adımları atılmıştır. Buna göre, söz konusu olanak ve yetenekler stratejik ile stratejik olmayan şeklinde ikiye ayrılmış, bu çerçevede AWACS erken uyarı uçakları, üsler, uydu sistemleri gibi stratejik değeri yüksek olanakların NATO'nun onayı olmadan Birliğe verilmemesi, başka bir deyişle

³⁴⁰ Bilgi için bkz. Presidency Conclusions, Nice European Council, 7-9 December 2000.

³⁴¹ Türkiye'nin Avrupa'nın yeni savunma yapılanmasına ilişkin görüşleri hakkında bilgi için bkz. İsmail Cem, "A Necessary Role in Defence", *Financial Times*, 29 May 2001.

³⁴² *Hürriyet*, 30 Mayıs 2001.

Türkiye'nin onayından geçmesi konusunda uzlaşma sağlanmıştır. Listesi İttifak tarafından belirlenecek olan stratejik değeri az olan olanak ve yeteneklerin kullanımı ise NATO onayından geçmeyecektir. Askerî planlama konusunda da Türkiye'yi tatmin edici bir yaklaşım benimsenmiş, AB gücünün görev yapacağı alanlarda da NATO'nun söz sahibi olması kararlaştırılmıştır. Bu da Kıbrıs, Ege ve Kuzey Irak gibi alanlar düşünüldüğünde Türkiye'yi rahatlatan bir gelişme olarak algılanmaktadır. AB, karar alma mekanizmasına Türkiye'yi tam olarak dahil etmeme tutumunu sürdürmüş ancak, AB üyesi olmayan ülkelerle yapılan danışmaların derinleştirilmesi eğilimi de Türkiye tarafından olumlu karşılanmıştır³⁴³.

Sonuç olarak Türkiye, Nice Zirvesinde alınan kararları tatmin edici bulmamakta³⁴⁴ ve AB üyesi olmayan altı NATO ülkesinin katılım modellerinin geliştirilmesini gerekli görmektedir. Aksi halde, AB'nin NATO varlıklarına güvenceli erişimini onaylamayacaktır. Bu konuda Türk politikasının temel taşı, İttifakın Washington Zirvesinde aldığı kararlardır. Bu bağlamda, NATO ile AB arasında bir çerçeve anlaşmasının imzalanması gereklidir.

NATO'nun Avrupa'daki herhangi bir çatışmaya müdahale etmeme kararı alması durumunda, AB'nin kriz yönetimi operasyonu iki şekilde gerçekleşecektir. Birincisi AB'nin, NATO'nun olanak ve yeteneklerini kullanması durumudur. Bu yöntemde

³⁴³ **Hürriyet**, 30 Mayıs 2001 ve **Milliyet**, 31 Mayıs 2001.

³⁴⁴ 1999'da yapılan Washington Zirvesinde NATO, AOGSP'nin oluşturulmasına sıcak baktığını, ancak bunun BAB'ın üzerinde inşa edilmesi gerektiğini bildirdi. Türkiye, BAB'da ortak üye statüsündeydi ve kurumun her türlü inisiyatifinde tam üyelerle eşit katılım gösterebiliyordu. NATO, AB'nin İttifakın operasyon planlama sistemine güvenceli erişimi karşılığında AB üyesi olmayan Avrupa denklemini geliştirdi. Ancak AB, Nice Zirvesinde, katılım konusunda katılım konusunda güvence vermeyeceğini ilân etti.

NATO üyesi Türkiye, sürecin içinde olacak. Ancak eğer AB, NATO olanaklarını kullanmadan otonom bir operasyon geliştirirse Türkiye açısından sorun yaşanabilecek. AB operasyonu, sadece üye devletlerinin katılacağı ya da üye devletlerle AB üyeliğine aday devletlerin ve altı Avrupalı NATO üyesinin katılacağı şekilde gerçekleştirilmelidir.

SONUÇ

1950'lerde başlayan Avrupa bütünleşme hareketi, aradan geçen yarım yüzyıl içinde önemli aşamalar kaydetmiş, ekonomik altyapı entegrasyonunu büyük oranda tamamlamış ve Avrupa bütünleşmesi, "ortak dış politika ve güvenlik politikası" ile "adalet ve içişlerinde işbirliği" alanlarını kapsayan Avrupa Birliği oluşumu altında siyasal üstyapı entegrasyonunda da ilerleme sağlamıştır. Bu ilerlemeye uygun olarak, Avrupa Birliği'ne üye devletler arasında da hükümetlerarası bir nitelik gösteren "ortak güvenlik ve savunma politikası" alanında da geçen süre içinde önemli gelişmeler olmuş, Petersberg görevleri Birlik sorumluluk alanına girmiş ve bir "Avrupa ordusu" görünümü veren Acil Müdahale Gücü oluşturulmasına karar verilmiştir. AB devletleri, Birlik çerçevesi içinde kendilerine ait bir savunma yapısı oluşturma ve önce NATO çerçevesinde ortaya çıkan Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği kavramını sadece AB üyesi devletlere tanıma çabası içindedirler.

Avrupa bütünleşmesi hareketinde başından beri varolan ortak bir güvenlik ve savunma politikası oluşturma girişimleri, ilk kez Avrupa Birliği Antlaşması'nda somutlaştırılan hedefler ve ilkelerle uygulamaya konulmuştur. Antlaşmanın yürürlüğe girdiği 1993 yılı başında Avrupa Topluluklarına üye devletler "Tek Pazar" hedefine ulaşmışlardı ve "parasal birlik" yönünde adımlar atılmaktaydı. Avrupa ortak güvenlik ve savunma politikası oluşturma girişimleri işte bu dönemde somutlaşmıştır. Nitekim, ekonomik alanda bir başarı kaydedilemeden güvenlik ve savunma alanında ortaya çıkan girişim, Avrupa Savunma Topluluğu yaşam olanağı bulamamış, güvenlik ve savunma konuları AET üyesi devletler arasında malların ve hizmetlerin

serbest dolaşımın sağlanmasından sonra gayriresmî "Avrupa Siyasî İşbirliği" mekanizması ile ele alınmaya başlamıştır. 1997 yılında imzalanan Amsterdam Antlaşması'nda "parasal birlik" hedefiyle birlikte "Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası" enstrümanları da güçlendirilmiş, Avrupa para birimi Euro'nun kaydî para olarak kullanılmaya başlaması ve Avrupa Merkez Bankası'nın faaliyete geçmesinden sonra ortak dış politika ve güvenlik politikası için de yapılanmalara gidilmiş, bunun için bir "Yüksek Temsilci" atanarak siyasal ve askerî organlar oluşturulmuştur. 1 Ocak 2002 tarihinden itibaren 12 AB ülkesinde (İngiltere, İsveç ve Danimarka hariç) Euro'nun dolaşımda da kullanılmaya başlaması ve 2003 yılına bir Avrupa Müdahale Gücü'nün oluşturulması girişimi de örneklerini yukarıda sıraladığım gelişmelerden biridir. Tüm bu gelişmeler yeni-işlevselcilik (*Neo-functionalism*) yaklaşımını doğrulamaktadır.

Avrupa bütünleşmesi hareketi önce sektörel temelde, kömür ve çelik sektörlerinde başlamış, daha sonra oluşturulan uluslarüstü niteliğe sahip AKÇT modeline uygun olarak bir Avrupa Savunma Topluluğu ve Avrupa Politik Topluluğu girişimleri olmuş, ancak bu girişimlere destek veren devletlerin daha sonra birbirlerine güven duyamamaları nedeniyle hayata geçirilememiştir. Gerçekten de, Avrupa Savunma Topluluğu (AST) Antlaşması imzalanmasına rağmen, onay sürecinde Fransa Ulusal Meclisi'nin Antlaşmayı veto etmesiyle bu Topluluk kâğıt üzerinde kalmıştır. Avrupa ülkelerini ekonomik açıdan birbirleriyle bağımlı kılmadan, üst yapı entegrasyonununa gidilmesinin sonuç getirmeyeceği bu şekilde anlaşılmıştır. Nitekim, "ortak Avrupa ordusu"nu öngören AST projesi, Altılarda hayal kırıklığı yaratmıştır. Ancak bütünleşme hareketinin öncelikle ekonomik alanda sürdürülmeye

karar verilmesiyle Avrupa entegrasyonu yeniden ivme kazanmış ve 25 Mart 1957'de AET ve AAET'yi kuran Roma Antlaşmaları imzalanmıştır.

Soğuk Savaş döneminde, uluslararası konjonktür nedeniyle, güvenlik ve savunma alanında bir "Avrupa kimliği" yaratılamamıştır. Bu dönemin örgütü olan NATO, ABD hegemonyasında kalmış, BAB ise bu alanda üye devletlerinden gerektiği kadar destek bulamamıştır. Bunun en önemli nedenlerinden biri, iki-kutuplu bir uluslararası sistemde Batı Avrupa devletlerinin ABD desteğini aramaları, güvenliklerini nükleer caydırıcılığa sahip ABD'ye ihale etmeleri, diğeri de bu devletlerin ekonomik gelişmeye öncelik vermeleridir. NATO ile aynı dönemde kurulan Batı Birliği Savunma Örgütü'nün temelinde Almanya'nın silahlanmasını denetim altında tutmak kaygısı varken, Batı Almanya ve İtalya'nın katılımıyla adı Batı Avrupa Birliği olmuş ve üyeleri arasında bir güvenlik koalisyonu oluşturmuştur. BAB'ın siyasal, kültürel ve ekonomik hedefleri de vardı, ancak bunlar zaman içerisinde Avrupa Konseyi (*Council of Europe*)'nin ve Avrupa Topluluklarının yetki alanına girmiş, savunma yönü ise NATO'nun varlığı nedeniyle uzun yıllar göz ardı edilmiştir. Yine de BAB, kuruluşunun ilk yıllarında Almanya'nın yeniden silahlanması konusunda önemli bir rol oynamıştır. ABD ve Fransa arasında güvenlik konusundaki görüş ayrılıkları, Fransa'nın 1967'de NATO'nun askerî kanadından çekilmesiyle sonuçlanmış ve 1980'li yıllarda Fransa BAB'ı yeniden etkin hale getirme çabasına girmiştir. 1984'de BAB, üyeleri arasında "ortak bir Avrupa savunma kimliği" geliştirmeyi ve NATO'nun Avrupa ayağını güçlendirme amacını edinmiştir. Ekim 1987'de "Avrupa Güvenlik Çıkarları Platformu"nun benimsenmesiyle BAB'ın NATO ile olan ilişkilerinin niteliği belirlenmiş ve bir güvenlik ve savunma boyutu olan Avrupa

bütünleşmesinin sağlanmasını onaylamıştır. Bir başka deyişle, ekonomik temelde ilerleyen Avrupa bütünleşmesi hareketine güvenlik ve savunma alanını da içerecek bir süreç dahil edilmek istenmiştir.

Soğuk Savaş döneminde AET çerçevesinde yürütülen politikalar başarılı sonuçlar vermeye başlayınca, üye devletler ekonomik güçlerine orantılı biçimde bir Topluluk dış politikası oluşturma amacıyla 1970'li yıllarda Avrupa Siyasî İşbirliği (ASİ) mekanizmasını işletmeye başlamıştır. Topluluk kurucu antlaşmaları "dış politika" alanında üye devletleri bağlayıcı kural koymamışlardı, bu nedenle ASİ, Tek Avrupa Senedi'nin yürürlüğe girmesine kadar fiili (*de facto*) bir uygulama olmuş, Senet ASİ'ye hukuksal (*de jure*) temel getirmiştir. ASİ çerçevesinde hazırlanan Fouchet Planları, Davignon, Kopenhag ve Londra Raporları ve Genscher-Colombo Planları güvenlik ve savunma alanlarına da değinerek Topluluğa önerilerde bulunmuşlardır. Ancak üye devletlerin henüz hazır olmamaları yüzünden bu öneriler uygulama olanağı bulamamıştır. Yine de, 1986'da imzalanan Tek Avrupa Senedi ile hukuksal çerçeve çizilmiş ve dış politika konusunda "ortak tutum" benimsenebileceği hükme bağlanmıştır. Bu gelişmeler sonucunda güvenlik ve savunma politikaları da ilk kez Topluluk yetki alanı içine alınmıştır.

Sovyetler Birliği'nin dağılması, Varşova Paktı'nın son bulması, Berlin Duvarının yıkılması ve sonrasında iki Almanyanın birleşmesi Soğuk Savaş'ın sonunu getirmiş, uluslararası sistem değişikliğe uğramış, Avrupa'da güvenlik algılamaları değişmiş ve NATO'nun varlığı sorgulanmaya başlamıştır. Bu gelişmeler yaşanırken Avrupa Topluluğu üyeleri ekonomik bütünleşmeyi önemli ölçüde tamamlamışlardır.

Yukarıda anlatılan bu gelişmelerin ardından Avrupa Topluluğu devletleri "siyasal birlik" için bir hükümetlerarası konferans süreci başlatmışlardır. Bu konferansta üye devletlerin güvenlik ve savunma alanlarındaki yaklaşımları ortaya çıkmıştır. İngiltere ve Hollanda Atlantik İttifakını yaralamayacak bir oluşumu desteklemiş, Fransa Avrupa devletlerinin kendi özerk yapılanmasını oluşturmalarının gereğini vurgulamış, Almanya ise, bu iki yaklaşım arasında bir orta yolu benimsemiştir. 1993'te yürürlüğe giren Avrupa Birliği Antlaşması ile "Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası (ODGP)" oluşturularak, güvenlik ve savunma alanı da Avrupa bütünleşmesi hareketine hukuken dahil edilmiştir. Buna karşın, ODGP Avrupa Topluluklarının yetkisi içine girmemiş, hükümetlerarası işbirliği temelinde düzenlenmiştir. Antlaşma uzun vadede, nihai olarak ortak savunma sistemine yol açabilecek bir savunma politikasının oluşturulmasını ve bu politika açısından sonuçları olan kararların ve önlemlerin, Birliğin talebi üzerine, BAB tarafından hazırlanmasını ve uygulanmasını hükme bağlamıştır. Antlaşma bundan başka, ODGP enstrümanlarını (karar, ortak tutum, müşterek eylem ve ortak demeçler) düzenlemiştir.

AB Antlaşması ile Avrupa Birliği'nin gelişiminin ayrılmaz bir parçası haline gelen BAB, 1991 Maastricht Bildirisi ile, AB üyesi NATO ülkelerinin isteklerine göre hem AB'nin savunma boyutunu oluşturacağını hem de NATO'nun Avrupa ayağı rolünü üstleneceğini öngörmüş ve üye olmayan AB üyelerini de üye olmaya davet etmiştir. 1992'de BAB, NATO'nun kolektif sorumluluğunu kabul ederek kendi görevlerini Petersberg görevleri olarak bilinen, barışın tesis edilmesi ve korunması, kriz yönetimi ve insani operasyonlar için koruma ile sınırlamıştır. BAB, AB Antlaşması'nın kendine ilişkin J.4(2) maddesi uyarınca ilk uygulamasını Kasım

1996'da, AB'nin Afrika'nın Büyük Göller yöresinde yürüttüğü insani kurtarma operasyonuna destek sağlayarak yapmıştır. 1997'de revize edilerek imzalanan yeni AB Antlaşması da, Avrupa Birliği'ne operasyonel yetenek kazandırılmasında BAB'ın rolünü teyit etmiştir. Ancak BAB'ın, üyelik statüsünün yarattığı sorunlar ve buna bağlı olarak karar alma prosedüründeki karmaşıklıklardan dolayı etkin olamayacağı anlaşılmış ve Kasım 2000'de toplanan BAB Bakanlar Konseyi, BAB Antlaşması'nın süresinin dolmasıyla örgütün faaliyetlerine son verileceğini karara bağlamıştır.

1990'lı yılların ilk yarısında NATO-BAB ilişkilerinin sıklaştığı görülmektedir. NATO hem yeni stratejik konseptini hem de değişen güvenlik algılamalarıyla birlikte kendine yeni bir kimlik belirleme çabası içine girmiş, bu yaklaşımla Avrupalı üyelerinin daha çok sorumluluk alacağı yapılanmalar ortaya konmuştur. Bu yıllarda Avrupa'da ortaya çıkan birden çok güvenlik yapılanmaları (AGİK dahil) kendi görev alanlarını çizmiş, örgütlerarası ilişkiler sıklaşmıştır. Nitekim, NATO ve BAB'ın yürüttüğü ortak operasyonlar yürütmüşler, Bosna-Hersek Krizi sırasında bu işbirliğine uygun olarak "Birleşik Müşterek Görev Gücü (BMMG)" adıyla "çok şapkalı" bir silahlı kuvvetler örgütlenmesine gidilmiştir.

Bosna-Hersek Krizi, ODGP enstrümanlarının ve AB ortak güvenlik ve savunma politikasının sınanması açısından önemli bir olaydır. Eski Yugoslavya'da ortaya çıkan çatışmalara karşı AB üyesi devletler ortak hareket edememişler ve AB olarak bu bölgede etkin bir politika izleyememişlerdir. BMGG bu kriz sırasında operasyonlar yürütmüş, ancak aynı silahlı kuvvetlerin hem NATO hem de BAB yönetiminde olması bu gücün etkinliğini zayıflatmıştır.

Bosna-Hersek Krizinden çıkardığı derslerle AB üyesi devletler, AB Antlaşmasının gözden geçirilerek yenilenmesi sürecinde toplanan Hükümetlerarası Konferansta ODGP enstrümanlarının güçlendirilmesini talep etmişler ve AB'nin bu alanda daha çok sorumluluk alması gerektiğini vurgulamışlardır. Maastricht Antlaşması'nın ODGP hükümleri, 2 Ekim 1997'de imzalanan ve 17 Haziran 1999'da yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması ile gözden geçirilerek yeniden düzenlenmiştir. AB Antlaşması'nın 11-28 maddeleri ODGP ile ilgili olan hükümlerdir. Antlaşma, AB'yi güvenlikle ilgili tüm konuları kapsayan ortak bir güvenlik politikasıyla donatmış, ortak bir savunma politikasının aşama aşama oluşturulabileceğini hükme bağlamıştır. Ayrıca, AB ve BAB arasında bir bağ oluşturulmuş, BAB'ın AB'ye entegre edilebileceği öngörülerek bununla ilgili prosedür düzenlenmiştir. Bundan başka, "Petersberg görevleri"ni Birlik yetki alanı içine sokmuş ve karar alma sürecinde oybirliğinin yanında bazı durumlarda nitelikli çoğunluk yöntemi de benimsenmiştir.

Bu gelişmeler yaşanırken NATO da hem Atlantik İttifakına hem de Avrupa'nın gereksinimlerini karşılamak amacıyla bir "Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK)" geliştirmeyi istemiştir. Bu çerçevede içinde NATO, bir bütün olarak yer almadığı operasyonlarda, Avrupalı üyelerine örgütün varlık ve yeteneklerinden yararlanmasını sağlayarak kendi operasyonlarını gerçekleştirme kapasitesi tanımayı amaçlamıştır. Nisan 1999'da Washington'da toplanan devlet ve hükümet başkanları zirvesi, AGSK'yı bir adım ileri götürmüş ve uygulama prosedürünü çizmiştir. Buna göre, NATO'nun tüm üye devletlerinin katılmak istemediği, ancak Avrupalı üyelerin yürütmek istediği operasyonlarda NATO'nun yetenek ve olanaklarından yararlanabilecekleri, bunun için her bir durum öncesinde NATO üyelerinin onayını

almak zorunda oldukları tesbit edilmiştir. Bu durum, kuşkusuz AB üyesi devletlere istedikleri bağımsız olarak operasyon yapabilme kapasitesini kazandırmamaktadır.

Kosova Krizinde ise ABD'nin AB devletlerine göre enformasyon ve teknoloji alanındaki üstünlüğü kanıtlanmış ve NATO'suz bir Avrupa'nın güvende olamayacağı kanısı AB üyesi olmayan devletlerde pekişmiştir. Bunun üzerine, AB devletleri kendi olanak ve kapasitelerini güçlendirmek istemişlerdir.

Bu amaçla, özellikle Fransa, Almanya ve İngiltere çözüm arayışlarına girmişlerdir. Bu bağlamda 4 Aralık 1998'de Fransa ve İngiltere Saint Malo'da bir bildiri yayınlayarak AB devletlerinin ortak bir savunma yapılanmasına gitmesi gerektiğini duyurmuşlardır. Haziran 1999'da Köln'de toplanan Avrupa Konseyi, "Petersberg görevleri"ni "Avrupa Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (AOGSP)"nın özüne yerleştirmiş, AOGSP'yi güçlendirmek amacıyla AB'nin bağımsız operasyon yapabilme kapasitesine sahip olması ve bunun için silahlı kuvvetlerle desteklenmesi ve bu kuvvetleri kullanmaya karar vermesi için uygun araçlarla donatılması gerektiği vurgulanmıştır. Aralık 1999'da Helsinki'de toplanan Avrupa Konseyi, kriz yönetimi operasyonları için AB devletlerini askerî yeteneklerini kullanma ve bunun için 60.000 kişilik bir "Acil Müdahale Gücü (*Rapid Reaction Force*)" oluşturulması kararı almıştır. Petersberg görevlerini yürütecek bu gücün, NATO'nun yer almadığı operasyonlarda görev yapacağı ancak bir "Avrupa ordusu" olmayacağı belirtilmiştir. Bundan başka, AB bünyesinde daimi bir Siyaset ve Güvenlik Komitesi, Askerî Komite ve Genelkurmay Başkanlığı oluşturma kararı benimsenmiştir. Aralık 2000'de Nice'te toplanan AB Zirvesi, BAB'ın operasyonel faaliyetlerinin AB bünyesine

alınmasını karara bağlamış, AB'nin güvenlik ve savunma politikası alanında süratle operasyonel hale gelmesi gerektiğini vurgulamıştır.

AOGSP, AB üyesi olmayan NATO müttefiklerini dışlamaktadır. Bu bağlamda AB ve NATO arasında "çalışma grupları" oluşturulmuş, danışma ve işbirliği yolları aranmaya başlamıştır. Gerçekten Türkiye ve AB üyesi olmayan diğer NATO ülkeleri AOGSP'nin dışında tutulmakta ve karar-alma sürecine katılmasına karşı çıkmaktadır. Bu durum, NATO olanak ve yeteneklerini kendi operasyonlarında sınırsız ve daimi kullanmak isteyen AB ile, NATO yeteneklerinden sadece NATO'dan her operasyon için ayrı ayrı onay alınarak yapılması gerektiğini ileri süren Türkiye'yi karşı karşıya getirmektedir. Bundan başka AB, Nice Zirvesinde, NATO'dan talep ettiği olanak ve yeteneklerin belirlendiğini ve bu karardan dönüşün mümkün olmadığını belirtmesi, buna karşılık Türkiye'nin, kuralları NATO'nun belirlemesi gereğini ısrarla vurgulaması, bu konudaki gerginliği artırmaktadır.

Sonuç olarak, ortak güvenlik ve savunma politikası kavramı, Avrupa bütünleşme hareketi kadar eskidir. Gerçekten de AST düşüncesi, AET'nin oluşturulmasından bile daha önceye dayanmaktadır. Ne var ki, Avrupa bütünleşmesi özellikle "gümrük birliği" ve ortak dış ticaret politikası belirleme hedeflerini hayata geçirme konusunda odaklanmış ve yeni-işlevselci yaklaşımı doğrular biçimde, ekonomik alanda elde edilen kazanımlar, süreç içerisinde siyasal alanda da etkiler doğurmuş ve bu bağlamda ortak güvenlik ve savunma politikası alanında da adımlar atılmıştır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Arı, Tayyar, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1996.

Armaoğlu, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1980-1990)**, 2. Cilt, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1991.

Armaoğlu, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1990**, 1. Cilt, 10. Baskı, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1994.

Arsava, Ayşe Füsün, **Avrupa Toplulukları Hukuku ve Bu Hukukun Ulusal Alanda Uygulanmasından Doğan Sorunlar**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 545, 1985.

Bainbridge, Timothy, **The Penguin Companion to European Union**, 2. Edition, London, Penguin Books, 1998.

Bloed, Arie and Wessel, Ramses A., **The Changing Functions of the Western European Union**, Boston, Dordrecht, 1994.

Bora, Tanıl, **Bosna-Hersek: Yeni Dünya Düzeni'nin Av Sahası: Bölgeler, Sorunlar**, İstanbul, Birikim Yayınları, 1994.

Brezinski, Zbigniew, **Büyük Çöküş**, çeviren: Gül Keskil ve Gülsav Pekkan, 5. Baskı, Ankara, İş Bankası Yayınları, 2000.

Bronstone, Adam, **European Union-United States Security Relations**, New York, St. Martin's Press, 1997.

Buzan, Barry vd., **The European Security Order Recast: Scenarios for the Post-Cold War Era**, London, Pinter, 1990.

Buzan, Barry, **States and Fear: An Agenda For International Security Studies in the Post-Cold War Era**, London, Harvester, 1991.

Büyüktaşkın, Şener, **Dünya Ticaret Sistemi**, Ankara, Esbank, 1997.

Canbolat, İbrahim S., **Alman Dış Politikası**, 2. Baskı, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1999.

Dedeoğlu, Beril, **Adım Adım Avrupa Birliği**, İstanbul, Çınar Yayınları, 1996.

Duke, S., **The New European Security Disorder**, London, Macmillian, 1994.

Ginsberg, R. H., **Foreign Policy Actions of the European Community**, Boulder, Lynne Rienner Publishers, 1989.

Goodman, S. F., **The European Union**, 3. Edition, London, Macmillan, 1996.

Gönlübol, Mehmet, **Uluslararası Politika**, 4. Baskı, Ankara, Atilla Kitabevi, 1993.

Günuğur, Haluk, **AET'yi Kuran Antlaşma**, Ankara, Barışçan Yayıncılık, 1988.

Günuğur, Haluk, **Avrupa Topluluğu Hukuku**, 2. Baskı, Ankara, Tarhan Basımevi, 1993.

Haas, Ernest B., **The Uniting of Europe**, Stanford, Stanford University Press, 1958.

Halle, Louis J., **The Cold War as History**, New York, Harper Collins Publishers, 1991.

Heller, Francis H. and Gillingham, John R., **NATO**, New York, St. Martin's Press, 1992.

Hodge, Carl C., **Redefinig European Security**, London, Garland Publishing, 1999.

Holland, Martin, **European Union Common Foreign Policy**, New York, St. Martin's Press, 1995.

Howorth, Jolyon and Menon, Anand, **The European Union and National Defence Policy**, London, Routledge, 1997.

Ifestos, Panayiotis, **European Political Cooperation**, Brookfield, Avebury, 1987.

Karluk, Rıdvan, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 4. Baskı, İstanbul, İMKB, 1996.

Lundestad, Geir, **Empire by Integration**, New York, Oxford University Press, 1998.

Mitrany, David, **A Working Peace System**, Chicago, Quandrangle Book, 1966.

NATO El Kitabı, Brüksel, NATO Basın ve Enformasyon Bürosu, 1995.

NATO El Kitabı, Brüksel, NATO Basın ve Enformasyon Bürosu, 1999.

Nutall, Simon, **European Political Cooperation**, New York, Oxford University Press, 1992.

Peterson, John and Sjursen, Helene, **A Common Foreign Policy for Europe**, London, Routledge, 1998.

Piening, Christopher, **Global Europe**, Boulder, Lynne Rienner Publishers, 1997.

Pijpers, A., Regelsberger, E., Wessels, W., **European Political Cooperation in the 1980's**, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers, 1988.

Pryce, Roy, **The Dynamics of European Union**, London, Routledge, 1989.

Rees, G. Wyn, **The Western European Union at the Crossroads**, Oxford, Westview Press, 1998.

Regelsberger, E., Tervarent, P., Wessels, W., **Foreign Policy of the European Union**, Boulder, Lynne Reiner Publishers, 1997.

Rhodes, Carolyn, **The EU in World Community**, Boulder, Lynne Rienner Publishers, 1998.

Roney, Alex, **EU/EC Fact Book**, 5. Edition, Kogan Page Limited, 1998.

Sander, Oral, **Siyasi Tarih 1918-1994**, 4. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 1994.

Soysal, İsmail, **Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları Cilt II (1945-1990) Kesim A (Çok Taraflı Bağlılar)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991.

Sönmezoglu, Faruk, **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, 2. Baskı, İstanbul, Der Yayınları, 1996.

Stavridis, S. vd., **New Challenges to the European Union**, Dortsmouth Publishin, 1997.

Turan, İter, **NATO İttifakının Stratejik ve Siyasi Sorunları**, İstanbul, Çağlayan Basımevi, 1971.

Uçarol, Rifat, **Siyasi Tarih (1789-1994)**, 4. Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1995.

Viotti, Paul and Kauppi, Mark V., **International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism**, New York, Mc Millan Publication, 1987.

Wallace, Helen and Wallace, William, **Policy-Making in the European Union**, New York, Oxford University Press, 1996.

Wallace, William, **The Dynamics of European Integration**, New York, Pinter Publishers, 1990.

Winand, Pascaline, **Eisenhower, Kennedy, and the United States of Europe**, New York, St. Martin's Press, 1993.

Yost, David S., **NATO Transformed**, 2. Edition, Washington D. C., United States Institute of Peace Press, 2000.

MAKALELER

Abelhauser, Werner L., "The Causes and Cosequences of the 1956 West German Rearmament Crisis", **NATO**, eds. Francis H. Heller and John R. Gillingham, New York, St. Martin's Press, 1992, s. 311-330.

Aybet, Gülnur, "The CFE Treaty: The Way Forward for Conventional Arms Control in Europe", **Perceptions**, March-May 1996, Volume I, Number 1, s. 18-32.

Cameron, Fraser, "Building a Common Foreign Policy", **A Common Foreign Policy for Europe**, eds. John Peterson and Helene Sjursen, London and New York, 1998, s. 59-76.

Cardozo, Rita, "The Project for a Political Community", **The Dynamics of European Union**, ed. Roy Pryce, London, Routledge, 1989.

Cem, İsmail, "A Necessary Role in Defence", **Financial Times**, 29 May 2001.

Cornish, P., "European Security: The End of Architecture and the New NATO", **International Affairs**, 1996, Volume: 72, Issue: 4, s. 751-769.

Cottrell, Robert, "The Ageing Alliance", **The Economist**, 23 October 1999.

Çaşın, Mesut Hakkı ve Dedeoğlu, Beril, "Yeni Avrupa Güvenlik Kimliğinde Stratejik Arayışlar", **Avrasya Dosyası**, Kış 1999, Cilt: 5, Sayı: 4, s. 155-196.

Fischer, Peter, "West German Rearmament and the Nuclear Challenge", **NATO**, eds. Francis H. Heller and John R. Gillingham, New York, St. Martin's Press, 1992, s. 381-400.

Forster, Anthony and Wallace, William, "CFSP: A New Policy or Just A New Name", **Policy-Making in the European Union**, eds. William Wallace and Helen Wallace, Oxford, Oxford University Press, 1998, s. 411-438.

Garbet, Pierre, "In Search of Political Union: The Fouchet Plan Negotiations", **The Dynamics of European Union**, ed. Roy Pryce, London, Routledge, 1989.

Günoğur, Haluk, "AT'nin Geleceğe Yönelik Perspektifleri", **İktisat TOBB Haftalık Ekonomi Gazetesi**, 7-13 Ağustos 1990, s. 7.

Günoğur, Haluk, "NATO Yapay Solunumla Yaşıyor", **İstanbul Ticaret Gazetesi**, 15 Kasım 1991.

Günoğur, Haluk, "Avrupa Birliğe Türkiye Dışarıya", **İstanbul Ticaret Gazetesi**, 20 Aralık 1991.

Günoğur, Haluk, "Developments in Eastern Countries", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Haziran-Aralık 1992, Cilt: 47, Sayı: 3-4, s. 157-174.

Günuğur, Haluk, "Avrupa Siyasal İşbirliği ve Türkiye", **İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi**, Eylül-Ekim 1992, Sayı: 107-108, s. 16-20.

Günuğur, Haluk, "Lüksemburg'dan Helsinki'ye", **Türkiye Avrupa Birliği Derneği Bülteni**, Mart 2000, Sayı:18, s. 1-5.

Güresun, Gül, "AGSK", **Milli Savunma Bakanlığı Araştırma Teknoloji ve Faaliyetleri Bülteni**, Kasım 1999, Sayı: 11, s. 48-51.

Hoffmann, Stanley, "Towards a Common European Foreign and Security Policy", **Journal of Common Market Studies**, June 2000, Volume: 38, Issue: 2, s. 189-198.

Howort Jolyon, "France", **The European Union and National Defence Policy**, eds. Jolyon Howorth and Anand Menon, London, Routledge, 1997, s. 23-48.

Jopp, Mathias, "The Defense Dimension of the EU: The Role and Performance of the WEU", **Foreign Policy of the European Union**, eds. E. Regelsberger, P. S. de Tervarent, W. Wessels, Boulder, Lynne Rienner Publishers, 1997, s. 153-169.

Karaosmanoğlu, Ali L., "Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği Açısından Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri", **Doğu Batı**, Şubat-Mart-Nisan 2001, Sayı: 14, s. 157-166.

Kibaroglu, Mustafa, "Ankara AB Güvenlik Şemsiyesinde Israrlı", **Milliyet**, 30 Mayıs 2000.

Kohen, Sami, "AB ile Savunma Ortaklığı", **Milliyet**, 30 Mayıs 2000.

Kohen, Sami, "AB ile Bir Başka Anlaşmazlık", **Milliyet**, 23 Haziran 2000.

Kohen, Sami, "NATO Yolu ile AB'ye Baskı", **Milliyet**, 20 Temmuz 2000.

Kohen, Sami, "AB ile Bir Başka Sorun", **Milliyet**, 23 Kasım 2000.

Le Gloannec, A-M., "Europe by Other Means?", **International Affairs**, 1997, Issue: 73/1, s. 83-98.

Meiers, Franz-Joseph, "Avrupa'nın Güvenlik ve Savunma Politikasında Karşılaşılan Zorluklar", **Avrasya Dosyası**, Kış 1999, Cilt: 5, Sayı: 4, s. 236-247.

Meimmeth, Micheal, "France and the Organization of Security in Post-Cold War Europe", **Redefining European Security**, ed. Carl C. Hodge, London, Garland Publishing, 1999, s. 145-164.

Moravcsik, A., "Preferences and Power in the European Community: A Legal Intergovernmentalist Approach", **Journal of Common Market Studies**, 1993, Volume: 31, Issue: 4, s. 473-524.

Özen, Çınar, "Neo-functionalism and the Change in the Dynamics of Turkey-EU Relations", **Perceptions**, September-November 1998, Volume III, Number 3, s. 34-57.

Özen, Çınar, "Consequences of the European Security and Defense Policy for the European Non-EU NATO Members", <<http://www.cicerofoundation.org>>

Pond, Elizabeth, "Come Together", **Foreign Affairs**, March-April 2000, Volume: 79, Issue: 2, s. 8-12.

Rummel, Reinhardt and Schmidt, Peter, "The Changing Security Framework", **The Dynamics of European Integration**, ed. William Wallace, New York, Pinter, 1990, s. 261-275.

Schirm, Stefan A., "Europe's CFSP: The Politics of Necessity, Viability, and Adequacy", **The EU in World Community**, ed. Carolyn Rhodes, Boulder, Lynce Rienner Publishers, 1998.

Schmidt, Peter, "AGSK: Ayrılabilir ama ayrı olmayan?", **NATO Dergisi**, Bahar-Yaz 2000, s. 12-15.

Schwabe, Klaus, "The Origins of the United States' Engagement in Europe, 1946-1952", **NATO**, eds. Francis H. Heller and John R. Gillingham, New York, St. Martin's Press, 1992, s. 161-190.

Sjursen, Helene, "Missed Opportunity or Eternal Fantasy?: The Idea of a European Security and Defence Policy", **A Common Foreign Policy for Europe**, eds. John Peterson and Helene Sjursen, London, Routledge, 1998, s. 95-112.

Stavridis, Stelios, "The CFSP", **New Challenges to the European Union**, eds. S. Stavridis vd., Dortsmouth Publishin Co., 1997, s. 87-122.

Tezcan, Ercüment, "Maastricht ve Amsterdam Antlaşmaları Çerçevesinde AB ve BAB İlişkileri", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Ocak-Mart 1999, Cilt: 54, Sayı: 1, s. 143-158.

Türkmen, İlter, "Avrupa'nın Savunması ve Güvenliği", **Hürriyet**, 18 Nisan 2000.

BELGELER

Cologne European Council, Presidency Conclusions, 3-4 June 1999.

Helsinki European Council, Presidency Conclusions, 10-11 December 1999.

Lisbon European Council, Presidency Conclusions, 23-24 March 2000.

Santa Maria da Feira European Council, Presidency Conclusions, 19-20 June 2000.

Nice European Council, Presidency Conclusions, 7-9 December 2000.

Franco-British Summit, Joint Declaration of European Defence, Saint Malo, 4 December 1998.

General Affairs Council, Military Capabilities Commitments Declaration, Brussels, 20 November 2000.

North Atlantic Council, London Declaration, 5-6 July 1990.

North Atlantic Council, Copenhagen Conclusions, 6-7 June 1991.

North Atlantic Council, Oslo Conclusions, 4 June 1992.

North Atlantic Council, Brussels Conclusions, 10-11 January 1994.

North Atlantic Council, Berlin Conclusions, 3 June 1996.

North Atlantic Council, Final Communique, Berlin, 3 June 1996.

North Atlantic Council, Madrid Declaration, 8-9 July 1997.

North Atlantic Council, The Alliance's Strategic Concept, 23-24 April 1999.

North Atlantic Council, Washington Summit Communique, 24 April 1999.

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, AB Feira Zirvesi'nin Avrupa Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası Hakkındaki Kararlarına İlişkin Açıklama- No: 103, Ankara, 20 Haziran 2000.

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, The Information Note on Turkish Views Regarding the decision Adopted by the North Atlantic Council on 17 July 2000 on European Security and Defence Identity (ESDI) and Common European Security and Defence Policy (CESDP) - BN: 43- 18 July 2000.

TEKLER

WEU Council of Ministers, Luxembourg Declaration, 22 October 1993.

WEU Ministerial Council, Declaration of the WEU on the Role of the Western European Union and Its Relations with the European Union and with the Atlantic Alliance, Brussels, 22 July 1997.

WEU Council of Ministers, Erfurt Declaration, 18 November 1997.

WEU Council of Ministers, Marseille Declaration, 13 November 2000.

KONUŞMALAR

Patten, Chris, "The Common European Foreign and Security Policy", Washington D. C., European Institute, 11 September 2000. <<http://europa.eu.int>>

Patten, Chris, "The Future of the European Security and Defence Policy and the Role of the European Commission", Berlin, The Conference of the Development of a Common European Security and Defence Policy, 16 December 1999. <<http://www.europa.eu.int>>

Solana, Javier, "The Development of a Common Foreign and Security Policy and the Role of the High Representative", Dublin, Institute of European Affairs, 30 March 2000. <<http://www.europa.eu.int>>

Talbott, Strobe, "The State of Alliance: An American Perspective", <<http://www.nato.int/docu/speech/1999>>

TEZLER

Özen, Çınar, "Avrupa Bütünleşmesinin Temelleri ve Maastricht Antlaşması", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994.

Özen, Çınar, "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinin Neofonksiyonalist Teori Çerçevesinde Analizi", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.

Özgöker, C. Uğur, "Avrupa Siyasal Birliği Çerçevesinde Avrupa Topluluğu'nun Güvenlik ve Savunma Boyutu Olarak Batı Avrupa Birliği", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994.

DİĞER KAYNAKLAR

Bulletin of the European Communities, 11-1970, s. 9-14.

Bulletin of the European Communities, 9-1973, s. 14-21.

Bulletin of the European Communities, S. 3/81, s. 14-17.

Bulletin of the European Communities, Supplement 2/1986.

Bulletin of the European Union, 6-1999.

Bulletin of the European Union, 5-2000.

Bulletin of the European Union, 6-2000.

Bulletin of the European Union, 10-2000.

Bulletin of the European Union, 12-2000.

Cumhuriyet, 20 Haziran 2000.

Defense News, 17 May 1999.

Der Standart, 11 Dezember 2000.

Europe, No: 3051, 8.1.1981, s. 3.

Europe, No: 3066, 29.1.1981, s. 3.

Financial Times, 14 February 2000.

Financial Times, 22 November 2000.

1998 General Report on the Activities of the European Union

1999 General Report on the Activities of the European Union.

2000 General Report on the Activities of the European Union.

Hürriyet, 30 Mayıs 2001.

International Herald Tribune, 11 November 1999.

Milliyet, 22 Aralık 1991.

Milliyet, 25 Mayıs 2000.

Milliyet, 20 Haziran 2000.

Milliyet, 31 Mayıs 2001.

NATO Review, 50th Anniversary Commemorative Edition.

NATO Review, Spring 1999, No: 1.

NATO Review, Summer 1999, No: 2.

NATO Review, Spring-Summer 2000.

NATO Review, Summer-Autumn 2000.

Official Journal of the European Communities, C340, 10 November 1997.

Official Journal of the European Communities, L 331, 23 December 1999.

Official Journal of the European Communities, L97, 19 April 2000.

Stuttgarter Zeitung, 4 Dezember 2000.

The Economist, 23 October 1999.

The Economist, 26 February 2000.

Zaman, 11 Ocak 2000.

INTERNET

<<http://www.europa.eu.int>>

<<http://www.nato.int>>

<<http://www.un.org>>

<<http://www.weu.int>>